

Джон Стайнбек

Към един
незнаен
бог

ПРОЗОРЕЦ

ДЖОН СТАЙНБЕК

КЪМ ЕДИН НЕЗНАЕН БОГ

Превод: Диана Нешева

chitanka.info

В книгата си „Към един незнаен бог“ Джон Стайнбек отново подхваща своята „най-велика приказка за човека: за доброто и злото, за силата и слабостта, за любовта и омразата, за красивото и грозното“. А библейските теми са умело вплетени в една сложна, дълбоко противоречива човешка история.

Ненаситната алчност за земя кара Джоузеф Уейн да започне нов живот в „райската градина“ на американската мечта, далечна Калифорния. Той вярва, че има власт над земята, че може да опитоми дивата пустош. Но изправен пред великата сила на Природата, изгубил всичко най-скъпо на света, осъзнава суетата на напразните си усилия...

„Не текст, а музика, която се долавя с душата...“
„Ню Йорк Таймс“

ИЛЕЙН СТАЙНБЕК

ПРЕДГОВОР

Когато с Джон Стайнбек се влюбихме един в друг, той ме извеждаше на дълги разходки с колата из Северна Калифорния, по местата, известни сега като Страната на Стайнбек, и ми показваше земята, където е израснал, и кътчетата, които особено обичаше. Един ден мина с колата през зелена долина и влезе в град, наречен Салинас. Зави по „Сентрал Авеню“ и спря пред красива къща във викториански стил с огромни дървета, добре поддържана морава и цветя. Посочи към прозорец на първия етаж и каза:

— В тази стая съм се родил.

После посочи прозореца над него и добави:

— В тази стая пишех.

— Кога започна да пишеш? — попитах аз.

И Джон Стайнбек почти учуден отговори:

— Не помня кога не съм писал.

Вие, читателю, държите в ръцете си нещо, написано от него, и аз, вдовицата му, неговата съпруга през последните осемнадесет години от живота му, бих искала да споделя с вас спомените си за начина, по който пишеше, за местата, на които пишеше, за настроенията му, докато пишеше. Естествено не мога да ви кажа защо го е написал — това е тайната на всеки писател.

Тъй като участвах в издаването на книга с писмата му, знам някои неща за първите му стъпки, особено за годините на Голямата депресия, когато живеел в Пасифик Гроув, точно до улица „Консервна“ и близо до Монтерей. Живеел в малка стара къща с огромни дървета, която и досега принадлежи на семейство Стайнбек. Нямало пари за тетрадки и затова пишел на стари тефтери, останали от времето, когато баща му бил на общинска служба, и се хвалел, че купил от местния магазин шише „евтино мастило, което толкова дълго преседяло в склада, че било отлежало и гъсто като коняк «Наполеон»“. Още в началото започнал да води, както той го наричаше, дневник —

коментари за времето, политиката и за онова, което възнамерявал да пише през деня. То било подготовка за предстоящата работа.

Сигурна съм, че ако пишеше в днешно време, щеше да обожава компютрите и щеше да се научи да ги използва. Тогава сядаше и пишеше книгите си с молив на бележници с жълти страници.

Слушала съм писатели да казват, че могат да пишат навсякъде, независимо къде. Е, за моя писател това имаше значение — кабинетът беше най-важната стая в дома. Бих искала да разкажа за някои от работните стаи на Стайнбек.

Когато се преместихме обратно в Ню Йорк, преди да се оженим, Джон живееше в малка мансарда с тераса на двадесетия етаж в сграда на Източна петдесет и втора улица. Оттогава е писмото до приятел: „Имам малка стая, малка кухня, легло и маса за игра на карти. Като прибавим бележниците и кутиите с моливи, това е всичко, от което се нуждая.“ Естествено, добави малко очарование — по негова молба приятелят му Уилям Уорд Бийчър нарисува прекрасни стенописи в малката стая. С пукването на пролетта засади миниатюрни дръвчета и цветя в саксии по края на терасата. Понякога, четиридесет години по-късно, се разхождам по улицата, поглеждам нагоре, виждам дърветата и си мисля дали са дръвчетата на Джон. Толкова хубави часове прекарахме там. Джон пишеше „Ярко сияние“, вечер си правехме барбекю на терасата, а Карл Сандбърг се отбиваше от време на време да хапне с нас и да посвири на китара.

Сключихме брак в края на декември. Джон писа на издателя си: „Ожених се за Илейн. След два дни се местим в красива малка къща на 72 улица, където ще имам стаи за работа и любов навсякъде около мен.“

Беше типична за Ню Йорк кафява тухлена къща на четири етажа с градина в задния двор. Джон си избра стая на последния етаж с изглед към двора, в чиито прозорци надничаха върховете на дърветата. Още преди да подредим мебелите, преди напълно да разопаковаме тенджерите, тиганите, дрехите и книгите, той се затвори и започна да пише „На изток от рая“. Най-сетне бе открил мира и спокойствието, необходими за „оная голяма книга, която възнамерявам да напиша — книгата, в която ще вложа всичко, което знам“.

Бързо навлезе в ритъм. Пишеше от ранна утрин до късен следобед. През останалото време подреждаше хранулата си. В едно

писмо пише: „Разполагам с чертожна маса, за каквато винаги съм мечтал, и с удобен стол, подарен ми от Илейн.“ Скоро постави дърводелски тезгях до стената в стаята. Да, писателят беше и майстор Сръчко и сътворяваше дребни предмети от дърво и метал.

Трябва да знаете, читателю, че никога не влизах без покана в стаята, където пишеше. Защото тя беше неговото собствено малко царство. А освен това на кой му се ще някаква жена, вманиачена на тема чистота, да нахлува в стаята на мъж, вманичен на тема безредие? От дъжд на вятър правеше голямо почистване. Тогава на вратата се появяваща бележка „Ден за почистване“. Това означаваше, че ме кани на чаша кафе, направено на собствената му кафемашина. Освен това обичаше да кани издателя си и други приятели, когато имаше време и стаята беше разтребена.

С течение на годините през трите стълбищни площаадки нагоре премина какво ли не: пособия за писане, инструменти, полици, а веднъж дори и огромен товар дървен материал. Цели две седмици ми бяха нужни да разбера, че там, горе, прави лодка. И наистина я построи — нещо като кану, голяма, твърде голяма за малката стая на четвъртия етаж на градската къща. Тя трябваше да се разглоби и да се свали долу и после отново да се слободи, когато стигне до вода. Представяте ли си — да пишеш „На изток от рая“ и да строиш лодка в същата стая!

Бяха щастливи трескави времена, прекрасна година. През онова лято Джон и аз, и синовете му Том — на седем, и Джони — на пет години, отдохме до Нантъкет Айлънд на крайбрежието на Масачузетс. Живеехме в малка хижа близо до фара на Санкати, на стръмна канара с изглед към Атлантическия океан. Джон веднага избра къде ще работи — много малка стая с прозорци по-скоро към пристанището, отколкото към морето, „защото то ще ме съблазнява“ — каза той. Работеше прилежно и упорито, все още върху „На изток от рая“. През това време ние с момчетата си правехме пикници на брега и събрахме миди. Беше много напрегнат и развлечуван от работата. „Няма ли да накараш децата си да мълкнат“ — често викаше от прозореца. (Аз всъщност едва ги познавах.)

Обичаше да ми чете вечер, докато пригответя вечерята, особено когато бе писал диалог и искаше да провери как звучи. Веднъж, както четеше откъс, престанах да разбърквам салатата и казах:

— Мисля, че Кейл не би казал това!

Гробна тишина.

Джон внимателно сложи ръкописа на масата и бавно си свали очилата.

— Ти не си ми издател, ти си ми жена.

За щастие се разсмях, вместо да се разплача. Той също се разсмя. Уверявам ви обаче — никога не го забравих.

Към края на петдесетте Джон отново попадна под властта на легендата за крал Артур, в която бе лудо влюбен през целия си живот. Предприехме няколко пътувания до Англия, за да я проучи по-подробно. Едно от пътешествията ни бе напълно в духа на сър Томас Малори — авторът на излязлата през XV век „Смъртта на Артур“. Тогава посетихме всяко място, където е живял и писал. В музея в Манчестър Джон дори държа прославения ръкопис в ръцете си.

Джон обаче се интересуваше, както сам казваше, повече от делата, отколкото от Morte. Така че следващото ни пътешествие бе в духа на Артур и Гуиневир. Ако някоя легенда или учен твърди: „Крал Артур беше тук“, може да бъдете сигурни, че и Джон Стайнбек е ходил там. Пребродихме цяла Великобритания, като останахме най-дълго в Югозападна Англия и Уелс, а аз — запалена почитателка на английската история, го придрожавах с огромно удоволствие.

През 1959 почти година живяхме в Съмърсет, близо до Гластонбери, където са погребани Артур и Гуиневир, недалеч от древното римско укрепление сред хълмовете, което по традиция се смята за Камелот. Джон Стайнбек се намираше на Остров Авильтон и беше много, много щастлив. Живеехме в прастара къща още от времето на Книгата на Страшния съд. Тя имаше покрив от тръстика, каменни стени, дебели три фута, и бе разположена сред висока ливада. В едно писмо Джон писа: „Малката ми стая е на втория етаж и гледа към хълмовете, ливадите и стар чифлик. Пред очите ми няма и едно нещо, което да не е било тук от векове.“

Пишеше на приятелите си — до Греъм Уотсън: „Работата върви прекрасно. Отдавна бях престанал да се надявам“, до Елиа Казан — „Гледам как думите от превода текат и, по дяволите, добър е...“ и „...думите бяха започнали да ми изменят и да ме предават... а тук започнаха тихичко да се натрупват... и леко да се пълзгат по молива към хартията“, до Елизабет Отис, литературната му агентка —

„Думите се подреждат в изречения, чийто ритъм е участвен като туптенето на сърце“.

Обичахме селото и съседите, съмърсетския диалект, съмърсетския сайдер. Следобед Джон работеше в градината — подрязваше живия плет, а веднъж му хрумна да боядиса краварника, който беше превърнат в склад. Под въздействието на същия импулс премести работната стая от втория етаж в краварника. „Тук са живели кравите, прасетата и пилетата, а сега и аз“ — пише той.

Новопридобитата стая гледаше към градина с тухлена стена. Една сутрин Джон каза, че ще превежда откъс от „Смъртта на Артур“ за Вълшебницата Морган, природената сестра на Артур и една от най-тайнистичните личности в легендата. За нея се казваше, че яздела из полето с гарван на китката. По-късно същия ден чух как Джон се опитва да привлече вниманието ми: „Погледни в градината!“ — тихо и пресипнало викаше той. Изтичах до прозореца. На градинската стена беше кацнал огромен черен гарван.

Скоро трябваше да напуснем това прекрасно място и да се върнем в Ню Йорк и Саг Харбър. „Малката къщичка“ в града стана прекалено голяма, с прекалено много стълби, така че се преместихме в апартамент в същия квартал, високо във въздуха на тридесет и четвърти етаж, с чудесен изглед към Манхатън. Джон го обожаваше. Всъщност най-много обичаше Бъльф Пойнт, нашето местенце в Саг Харбър на най-източната точка на Лонг Айънд. Купихме го в средата на петдесетте — два акра земя в малко заливче, обградена от вода. Там имаше къщурка и една от малките спални се превърна в работната стая на Джон. Големият проблем беше, че независимо какво правеше, дали подостряше моливи, вареше кафе или се смееше на веселите откъси, които включваше в „Краткото царуване на Пипин IV“, го чувах не само аз, но и всеки попаднал наблизо човек. Въобще не можеше да се усамоти. Нито един писател не е в състояние да понесе това. Направи работен кът в задната част на огромния форд комби. Това доведе до доста усложнения. Първо, трябваше да се тапицира седалката така, че да е подходяща за тялото му, да се изработи и да се вгради сгъваемо бюро, като в същото време се измислят местенца за десетките моливи, бележници и справочници. Най-сетне всичко беше готово.

Започна да става рано, да откарва форда на четири мили в посока към Атлантическия океан и да паркира на някое тайно място на брега.

Там изваждаше съд с горещо кафе и пишеше или, както се оказа, не пишеше. Първо, брегът, слънцето и морето го разсейваха твърде много. „Изкусяват ме“ — казваше той. Второ, всеки, който минеше по брега, се отбиваше да поприказва. Какво да се прави?

Оказа се, че този път постъпи по най-разумния начин, откакто създаваше работни кътове. Заедно с местен дърводелец построи малка къщичка на ръба на Бълф Пойнт — малка къщичка с шест страни, цялата в прозорци и с остър връх. (Защо точно с шест стени? Марк Твен имал къщичка с шест стрени, където пишел.) Там бяха чертожната маса и столът, полиците със справочници, писмените принадлежности и всички тайнствени неща, от които се нуждаеше. Около къщата засади рози и бръшлян и те плътно я обгърнаха. Нарече я Островът на радостта — последния дом на Ланселот. Този едър, мускулест мъж от Запада на средна възраст — не беше ли самият той Ланселот?

Как само обичаше Острова на радостта. Тук беше сам. Тук можеше да погледне през прозореца и да види малко земя и много вода. Тук си създаде ред, който той следва в продължение на години. Веднъж разказа как прекарвал деня. Ставал рано. Заедно с Чарли, кучето, отивал на разходка до носа, за да видят къде отлитат птиците. После се отбивал в селцето за чаша кафе. Джон разговарял с хората — кой с кого спял. Разговарял с рибарите — кой какво ловял и къде. През това време Чарли се разхождал нагоре-надолу по главната улица, „усмихвал се и килвал шапка“. Накрая се връщали на Бълф Пойнт и отивал в Острова на радостта да пише, понякога по цял ден, изпълнен с надежда и енергия, защото „знаел какво да пише и как да го напише“. Случвало се да се връща в Острова, но да не успее да напише нищо и като Отело, „чиито очи, несвикнали на лесен плач, сега обилно ронят светли сълзи“ по цялата страница. Думите просто не идвали.

Винаги усещах кога се кани да захвате нова книга. Започваше да губи нишката на разговора, да се взира в празното пространство, да се разсейва. Тогава беше в добро настроение — знаеше какво ще пише и как ще го подхване. После настъпваше крайният етап, когато на всички беше ясно, че нито една дума, казана от нас, не достига до съзнанието му. Беше готов да отиде в Острова на радостта. Там написа някои от най-хубавите си книги. Сред тях са „Зимата на нашето недоволство“ и любимата ми „Пътешествия с Чарли“.

Сега, докато записвам всички тези спомени, съм в последната работна стая на Джон в апартамента ни в Ню Йорк. Седя на писалището му. Седя на стола му. Пиша с молив на бележник с жълти страници. Не съм ерудиран учен, не съм критик, не бих и помислила да правя оценка на литературния труд на Джон Стайнбек, но колко горда съм, че толкова много хора по света продължават да четат книгите му и да се вълнуват от тях.

Той живя в този апартамент шест години. Почина тук. Усещам духа на съпруга си навсякъде около мен. И все пак, когато мисля за него като за писател, винаги си го представям в Острова на радостта.

Една пролетна утрин в средата на седемдесетте бях сама в Бълф Пойнт. Заедно с Робърт Уолстън привършвахме подготовката на „Живот в писма“ за печат и бях си позволила кратка почивка.

През този слънчев следобед се озовах в Острова на радостта. Сега това беше само една черупка. Всички книги отдавна бяха изнесени, нямаше ги моливите и хартията. Нищо не беше останало. Освен духа на Джон Стайнбек. Стоях до бюрото му. Кой знае защо повдигнах попивателната преса. Под нея открих следното писмо:

„Скъпа Елизабет,

С нетърпение очаквам да замина за Саг Харбър...
неудържимото желание да отида в малката къщичка на
носа, да подостря петдесет молива и да извадя бележника.
Да чуя какво си говорят птиците рано сутринта... да
дръпна стола към бюрото и да напиша думите «Имало едно
време...»“

Илейн Стайнбек, 1995 г.

*Той ни дава дъх, със сила ни дарява.
Върховните богове почитат волята му.
Сянката му носи живот, сянката му носи
 смърт.*

Кой е Той, комуто ще предложим своята жертва?

*Посредством Своята сила Той стана господар на живия
блещукащ свет,
Той владее света и хората, и зверовете;
кой е Той, комуто ще предложим своята жертва?*

От силата му планините черпят живот, а също

*и морето, назват,
и далечната река.*

И те са тялото му и двете му ръце.

Кой е Той, комуто ще предложим своята жертва?

Той сътвори небето и земята и Неговата воля

*определи местата им
и все пак те го гледат и потръпват.*

Слънцето изгрява и го осветява.

Кой е Той, комуто ще предложим своята жертва?

Той погледна към водите, които съхраниха силата Му

и поискала жертвата.

Той е Бог на боговете.

Кой е Той, комуто ще предложим своята жертва?

*Молим го да не ни причинява мъка, Той,
който сътвори земята.*

Кой сътвори небето и блестящото море?

*Кой е Той, комуто ще предложим своята
жертва?*

ВЕДА

1.

В един късен следобед, когато реколтата във фермата на семейство Уейн, близо до Питсфорд, Върмонт, вече беше прибрана, дървата за огрев — настечени, и първият снежец беше посыпал земята, Джоузеф Уейн се приближи до креслото край камината и се изправи пред баща си. Двамата мъже си приличаха. Лицата им, скулести, с големи носове, сякаш бяха изсечени от материал, по-твърд и устойчив от пътта, който трудно би се поддал на въздействие. Брадата на Джоузеф бе черна и лъскава, но все още рядка и през нея сътънко прозираше брадичката. Брадата на стареца бе бяла и дълга. Той я опипваше тук-там, внимателно подпъхваше крайчетата навътре — да не би да им се случи нещо. Чак след известно време усети, че синът му е до него, и вдигна очи, изпълнени с мъдрост и спокойствие, стари и сини. Очите на Джоузеф също бяха сини, но от тях бликаха младежка буйност и любознательност. Сега, когато най-после се бе изправил пред бащата, синът се побоя да оправдае новото си еретично желание.

— Земята вече не може да ни даде достатъчно, сър — с уважение промълви той.

Стареца придърпа кариран шал около костеливите си, но изправени рамене. Гласът му бе благ, точно какъвто бе нужен за въдворяването на изначална справедливост:

— И какво не ти харесва, Джоузеф?

— Знаете ли, че Бенджи си е намерил момиче, сър? Ще се жени рано напролет. През есента ще дойде детето, а следващото лято още едно дете. Земята не се разтяга, сър. Няма да стигне.

Стареца бавно сведе поглед надолу към пръстите на ръцете си, които лениво се преплитаха в скута му.

— Бенджамин още не ми е казал. Никак не може да му се вярва. Сигурен ли си, че има сериозни намерения?

— Семейство Рамзи са се похвалили в Питсфорд, сър. Джени Рамзи си е купила нова рокля и е по-хубава от всяка. Днес я срещнах и тя смутено извърна поглед.

— Значи може и да е вярно. Бенджамин трябва да ми каже.

— Видяхте ли, сър, земята не може да роди достатъчно за всички ни.

Джон Уейн отново погледна нагоре.

— Има достатъчно земя, Джоузеф — спокойно рече той. — Бъртън и Томас доведоха жените си и земята пак е достатъчно. Ти си следващият. Трябва да се ожениш, Джоузеф.

— Нищо не е безкрайно, сър. Земята може да изхрани само определен брой хора.

Погледът на баща му стана по-строг.

— Да не си се скарал с братята си, Джоузеф? Да няма между вас вражда, за която не съм чул?

— Не, сър — запротестира Джоузеф. — Фермата е много малка.

— Той наведе източеното си тяло. — Жадувам за своя собствена земя, сър. Четох за Запада. Там земята е евтина и плодородна.

Джон Уейн въздъхна, поглади брада и подпъхна косъмчетата навътре. Между двамата мъже се въз颤и тягостна тишина. Джоузеф стоеше срещу главата на семейството и очакваше думата му.

— Би могъл да потърпиш година — промълви най-сетне старецът. — Какво е една година, когато си на тридесет и пет. Ако изчакаш година, най-много две, сигурен съм, тогава няма да те спирам. Не си най-големият, Джоузеф, но винаги съм мислил, че ти трябва да получиш благословията ми. Томас и Бъртън са достойни мъже и добри синове, но винаги съм искал да благословя теб и ти да заемеш мястото ми. Не ме питай защо. В теб има повече сила, отколкото у братята ти, Джоузеф, повече сигурност, повече задълбоченост.

— Но, сър, на Запад вече разпределят земята. След три години е краят на века. Трябва само да живееш там година, да построиш къща, да разореш малко и земята е твоя. После никой никога не може да ти я отнеме.

— Знам. Чувал съм за това. И знаеш ли какво ще стане, ако заминеш веднага? Ще можеш само да пишеш как си и какво правиш. След година, най-много две... ами че аз ще дойда с теб. Стар човек съм, Джоузеф. Тогава ще бъда с теб през цялото време, над теб, на небето. Ще мога да видя каква земя ще избереш и каква къща ще построиш. Искам да знам, разбиращ ли? Може даже да ти помогам от време на време. Ако се случи да загубиш някоя крава, ще ти помогна

да я намериш. Като съм над земята, ще мога да виждам много надалеч.
Защо не почакаш дотогава, Джоузеф?

— Земята ще свърши — упорито настоя Джоузеф. — Ако се забавя, добрата земя може да свърши. Жадувам за земя, сър — от нетърпение погледът му стана трескав.

Джон Уейн кимна, пак кимна и после придърпа шала пътно около раменете си.

— Разбирам — умисли се той. — Може би не е само припряност. Може би ще успея да те намеря и по-късно.

После по-твърдо рече:

— Ела при мен, Джоузеф. Сложи ръка тук, не — тук. Баща ми правеше така. Обичай толкова отколещен не може да бъде погрешен. Така, задръж ръката си тук.

Старецът склони беловласата си глава.

— Нека Божията благословия и моята благословия бъдат с моя син. Нека живее според Божиите закони. Нека бъде доволен от живота.

Той замълча за миг.

— Сега вече можеш да вървиш на Запад. Нямаш повече работа при мен.

Зимата не закъсня. Снегът бе дълбок, а въздухът толкова студен, че чак пробождаше. Цял месец Джоузеф се лута из къщата. Не му се щеше да напуска младостта, да изоставя материалните спомени от нея, ала благословията го бе откъснала от тях. Беше като гост и имаше чувството, че братята му ще се радват, когато си тръгне. Замина преди идването на пролетта. Тревата по хълмовете на Калифорния бе зелена, когато пристигна.

2.

След доста скитане Джоузеф се озова в долината, известна като Нуестра Сеньора. Именно там регистрира участък. Когато пристигна, Нуестра Сеньора — дългата долина на името на Светата Майка в центъра на Калифорния — бе обагрена в зелено, златно, жълто и синьо. Равнината бе потънала в див овес и нацъфтял в светложълто синап. Река Сан Франсиското шумно течеше в каменистото си корито през пещерата, прорязана в малката тясна горичка. Два фланга на крайбрежната планинска верига заграждаха Нуестра Сеньора — от едната страна я пазеха от морето, от другата я закриляха от пристъпите на вятъра откъм по-обширната долина Салинас. На юг сред хълмовете, в дъното на долината, се образуваше дефиле и оттам реката тръгваше. Недалеч бяха църквата и градчето Нуестра Сеньора. Колибите на индианците се скучваша около глинените стени на Божия дом и макар сега той често да беше празен, изображенията на светците поизтъркани, а част от керемидите да лежаха разхвърляни по пода, макар камбаните да бяха счупени, мексиканските индианци продължаваха да живеят наблизо, да почитат празниците си, да танцуват джота на утъпканата земя и да спят под открито небе.

След като регистрира участъка, Джоузеф се отправи към новия си дом. Под широкополата шапка очите му светеха от нетърпение и той жадно вдъхваше мириса на долината. Коланът на новите му джинси бе обшият от край до край с медни копчета. Носеше синя риза и елек с удобни джобове. Ботушите с високи токове също бяха нови, а шпорите блестяха като сребърни. Зададе се стар мексиканец, който тежко и тромаво вървеше към Нуестра Сеньора. Когато приближи Джоузеф, лицето му засия от радост.

— Да няма празник някъде? — вежливо попита той.

— Имам сто и шейсет акра земя в долината — щастливо се усмихна Джоузеф. — Ще живея там.

Очите на стареца светнаха при вида на пушката в калъфа, удобно прилепнал под крака на Джоузеф.

— Ако видиш сърна, сеньор, и ако я убиеш, спомни си стария Хуан.

Без да спира, Джоузеф се провикна през рамо:

— Като построим къщата, ще устроя празник, старче. Обещавам да не те забравя.

— Зет ми свири на китара, сеньор.

— Значи ще извикаме и него.

Конят на Джоузеф бързо се отдалечи. Копитата му се врязваха в крехките дъбови листа и подковите чаткаха в оголените камъни. Пътеката минаваше през дългата гора, обточила реката. Джоузеф изпитваше едновременно боязнь и нетърпение, сякаш беше момче, което се измъква за среща със зряла и красива жена. Очарованietо на гората го омайваше. Имаше нещо по женски тайнствено в начина, по който клоните и вейките се сплитаха в дълбокия зелен тунел, прорязан от реката през дърветата във влажния гъстак. Безкрайните зелени проходи, пътечки и ниши сякаш криеха знамения, неясни и пълни с обещания като символите на някоя древна религия. Джоузеф потръпна и примижа. „Май не съм добре — рече си. — Ще отворя очи и ще се окаже, че съм в треска и бълнувам.“ Постепенно го обхвана страх, че долината и земята са сън и ще се разпаднат с идването на сухото прашно утро. Ябълкова клонка перна шапката му и я събори. Джоузеф слезе от коня. Не се сдържа, протегна ръце, наведе се и помилва земята. Трябваше да се отърси от завладялото го настроение. Вдигна очи към върховете на дърветата — слънцето проблясваше сред трепкащите листа, а вятърът дрезгаво припяваше. Когато отново се качи на коня, вече знаеше, че никога няма да прекъсне връзката му със земята. Кожата на седлото скърцаше, шпорите подрънкваха, езикът на коня стържеше о мундщука и те заедно вземаха високите тонове над тежкия пулс на земята. Джоузеф си даваше сметка как досега е бил безчувствен и внезапно сетивата му са се изострили, как досега е бил потънал в сън и внезапно се е събудил. Дълбоко в съзнанието му се таеше мисълта, че извършва предателство. Миналото, домът, случките от детството потъваха в забрава, а той знаеше, че им дължи място в спомените си. Земята можеше да го обсеби, ако не внимава. За да ѝ се противопостави поне малко, той извика спомена за баща си, за спокойствието и улегналостта, за силата и извечната му справедливост. Тогава всичко се сля в едно. Джоузеф разбра, че сблъсък не

съществува, защото баща му и новата земя са едно. И се изплаши.
„Починал е — прошепна. — Баща ми е мъртъв.“

Конят излезе от крайречната горичка и пое по пътека, утъпкана и извита, сякаш прокарана от тялото на гигантска змия. По нея още в незапомнени времена са оставяли следи копитата и лапите на дивеча — плахи животни, поели по пътеката, като че привлечени от спомена за отколешни посетители. Около нея витаеха неизброими знамения. Ето със замах тя правеше широк завой покрай огромен дъб, от който бе надвиснал дебел клон. Тук някога се бе притаила пума, бе убила и бе белязала мястото с миризмата си. Затова пътеката се отклоняваща и предпазливо завиваща край объл камък, където гърмяща змия редовно излагаше леденостудено тяло на слънцето.

Пътеката преля в обширна поляна с гъста трева. В центъра подобно на зелен остров сред по-светлозелено море имаше скучени дъбове. Докато приближаваше дърветата, Джоузеф чу пронизително квичене. Заобиколи горичката и се озова пред огромен нерез с извити бивни, жълтясали очи и влакнеста червена грива. Животното, опряно на бутовете си, настървено ръфаше задните крака на малко прасенце, което още квичеше. В далечината майката свиня и останалите пет прасенца пищяха от ужас и в същото време стремглаво се отдалечаваха. Миризмата на Джоузеф стигна до нереза, той спря да мляска и замря. После изгрухтя и отново се зае с агонизиращото прасенце, което така и не престана остро да квичи. Джоузеф рязко сбута коня. Лицето му се изкриви от озлобление, очите му избледняха почти до бяло.

— По дяволите! — изкреша той. — Не яж своите! Яж други животни!

Издърпа пушката от кальфа и се прицели между жълтите очи на нереза. Но цевта се наклони и палецът решително отпусна петлето. Джоузеф кратко се изсмя. „За какъв се мисля? — рече си. — Ами че от него са се родили петдесет прасета и може да се родят поне още толкова.“ Джоузеф се отдалечи, а нерезът се извърна и изгрухтя.

Пътеката изви покрай издължен хълм, обрасъл в непристъпен храсталак — дива ябълка и дъбак се преплитаха тъй гъсто, че дори зайците си проправяха тунели през тях. Пътеката едва си пробиваше път нагоре към тясното било и водеше до пояс от дървета — дъб и бяла топола. Измежду клоните се появи малко бяло късче мъгла и грациозно

се понесе над върховете. След миг към него се присъедини още едно полупрозрачно парченце, а после още едно и още едно. Те отплуваха подобно материализиращ се дух и не престанаха да се уголемяват, докато внезапно се сблъскаха със стълб топъл въздух. После се издигнаха в небето и се превърнаха в малки облачета. Нежни облачета вече се образуваха над цялата долина и изплуваха нагоре, като че бяха душите на умрелите, които се възнасят над заспал град. Те уж изчезваха в небето, но заради тях слънцето грее по-слабо. Конят навири глава и размърда ноздри. На ръба на хребета се издигаше група гигантски комарки. Джоузеф с почуда забеляза колко много приличат на жилави мускули. Жилавите клони се простираха нагоре алени като одрана плът и се гърчеха като тела на уред за изтезания. Без да спира, Джоузеф прокара ръка по един клон. Бе студен, гладък и твърд. И въпреки това листата в края на ужасните крайници бяха ярковелени и лъскави. Безмилостни, страховити дървета бяха комарките, а когато горяха, виеха от болка.

Джоузеф се изкачи до билото и погледна надолу към поляните на новото си стопанство. Там ветрецът гонеше сребърни вълнички из дивия овес, сините цветове на вълчия боб се протягаха като сенки в ясна лунна нощ, а маковете по склоновете на хълма се простираха като дебели слънчеви лъчи. Джоузеф спря и се загледа в дългите поляни, из които на групи се възправяха дъбовете, подобно на сенатори, избрани да управляват земята до живот. Под прикритието на дърветата реката прорязваше криволичещ път през долината. Две мили по-надолу, до огромния самотен дъб, се белееше петно — палатката, която бе разпънал и изоставил, докато узакони участъка. Загледан в долината, Джоузеф усети как тялото му се налива с горещите сокове на любовта. „Мое е“ — простишко си рече той. В очите му проблеснаха сълзи. Не можеше да се начуди, че това наистина му принадлежи. В душата си таеше нежност към тревата и цветята; чувстваше, че дърветата са негови деца, че земята е негово дете. За миг сякаш се понесе високо във въздуха с поглед, отправен надолу. — „Мое е — отново си каза. — И трябва да се грижа за него.“

Облачетата в небето се скучидаха на едно място. Цял легион се бе втурнал на изток, за да се присъедини към армията, която се събираще по хребета на хълма. Иззад планините на запад прииждаха сиви океански облаци. Вятърът изпъшка и с въздишка премина през

клоните на дърветата. Конят леко се спусна по пътеката обратно към реката, като току вдигаше глава и душеше сладкия свеж аромат на идващия дъжд. Кавалерията от облачета отмина и сега огромна черна фаланга бавно напредваше откъм морето под звуците на тежкия гръмотевичен марш. Джоузеф потръпна от удоволствие при мисълта за предстоящото изстъпление. Реката се разбърза, но не пропусна припряно да размени някоя дума с камъните по пътя. И тогава заваля. Едрите капки лениво пльоха по листата. Цялото небе тътнеше от гръмотевиците, като че се търкаляха бурета с муниции. Капките се смалиха, сгъстиха се и разпраха въздуха с откоси, които със съскане се забиваха в дърветата. След миг дрехите на Джоузеф подгизнаха и конят му лъсна от водата. В реката пъстьрвата погълщаше обркани насекоми, а стволовете тайнствено заблестяха.

Пътеката отново се отклони от реката. Джоузеф наближи палатката. Облаците се отдръпнаха на изток, като да бяха завеси от сива вълна, и късното слънце заблещука по окъпаната земя, залъзя по стръковете трева и обсипа с искрици капките, полегнали в тичинките на дивите цветя.

Джоузеф стигна до палатката, слезе от коня, разседла го, разтърка с парцал мокрия му гръб и го пусна да пасе. После се изправи сред мократа трева. Залязващото слънце заигра по мургавите му слепоочия, а вечерният вятър разроши брадата му. Копнежът в очите му се превърна в ненаситност, когато плъзна поглед по дългата долина. Чувството за собственост премина в страст. „Моя е — ритмично повтаряща той. — Дълбоко навътре е моя, чак до сърцето на земята.“ Заби крака в меката почва. После екстазът отстъпи на острата болка на желанието и тя обля тялото му с горещи вълни. Хвърли се по корем на земята и притисна лице във влажните стъбла. Пръстите му на няколко пъти се вкопчиха в кичур трева и я изтръгнаха; бедрата яростно запулсираха от допира на земята.

Безумието го напусна. Потръпна от студ. Обзеха го недоумение и страх. Седна и изтри калта от устните и брадата си. „Какво беше това? — почуди се той. — Какъв бяс ме обзе? Нима желанието ми е толкова силно? — Опита да си спомни точно какво се случи. За миг бе усетил земята като своя жена. — Трябва да се оженя — рече си. — Тук ще съм прекалено самoten без жена.“ Усети умора. Тялото го болеше, сякаш бе вдигнал планина, а и моментът на страст го бе стреснал.

Стъкна малък огън пред палатката и си сготви простишка вечеря. С идването на нощта седна на тревата и загледан в студените бели звезди, долови дълбокия пулс на земята. Огънят замря. Останаха само въглените. Джоузеф дочу воя на койотите откъм хълмовете, долови писъците на малките кукумявчета, които прелитаха край него, усети забързаните стъпки на мишките из тревата. След малко медената луна се подаде иззад източния хребет. Преди да изплува над хълмовете, златното ѝ лице надникна зад решетките от стволове. После острият черен връх на един бор се вряза в луната и се отдръпна, когато тя се издигна нагоре.

3.

Дълго преди да се появят каруците с дървения материал, Джоузеф чу сладостното остро дрънчене на малките пискливи звънчета, кацали върху хамутите, които предупреждаваха насрещните впрягове да се отдръпнат от тесния път. Джоузеф се бе измил и бе сресал брадата и косата си. Очите му изгаряха от нетърпение, тъй като не бе виждал жива душа цели две седмици. Най-после огромните впрягове излязоха иззад дърветата. Под тежкия товар конете едва пристъпваха по новия неотъпкан път. Водачът на първия впряг размаха шапка за поздрав и слънцето пробяга по токата. Джоузеф отиде да посрещне каруците и се покатери на високата капра на първата кола до водача — мъж на средна възраст. Късо подстриганата му груба коса бе бяла, лицето — кафяво, прилично на тютюнев лист. Той прехвърли поводите в лявата си ръка и протегна дясната.

— Чаках ви по-рано — каза Джоузеф. — Да не сте имали неприятности по пътя?

— Не, мистър Уейн, нищо особено. Капрата на Хуанито се разигра, а пък синът ми У или сигурно е заспал, та предното му колело затъна в една кална дупка. Пътят не е кой знае колко удобен последните две мили.

— Ще стане — каза Джоузеф. — Когато още много впрягове като този преминат по него, ще се оправи. Ще стоварим талпите до големия дъб ей там — посочи той.

По лицето на водача премина сянка на лошо предчувствие.

— Нима ще строите под дърво? Не е хубаво това. Някой клон може да се отчупи и да отнесе покрива. Може и вас да отнесе някоя нощ, докато спите.

— Дървото е здраво и силно — увери го Джоузеф. — Не ми се ще да строя къщата далеч от дървото. До твоята няма ли дърво?

— Има. Точно затова ви казвам. Проклетото нещо е надвиснало право над нея. Представа нямам защо съм я построил там. Колко нощи съм лежал, без да мигна, слушам вятъра и си представям как някакъв

клон, дебел като буре, пропада през покрива. — Той дръпна поводите на конете и омота кайшите около спирачката. — Подредете се тук! — нареди на останалите.

Разтовариха талпите, завързаха оглавниците на конете за каруците и им дадоха торбите със зоб. Животните задъвкаха овеса. Едва тогава мъжете разстлаха одеялата на дъната на каруците. Джоузеф вече беше запалил огън и приготвяше вечерята. Държеше тигана високо над пламъците и непрекъснато обръщаше бекона. Ромас, стariят каруцар, отиде до него и седна край огъня.

— Утре тръгваме рано сутринта — каза той. — С празни каруци ще стигнем бързо.

Джоузеф отдръпна тигана от огъня.

— Защо не пуснете конете да попасат?

— Когато работят! Не. В тревата няма сила. Трябва им нещо по-добро, когато теглят каруците по път като твоя. Ако искаш да стане беконът, сложи тигана на огъня за малко.

— Не знаеш ли как се готви бекон. Като го пържиш на бавен огън и го обръщаш, става по-хрупкав, без да плувне в мас.

— Нали и едното, и другото стават за ядене — рече Ромас. — Все се яде.

Хуанито и Уили приближиха. Хуанито имаше тъмна като на индианец кожа и сини очи. Под кората от полепнал прахоляк лицето на Уили бе разкривено и бледо от никаква болест. Очите му бяха потайни и плахи, тъй като никой не вярваше в болките, които разтърсваха тялото му посред нощ, никой не вярваше на кошмарите, които го тормозеха на сън. Джоузеф вдигна поглед и се усмихна.

— Очите ми ли гледате? — дръзко рече Хуанито. — Не съм индианец. Испанец съм. Вижте ми кожата. Тъмна е и това е от слънцето, а испанците са със сини очи.

— На всички разправя така — прекъсна го Ромас. — Обича да се хвали пред непознати. Всички в Нуестра Сеньора знаят, че майка му е индианка, а един господ знае кой е баща му.

Хуанито яростно го изгледа и прокара пръсти по дългия нож, закачен на колана му, ала Ромас само се изсмя и се обърна към Джоузеф.

— Хуанито си казва: — „Някой ден ще убия с този нож.“ По този начин поддържа гордостта си. Ала знае, че никого няма да убие, и това

му помага да не се възгордява особено. Подостри една пръчка да изядеш бекона, Хуанито — презрително подхвърли той. — И гледай следващия път, когато тръгнеш да разправяш, че си испанец, да не те познават наоколо.

Джоузеф пусна тигана на земята и изгледа Ромас с любопитство.

— Защо му се караш? — попита той. — Какъв смисъл има? Никому не пречи, че е испанец.

— Това е лъжа, мистър Уейн. Всички лъжи са еднакви. Току-виж почнал да разправя, че е братовчед на испанская кралица. Хуанито, както го гледате, е каруцар. И то дяволски добър. Не мога да му позволя да се прави на принц.

Джоузеф обаче поклати глава и отново хвана тигана. Без да вдига глава, каза:

— Според мен е испанец. Очите му са сини, а има и още нещо. Не знам точно как, но усещам, че е испанец.

В погледа на Хуанито блесна гордост.

— Благодаря, сеньор. Прав сте. — Той театрално се изпъчи. — Добре се разбираме, сеньор. Ние сме кабалерос.

Джоузеф наслага бекона в чугунените чинии и наля кафето.

— Баща ми мисли, че е бог — засмя се той. — И наистина е така.

— Само да знаете каква грешка правите — протестира Ромас. — Как ще понасям този кабалеро. Сега няма да иска да работи. Ще се разхожда наоколо и ще се възхищава сам на себе си.

Джоузеф духна в кафето и отгоре се образуваха вълнички.

— Когато се възгордее прекалено, ще намеря как да го използвам.

— Ама, по дяволите, той е страхотен мошеник.

— Знам — тихо рече Джоузеф. — Джентълмените обикновено са мошеници, за да не се налага да работят.

Хуанито изведнъж скочи рязко и изчезна сред сгъстяващия се мрак.

— Някой кон си е измъкнал крака от въжето — обясни Ромас вместо него.

На западния склон още се виждаше сребърният отблъсък на вечерното сияние, но над гребените на планините, заградили долината на Нуестра Сеньора, вече преливаше тъмнина. Сред стоманеносивото небе звездите, като излети, сякаш примигваха срещу нощта и се бореха

с нея. Четиридесет мъже седяха около жаравата и сенките изпълваха лицата им със сила. Джоузеф гладеше брадата си. Погледът му бе празен, зарян в далечината. Ромас бе обхванал колене с ръце. Върхът на цигарата му ту припламваше в червено, ту се губеше зад пепелта. Главата на Хуанито беше изправена, а вратът неподвижен, но зад притворените клепачи очите не изпускаха Джоузеф. Бледото лице на Уили като че висеше във въздуха, отделено от тялото. От време на време нервен тик изкривяваше устните му. Носът бе измършавял и заострен, а устата му се извиваше като папагалски клюн. Когато светлината от огъня отслабна, така че се виждаха само лицата на мъжете, Уили протегна изпосталялата си ръка, а Хуанито я хвани и силно стисна пръстите му. Да, Хуанито знаеше колко много се страхува Уили от тъмнината. Джоузеф хвърли съчка в огъня. Появи се малко пламъче.

— Ромас — каза той, — тревата тук е сочна, почвата е плодородна и без pari. Трябва само да я пообърнеш с ралото. Защо са я оставили да пустее, Ромас? Защо никой не я е поискал по-рано?

Ромас изплю фаса в огъня.

— Не знам. Хората не идват насам много лесно. Мястото е отдалечено от главния път. Сигурно биха я взели, ако не беше сушата. Тя върна страната години назад.

— Сушата? Кога е имало суша?

— Между осемдесета и деветдесета година. Тогава земята изпръхна, кладенците пресъхнаха и добитъкът измря. — Той се подсмехна. — Страхотна суша беше, казвам ви. Половината от хората, които живееха тук, трябваше да се преместят. Който успя, откара добитъка навътре към Сан Хоакин. Там имаше трева покрай реката. По пътя кравите също умираха. Тогава бях по-млад, но си спомням мъртвите крави и подутите им кореми. Стреляхме в тях и те спадаха като спукани балони, а миризмата беше непоносима.

— Но е заваляло, нали? — бързо рече Джоузеф. — Сега в земята има вода.

— О, да. Заваля след десет години. Пороен дъжд. Тревата отново порасна и дърветата се раззелениха. Още помня как се радвахме тогава. Хората в Нуестра Сеньора устроиха празник в дъждъта. Имаше малък навес само над китаристите, за да пази струните от водата.

Хората бяха пияни и танцуваха в калта. Опиха се от водата. И не само мексиканците. Отец Анджело дойде и ни накара да спрем.

— Защо? — попита Джоузеф.

— Ами, нямате представа какво правеха хората в калта. Отец Анджело направо побесня. Каза, че сме допуснали дявола до себе си. Прогони го и накара хората да се измият и да престанат да се въргалят в тинята. Накара всички да се покаят. Направо побесня отец Анджело. Остана там чак докато дъждът спря.

— Пияни били, казваш.

— Да, цяла седмица. И се държаха неприлично — сваляха си дрехите...

— Щастливи бяха, сеньор — прекъсна го Хуанито. — Кладенците бяха пресъхнали. Хълмовете бяха побелели като пепел, затова хората бяха щастливи, когато дойде дъждът. Не можеха да понесат толкова много щастие и се държаха неприлично. Хората винаги вършат непозволени неща, когато са прекалено щастливи.

— Дано това не се повтори — рече Джоузеф.

— Отец Анджело казва, че е Божие наказание, но индианците говорят, че се е случвало и преди — два пъти, откакто се помнят старите хора.

Джоузеф припряно се изправи.

— Не ми се мисли за тези неща. Сигурно няма да се повтори. Виж колко е пораснала тревата.

Ромас протегна ръце.

— Дано. Но не разчитайте на това. Време е за сън. Утре тръгваме рано-рано.

Призори стана студено. Джоузеф се събуди. Сякаш бе чул рязък писък в съня си. „Сигурно е бухал“ — предположи той. Понякога сънят променя звука и го усилва. После обаче се вслуша внимателно и долови задавени хлипове някъде навън. Нахлузи джинсите и ботушите и изпълзя от палатката. Тихият плач идваше откъм каруците.

Хуанито се бе привел към Уили.

— Какво става? — попита Джоузеф.

На слабата светлина забеляза, че Хуанито държи ръката на Уили.

— Сънува — тихо обясни той. — Понякога не може да се събуди сам и трябва да му помогам. А понякога се буди и мисли, че сънува, а

сънят бил истински.

— Хайде, Уили — каза Хуанито. — Ето, събуди се. Сънува ужасни неща, сеньор, и тогава трябва да го ошипя. Страхува се, разбирайте ли, сеньор?

— Уили яде прекалено много — обади се Ромас от своята каруца.

— Просто е сънувал лош сън. Винаги е имал кошмари. Лягайте си, мистър Уайн.

Джоузеф са наведе над Уили. Видя ужаса, изписан на лицето му.

— Няма нищо страшно в тъмното, Уили — успокой го той. — Ако искаш, ела да спиш при мен в палатката.

— Сънува, че е в никакво ярко осветено място, сухо и мъртво. Там от дупките излизат хора и му изскубват ръцете и краката, сеньор. Почти всяка нощ го сънува. Хайде, Уили, ето, оставам при тебе. Виж, Уили, конете са тук. Заобиколили са те и те гледат. Понякога, сеньор, конете му помагат в съня. Обича да са около него, когато спи. Пак отива в сухото мъртво място, но когато конете са наблизо, не го е страх от хората. Лягайте си, сеньор. Аз ще го подържа.

Джоузеф сложи ръка на челото на Уили. Беше студено като камък.

— Ще запаля огън да се стопли.

— Няма нужда, сеньор. Непрекъснато му е студено. Не може да се стопли.

— Добро момче си ти, Хуанито.

Хуанито се извърна.

— Вика ме, сеньор.

Джоузеф прокара ръка по топлия хълбок на един кон и се върна към палатката. На слабата утринна светлина боровата горичка на южното било напомняше нащърбен гребен. Тревата неспокойно се раздвижи, пробудена от ветреца.

4.

Квадратното скеле стоеше и очакваше да се превърне в къща. Вътрешните стени пресичаха пространството и го разделяха на четири еднакви части, а големият самотен дъб грижовно протягаше клон над покрива. Достолепното дърво за пореден път се бе окичило с лъскави туфички и сега жълто-зелените листа блестяха на утринната светлина. На открития огън Джоузеф обърна парченцата бекон безброй пъти, докато накрая ги изпържи. Преди да закуси, отиде до новата каруца при варела с вода. С черпака напълни легена и загреба с шепи. Плисна на косата и брадата и изтърка последните остатъци сън от очите си. Отърси ръце и с лъснало от влагата лице се върна към закуската. От росата тревата беше влажна и като че поръсена с огнени капки. Три полски чучулиги с жълти нагръдници и светлосиви фракове доверчиво подскачаха край палатката и любопитно протягаха човки. От време на време издъвхаха гърдички, изопваха шии като изнервени примадони и с нарастващ екстаз се впускаха в песен, а после накланяха глава към Джоузеф, за да проверят дали ги е забелязал и харесал. Той надигна чугуненото канче, допи кафето и плисна утайката в огъня. Стана и се протегна, облян от силната слънчева светлина. Сетне се отправи към скелето на къщата и отметна брезента, който покриваше инструментите. Трите чучулиги заприпкаха подире му, като току спираха и отчаяно запяваха, та дано привлекат вниманието му. Два спънати коня с подскоци се върнаха от паша, навириха муцуни и дружески изпръхтяха. Джоузеф взе чука и престилка, пълна с пирони, и ядосано сгълча чучулигите:

— Отивайте да търсите червеи. Стига с тоя шум, хайде, че и на мен ще ми се прище да изкопая някой червей. Изчезвайте!

Леко изненадани, трите чучулиги надигнаха главички, но скоро отново запяха в синхрон. Джоузеф взе черната широкопола шапка от купа дърва и я нахлупи над очите си.

— Отивайте за червеи! — сопна се той.

Конете пак изпръхтяха, а единият остро иззвили.

— Хей, кой е там?

В отговор откъм дърветата в края на пътя се чу цвилене. Не след дълго в уморен тръс се появи конник. Джоузеф бързо отиде до стихващия огън, разпали го и отново сложи кафеника.

— Днес не ми се работи — радостно се усмихна той и се обрна към чучулигите. — Отивайте за червеи. Сега нямам време за вас.

Хуанито леко скочи от коня. С две движения смъкна седлото и юздата, свали сомбрерото и усмихнат зачака да го посрещнат.

— Хуанито! Колко хубаво, че дойде! Нали не си закусвал. Ей сега ще ти изпържа бекон.

Лицето на Хуанито грейна от радост.

— Цяла нощ яздих, сеньор. Дойдох да ви стана вакеро.

Джоузеф протегна ръка.

— Че аз нямам и една крава, какво ще пасеш, Хуанито?

— Ще имате, сеньор. Всичко мога да правя, добър вакеро съм.

— Можеш ли да помагаш за къщата?

— Разбира се, сеньор.

— А надницата, Хуанито? Колко ще искаш?

Хуанито бавно сведе клепачи над светналите си очи.

— И по-рано съм бил вакеро, сеньор. Добър вакеро. Онези хора ми плащаха по трийсет долара на месец. Освен това казваха, че съм бил индианец. Искам да ви бъда приятел, сеньор, и да ви работя без пари.

За миг Джоузеф се смути.

— Май разбирам какво искаш да кажеш, Хуанито. Но нали ще ти трябват пари да се почерпиш, когато отидеш в града. От време на време ще ти трябват и за някое момиче.

— Когато ходя в града, ще ми правите подарък, сеньор. Подаръкът не е заплата.

Той отново се усмихна. Джоузеф му наля кафе.

— Благодаря, Хуанито. Добър приятел си.

Хуанито пъхна ръка в дъното на сомбрерото и измъкна от там писмо.

— Така и така идвам, сеньор, донесох това.

Джоузеф взе писмото и бавно се отдалечи. Знаеше какво е. Очакваше го от известно време. И земята сякаш знаеше какво е. Тревната шир притихна, полските чучулиги отлетяха и дори

конопарчетата в короната на дъба престанаха да цвърчат. Джоузеф седна на купчина дърва под дъба и бавно разкъса плика. Беше от Бъртън.

„Томас и Бенджи ме помолиха да ти пиша. Онова, което трябваше да се случи, стана. Смъртта ни покрусява дори когато знаем, че е неизбежна. Татко предаде Богу дух преди три дни. Всички, освен теб, бяхме с него до последния му дъх. Трябваше да останеш още малко.

Накрая не беше на себе си. Наговори много странни неща. Не говореше толкова за тебе, колкото на тебе. Казваше, че може да живее колкото иска, но трябва да види новата ти земя. Полудял беше по тази нова земя. Разбира се, той не бе с всички си. Казваше: «Не знам дали Джоузеф ще успее да намери хубава земя. Не знам дали разбира достатъчно от тези работи. Трябва да отида да видя.» Говореше много как ще се рее над земята, после си въобразяваше, че наистина лети. Накрая като че ли заспа. Тогава Бенджи и Томас излязоха. Татко започна да бълнува. Наистина трябваше да запазя думите му в тайна и да не им казвам, защото не беше на себе си. Говореше как се кръстосват животните. Казваше, че цялата земя е... Не, не виждам защо трябва да пиша за това. Опитах да го накарам да се моли с мен, ала краят му бе много близък. Лошото е, че последните му думи не бяха богоугодни. Не съм казал на момчетата, защото те бяха за тебе, сякаш говореше на теб...“

По-нататък в писмото се разказваше за погребението. Накрая пишеше: „Томас и Бенджи смятат, че всички можем да дойдем на Запад, ако още има свободна земя. Молим те да ни пишеш, преди да предприем каквото и да било.“ Джоузеф пусна писмото на земята и опря чело в дланите си. Бе вцепенен, обхванат от безразличие, но не и от тъга. Странно защо не се натъжи. Ако знаеше, че в него се надига чувство на радост и одобрение, Бъртън щеше да го упрекне. Чу как земята отново се оглася. Песента на полските чучулиги се извиси в

кристални кулички от мелодия. Една катеричка се изпъчи пред входа на дупката и пискливо се разбъбри. Вятърът прошумоля за миг из тревата, усили се, а с него дойде острият аромат на трева и влажна земя. От повея величественото дърво се раздвижи и оживя. Джоузеф вдигна глава и се вгледа в сгърчените клони. И разбра. Очите му засияха от радост — простичкото, но силно присъствие на бащата, което подобно на вълна от спокойствие бе преминало през младостта му, се бе вселило в дървото.

Джоузеф вдигна ръка за поздрав и тихо промълви:

— Добре дошъл, сър. Едва сега разбрах колко самотен съм бил без вас.

Короната на дървото леко се раздвижи.

— Земята е добра, да знаете — бавно продължи той. — Ще ви хареса тук, сър.

Разтърси глава, за да прогони вцепенението, и сам на себе си се засмя, отчасти смутен от приятната мисъл, отчасти учуден на усещането за родство с дървото.

— Навярно става така, защото съм все сам. Хуанито ще ми помогне. Ще накарам и момчетата да дойдат. Хм, вече съм започнал да си говоря сам.

Внезапно го обхвана чувство за вина, като че беше предател. Стана, отиде до старото дърво и целуна ствола. Сети се, че Хуанито сигурно гледа. Извърна се и впери очи в момчето, но Хуанито бе забил поглед надолу. Джоузеф се приближи до него.

— Сигурно видя — подхвани ядно той.

Хуанито продължи да се взира в земята.

— Не, сеньор.

Джоузеф седна до него.

— Баща ми е починал, Хуанито.

— Съжалявам, приятелю.

— Искам да поговорим за това, Хуанито. Нали сме приятели. Не ми е мъчно, защото баща ми е тук.

— Мъртвите винаги са с нас, сеньор. Те никога не си отиват.

— Не, не — настоя Джоузеф. — Не е само това. Баща ми е в това дърво! Глупаво е, но искам да вярвам. Хайде да поговорим, Хуанито. Ти си роден тук. Откакто съм дошъл, още от първия ден знам, че тази земя е населена с духове. — Той замълча неуверено. — Не, не е така.

Духовете са слаби сенки на реалността. Това, което обитава тези места, е по-истинско от нас. Ние сме като духове на неговата реалност. Какво има, Хуанито? Да не би умът ми да е отслабнал за двата месеца, докато бях сам?

— Мъртвите... Те никога не ни напускат. Не си отиват — отново рече Хуанито. После погледна право напред. Очите му бяха изпълнени с тъга. — Излъгах ви, сеньор. Не съм испанец. Майка ми беше индианка. Тя ме научи на някои неща.

— Какви неща? — настойчиво попита Джоузеф.

— На отец Анджело няма да му хареса. Майка ми казваше, че земята е наша майка, че всичко живо черпи живот от майката и се връща в майката. Когато си спомням, сеньор, когато си мисля, че вярвам на тези неща, защото ги виждам, чувам ги, тогава разбирам, че не съм испанец, нито кабалеро.

— Но аз не съм испанец, Хуанито, а сега и аз, изглежда, разбирам.

Хуанито вдигна очи, пълни с благодарност, после ги сведе надолу.

Двамата мъже се загледаха в земята. Джоузеф не разбираше защо не се опита да избяга от силата, която го обсебва.

След известно време се вгледа в дъба и скелето до него.

— В края на краишата няма значение — отсече той. — Каквото и да мисля или чувствам, то не може да погуби нито духовете, нито боговете. На работа, Хуанито. Трябва да построим къщата и да завъдим добитък в ранчото. Ще продължим да работим, независимо от боговете. Хайде! — припряно каза той. — Няма какво да мислим.

И те веднага се заловиха за работа.

„Томас, още има свободна земя до моята. За всеки от вас ще има по сто и шестдесет акра. Така ще имаме общо шестстотин и четиридесет акра на едно място. Тревата е гъста и сочна, земята трябва само да се обръща. Няма камъни, в които ралото да се препъва, няма стърчащи скали. Ще основем нова общност. Само елате.“

5.

Лятото бе обагрило тревата в кафяво и тя бе готова за коситба, когато братята и семействата им пристигнаха и се заселиха на новата земя. Томас беше най-възрастният — четиридесет и две годишен, набит, силен мъж със златиста коса и дълги руси мустаци. Лицето му беше възкръгло и червендалесто, а през тесния процеп на клепачите проблясваше студеното зимно синьо на очите. Между Томас и всички възможни видове животни съществуваше силно родство. Нерядко сядаше на ръба на някоя ясла, докато конете хрупаха сено. Ниският стон на отелваща се крава бе в състояние да вдигне Томас от леглото по всяко време на нощта, за да провери дали всичко върви добре и да помогне, ако има нужда. Когато минаваше през полето, конете и кравите виреха муцуни над тревата, душеха въздуха и го наобикаляха. Той дърпаше ушите на кучетата, докато завият от болката, причинена от силните му тънки пръсти, а когато спреше, те отново се навираха в ръцете му. Около Томас винаги се навърташе цяла сюрия полудиви животни. Преди още да е изтекъл и месец, откакто дойде на новата земя, вече имаше миеща мечка, две поотрасли койотчета, които се мъкнеха по петите му и се зъбеха на всички останали, кутия с опитомени порове и червеноопашат сокол. Освен това разполагаше и с четири помиярчета. Той съвсем не беше милозлив с животните, поне не по-милозлив, отколкото бяха те самите едни с други, но като че ли в действията му имаше справедливост, която животните оценяваха, и затова всичко живо му се доверяваше. Когато едно от кучетата, без много да му мисли, нападна миещата мечка и в сблъсъка загуби око, Томас не се трогна особено. Той издълба разкъсаната очна ябълка с джобно ножче и силно прищипа лапите на животното, за да му помогне да забрави мъчителната болка в главата. Томас харесваше животните и ги разбираще, а когато ги убиваше, не го правеше с повече чувство, отколкото проявяваха те, когато се избиваха едно друго. В него самия имаше нещо твърде животинско, за да си позволи да проявява сантименталност. Томас никога не бе губил крава, защото

сякаш инстинктивно усещаше къде би се запиляло заблуденото говедо. Рядко ходеше на лов, но когато това се случеше, се насочваше право към скривалището на плячката и убиваше със скоростта и точността на пума.

Томас се сприятеливаше с животните, ала с хората нито се разбираще, нито им имаше особено доверие. Нямаше какво толкова да си каже с тях, нещата от рода на търговията, събиранятията, религиозните изяви и политиката го озадачаваха и плашеха. Когато нямаше как да не отиде сред хората, се държеше настрана, мълчеше и с нетърпение очакваше да го пуснат да си върви. Единственото човешко същество, с което можеше да установи връзка, бе Джоузef. С Джоузef можеше да общува без страх.

Съпругата на Томас, Рама, беше силна жена с налети гърди и склучени над носа черни вежди. Тя почти винаги се отнасяше с презрение към всичко, което мъжете правеха или говореха. Рама бе способна и умела акушерка, а провинилите се деца изпитваха същински ужас от нея. Макар никога да не налагаше с камшика своите три дъщерички, те се страхуваха да не я разсърдят, защото успяваше да напипа чувствително място в душата и точно там да приложи наказанието. Тя разбираще Томас, отнасяше се с него като с животно — гледаше да е чист, нахранен и да му е топло. Стараеше се той винаги да е спокоен. Рама намираше начин да покаже, че нейните задължения — готовето, шиенето, раждането на деца, поддържането на къщата, са най-важните неща на земята, много по-важни от нещата, които вършеха мъжете. Когато бяха послушни, децата обожаваха Рама, тъй като тя умееше да погали нежните струни на душата. Похвалите ѝ бяха също толкова изящни и изкусни, колкото ужасни — наказанията. Тя автоматично поемаше грижата за всички деца край нея. Двете деца на Бъртън признаваха нейния авторитет за много по-неоспорим от непостоянните правила на собствената им добродушна майка, защото законите на Рама никога не се променяха, лошото беше лошо и трябваше да се наказва, а доброто беше вечно, възхитително добро. Радостно беше да си добър в къщата на Рама.

Природата бе създала Бъртън за богоугоден живот. Той всячески избягваше злото и го откриваше във всички близки човешки отношения. Веднъж след църковната служба го бяха похвалили от амвона. „Човек със силна вяра в Бога“ го нарече пасторът, а Томас се

наведе и прошепна в ухото на Джоузеф: „Човек със слаб стомах“. Бъртън бе познал жена си четири пъти. Имаше две деца. За него въздържанието беше естествено състояние. Страните му бяха слаби и изпити, а в очите му се четеше жажда за удоволствия, които не можеше да открие на този свят. До известна степен беше благодарен за слабото здраве, защото това означаваше, че Бог е доволен от него, щом го кара да страда. На Бъртън бе присъща упоритата устойчивост на хронично болните. Слабите му ръце бяха жилави като корабни въжета.

Бъртън държеше жена си със здрава, по библейски справедлива ръка. Той й втълпяваше мислите си и озаптяваше чувствата ѝ, когато излизаха от контрол. Знаеше кога не се е съобразила с правилата, а когато от време на време това се случеше, нещо слабо у Хариет се прекършваше и я довеждаше до състояние на болест и делириум, и Бъртън се молеше край леглото, докато устата ѝ престанеше да се криви и бръщолеви.

Бенджи, най-младият от четиримата, беше бреме на плещите им. Беше безпътен и безотговорен; щом му се удавеше възможност, пиеше, докато изпадне в романтично опиянение, и тогава тръгваше из околността и пееше възхитително. Изглеждаше тъй млад, тъй безпомощен и беззащитен, че много жени го съжаляваха и по тази причина почти винаги имаше неприятности с някоя жена. Защото, когато беше пиян и пееше и безпомощността се четеше в очите му, жените изпитваха желание да го притиснат до гърдите си и да го предпазят от грешки. Онези, които майчински го закриляха, винаги оставаха изненадани, когато накрая ги съблазнеше. Те така и не успяваха да разберат как се случва, защото неговата безгрижност беше потресаваща. Бенджи вършеше нещата толкова нескопосано, че всички се опитваха да му помогнат. Младата му съпруга Джени даваше всичко от себе си, за да го предпази от ядове. Когато чуеше, че пее в нощта и разбереше, че отново е пиян, се молеше да не падне и да не се удари. Песента се понасяше надалеч в мрака и Джени знаеше — преди нощта да превали, някое объркано, уплашено момиче щеше да го приеме в прегръдките си. Тогава тя поплакваше от страх да не му се случи нещо лошо.

Бенджи бе щастлив човек. Той носеше щастие и болка на всички, които го познаваха. Лъжеше, случваше се да открадне, мамеше на карти, не държеше на думата си, възползваше се от добротата на

околните, но всички го обичаха, прощаваха му и го закриляха. Когато семействата се заселиха на Запад, го взеха със себе си от страх да не умре от глад, ако остане. Томас и Джоузеф се грижеха всичко в стопанството му да е наред. Той взе палатката на Джоузеф на заем и живя в нея чак докато братята намериха време да му построят къща. Дори Бъртън, който все го ругаеше и ненавиждаше начина му на живот, не можеше да го остави да живее в палатка. Братята така и не успяваха да разберат откъде винаги намираше уиски. В долината на Нуестра Сеньора мексиканците му даваха алкохол и го учеха на своите песни, а той им отнемаше жените, когато не го държаха под око.

6.

Семействата се скуччиха около къщата на Джоузеф. Построиха малки барачки на своите участъци, защото така изискваше законът, но дори и за миг не помислиха, че земята е разделена на четири части. Всичко беше едно ранчо и когато формалностите по регистрирането на стопанствата приключиха, то стана ранчото на Уайн. Четири квадратни къщи се струпаха близо до големия дъб, а огромният хамбар принадлежеше на рода.

Вероятно защото Джоузеф бе получил благословията, той бе неоспорим водач на клана. В старата ферма във Върмонт баща му се бе слял със земята толкова здраво, че се бе превърнал в жив символ на единството между няя и нейните обитатели. Сега тази сила бе преминала у Джоузеф. Той говореше от името на тревата, земята и животните — диви и домашни; той беше главата на фермата. Като виждаше как се разраства колонията от колиби на новата земя, като гледаше в люлката първото новородено — бебето на Томас, като бележеше ушите на първите телета, отелени във фермата, чувствуващ радостта, която навярно е усетил Авраам, когато Великото обещание дало плодове, когато хората от племето и козите започнали да се увеличават. Страстният стремеж на Джоузеф към плодовитост се засилваше. Той наблюдаваше неутолимата похот на биковете и търпеливата безотказна плодовитост на кравите. Отвеждаше огромния жребец при кобилите и викаше:

„Хайде, момче, оплоди я!“

Нямаше четири стопанства. Стопанството беше едно и той беше бащата. Когато се разхождаше гологлав из полето и усещаше вята в брадата си, в очите му започваше да тлеет сласт. Всичко наоколо — почвата, добитъкът, хората — бе плодовито, а Джоузеф бе източникът, коренът на тяхната плодовитост, от него идваше първоначалната страст. По неговата воля всичко наоколо трябваше да расте, да расте бързо, да зачева и да се множи. Най-безнадеждният гръх се състоеше в безплодието — гръх непоносим и непростим. От новата вяра очите на

Джоузеф осирепяха. Той безпощадно унищожаваше безплодните животни, но когато кучка пълзеше наоколо с издут от кученца корем, когато крава наедрееше с теленце, те бяха за него свети същества. Джоузеф осъзнаваше тези неща не с помощта на разума, а с гърдите и възлестите мускули на краката си. Това бе наследството на племе, милиони години живяло ведно със земята, сукало от нейната гръд.

Веднъж, изправен до оградата на пасбището, Джоузеф наблюдаваше бик и крава. Удряше с ръце по перилото, а в очите му гореше червена светлина. Точно когато Бъртън го приближаваше откъм гърба, Джоузеф смъкна шапка, хвърли я на земята и разкъса яката на ризата си.

„Качи ѝ се, глупако! — развика се той. — Готова е! Хайде, качи ѝ се!“

— Да не си полудял, Джоузеф? — сказа го Бъртън.

Джоузеф рязко се извърна.

— Полудял ли? Какво искаш да кажеш?

— Държиш се странно, Джоузеф. Може да те видят. — Бъртън се огледа да не би наистина да има някой.

— Искам телета — мрачно рече Джоузеф. — Какво лошо намираш в това?

— Виж какво, Джоузеф — твърдо и спокойно започна да го поучава Бъртън, — всеки знае, че тези неща са естествени. Всеки знае, че тези неща трябва да се случват, ако искаме животът да продължи. Но хората не бива да гледат, освен ако не е необходимо. Някой може да види как се държиш.

Джоузеф едва откъсна очи от бика и се обрна към брат си:

— И какво от това? — настоятелно попита. — Да не е престъпление? Искам телета.

Бъртън сведе поглед, смутен от това, което щеше да каже.

— Хората може да започнат да приказват, ако те чуят да говориш така.

— И какво толкова ще приказват?

— Наистина, Джоузеф, трябва ли да го казвам? В Светото писание са упоменати такива забранени неща. Хората може да помислят, че интересът ти е... личен. — Той погледна ръцете си и бързо ги напъхна в джобовете, като да ги предпази да не чуят изреченото току-що от него.

— Аха... — Джоузеф беше озадачен. — Значи може да кажат... Ясно — гласът му се настърви. — Може да кажат, че се чувствам като бика. Ами че то си е така, Бъртън. И ако можех да възкача някоя крава и да я заплодя, смяташ ли, че щях да се поколебая? Виж, Бъртън, този бик може да се справи с двайсет крави на ден. Ако с мисъл можеше да се направи теле, аз бих могъл да оплодя сто. Ето така се чувствам, Бъртън. — Джоузеф забеляза, че лицето на брат му посивява от ужас и отвращение. — Ти не разбираш, Бъртън — внимателно рече той. — Искам всичко да се множи, искам земята да изобилства от живот. Искам нещата навсякъде да растат.

Бъртън се навъси и му обърна гръб.

— Чуй ме, Бъртън, мисля, че имам нужда от жена. Всичко наоколо се размножава. Само аз съм безплоден. Имам нужда от жена.

Бъртън си беше тръгнал, но се извърна и процеди:

— Преди всичко имаш нужда от молитва. Ела при мен, когато почувствуваш, че си в състояние да се молиш.

Джоузеф се загледа след него и с недоумение поклати глава.

— Интересно, сигурно знае нещо, което аз не знам? — рече той.

— Владее някаква тайна; заради нея всичко, което мисля или правя, изглежда нечисто. Разкривали са я и пред мен, но тя не ми говори нищо.

Той прокара пръсти през дългата си коса, вдигна измърсената шапка и я сложи на главата си. Бикът се приближи до оградата, наведе глава и изпръхтя. Джоузеф се усмихна и остро изсвири. Главата на Хуанито тутакси се показа от хамбара.

— Оседлай кон — извика Джоузеф. — В този красавец има още сила. Докарай друга крава.

Трудеше се неуморно, както хълмовете, за да родят дъб — бавно и без усилие; без съмнение, че подобен стремеж е едновременно тяхното наказание и съдба. Още преди утринната светлина да прехвърли билото, фенерът на Джоузеф проблясваше през двора и изчезваше в обора. Там, сред топлите сънени животни, работеше. Поправяше хамутите, насапунисваше кожата, чистеше токите. Чесалото стържеше мускулестите хълбоци. Понякога заварваше Томас, седнал на някоя ясла в тъмното, а зад него в сламата спеше малко койотче. Братята си кимваха за добро утро.

— Всичко наред ли е? — питаше Джоузеф.

И Томас отговаряше:

— Паднала е подковата на Пиджън и му се е пукнало копитото. Днес не бива да излиза. Граница, да ѝ се не види черната дяволица, е изритала Хел от яслата. Някой ден ще вкара някого в беда, ако дотогава не се пребие. Блу се ожреби тази сутрин. Затова дойдох.

— Как разбра, Том? Откъде разбра, че ще се случи точно тази сутрин?

Томас се хвани за перчена на един кон и се смъкна от яслата.

— Не знам. Винаги познавам кога ще се ожреби някоя кобилка. Ела да видиш малкото дяволче. Блу няма да се сърди. Вече го е изблизала.

Отидоха до кошарата и се надигнаха над преградата. Крачетата на жребчето бяха тънки, с възлести коленца като на паяк, а опашката приличаше на метличка. Джоузеф протегна ръка и погали влажната лъскава козина.

— За Бога! — възклика той. — Не мога да разбера защо толкова обичам тези мъничета.

Жребчето вдигна глава, погледна ги невиждащо със замъглените си, тъмносини очи и се отдръпна от ръката на Джоузеф.

— Защо трябва винаги да ги докосваш? — сълча го Томас. — Не обичат да ги пипат, когато са толкова малки.

Джоузеф прибра ръката си.

— Май е по-добре да отивам на закуска.

— Знаеш ли какво? — извика Томас. — Видях няколко лястовици да прехвърчат наоколо. Напролет под стрехите на обора и под резервоара на помпата ще се появят гнезда.

Братята работеха задружно, всички, освен Бенджи. Бенджи клинчеше винаги когато можеше. Според желанието на Джоузеф зад къщите се простираше дълга зеленчукова градина. На високи кокили се издигаше водна помпа и всеки следобед с излизането на вятъра проблясваше с перки. До голямата конюшня се намираше дълъг открит краварник. Оградите от бодлива тел се проточваха и заграждаха земята. По равнините и хълмовете обилно растеше трева, а стоката се множеше.

Джоузеф тръгна да излиза от обора. Слънцето вече бе превалило планината и изпращаше топли бели лъчи през квадратните прозорци. Джоузеф застана в сноп светлина и за момент разпери ръце. От върха

на купчина тор през прозореца го изгледа петел, после изкряка, оттегли се, размахал криле, и дрезгаво предупреди кокошките, че няма как да не се случи нещо ужасно в такъв прекрасен ден. Джоузеф отпусна ръце и се извърна към Томас:

— Вземи два коня, Том. Хайде да отидем да погледнем дали има нови телета. Кажи на Хуанито, ако го видиш.

След закуска тримата мъже излязоха от къщи. Джоузеф и Томас яздеха един до друг, а Хуанито ги следваше. Хуанито бе пристигнал от Нуестра Сеньора призори, след като бе прекарал дискретна и приятна вечер в кухнята на семейство Гарсия. Алис Гарсия седна срещу него, спокойно свела очи към кръстосаните в скута й ръце, а възрастните Гарсия, едновременно пазители и съдници, се настаниха от двете му страни.

— Виждате ли, аз не съм само майордом на сеньор Уейн — обясни Хуанито под възхитените им, но скептични погледи. — Посторо съм като син на дон Джоузеф. Където ходи той, холя и аз. Само на мен има доверие за истински важните неща.

Така кратко се хвали в продължение на няколко часа и след като, както изискваше благоприличието, Алис и майка й се оттеглиха, Хуанито премина към официалните слова и протоколни жестове, докато накрая след предписваната според етикета съпротива бе приет от Хесус Гарсия за зет. Сетне Хуан се отправи обратно към ранчото, доста изморен и много горд, защото за семейство Гарсия със сигурност можеше да се каже, че има поне един испански предшественик. Сега яздеше след Джоузеф и Томас и разсъждаваше наум как ще ги уведоми.

Слънцето прежуряше, когато се изкачиха по обраслото с трева възвишение в търсене на теленца, които да бележат и скопят. Сухата трева свистеше под копитата на конете. Конят на Томас подтичваше нервно, защото пред седлото седеше злонравен енот с проклети очички, лъснали зад черна маска. За да пази равновесие, той се бе вкопчил в гривата на коня с малките си черни лапички. Томас погледна напред, примижал срещу силното слънце.

— Знаеш ли — рече той, — в събота ходих в Нуестра Сеньора...

— Знам — нетърпеливо го прекъсна Джоузеф. — И Бенджи сигурно е ходил. Чух го да пее късно през нощта. Том, това момче ще си докара някоя беля. Има неща, които хората тук не понасят. Някой

ден ще намерим Бенджи с нож във врата. Казвам ти, Том, някой ден ще си го изпроси.

Томас се изсмя.

— Остави го, Джо. Дотогава ще се е забавлявал повече от десетина трезвеници, взети заедно, и ще е живял по-дълго от Матусал.

— Да, но Бъртън се притеснява затова непрекъснато. Много пъти ми е говорил за него.

— Та както ти казвах — отново подхвани Томас. — Седях в смесения магазин в Нуестра Сеньора в събота следобед, там имаше и вакероси от Чинита. Стана дума за сухите години между осемдесета и деветдесета. Чувал ли си за тях?

Джоузеф завърза още един възел на ласото на седлото.

— Да — тихо каза той. — Чувал съм за тях. Никога няма да се повторят.

— Хм, вакеросите говореха. Казаха, че всичко наоколо пресъхнало, добитъкът измрял и земята станала на прах. Казват, че хората се опитали да прекарат кравите във вътрешността, но повечето измрели по пътя. Заваляло едва няколко години преди да дойдеш.

Той дръпна ушите на енота и ги пусна чак когато жестокото зверче се опита да впие остри зъби в ръката му.

В очите на Джоузеф припламна тревога. Той поглади с ръка брадата си и обърна крайчетата навътре, както правеше баща му.

— Чух за това, Том. Но всичко вече е минало. Нещо се е объркало. Казвам ти. Повече няма да се повтори. Никога. Хълмовете са налети с вода.

— Откъде знаеш, че няма да се повтори? Вакеросите споменаха, че се е случвало и преди. Как можеш да казваш, че никога няма да се повтори.

Джоузеф упорито стисна устни.

— Не може да се повтори. Всички потоци са пълни. Не, не виждам как може да се повтори.

Хуанито пришпори коня и се изравни с тях.

— Дон Джоузеф, чувам хлопки отвъд възвищението.

Тримата мъже обърнаха конете надясно и ги подкараха в лек галоп. Енотът скочи на рамото на Томас и се вкопчи във врата му със силните си ръчички. Преминаха през възвищението в галоп. Попаднаха на малко стадо червени крави. Измежду тях неуверено се

клатушкаха две теленца. Само след миг се озоваха на земята. Хуанито извади шишенце с някаква течност от джоба си и Томас отвори дебелото острие. Лъскавият нож изряза клеймата на Уайн в ушите и на двете телета, докато те отчаяно ревяха, а майките им стояха наблизо и мучаха от страх. После Томас коленичи до мъжкото теленце. С две движения приключи с кастрацията и лисна от течността на раната. Когато подушиха кръвта, кравите уплашено замучаха. Хуанито развърза краката на бъдещия вол и той тромаво се изправи и се запрепъваш към майка си. Мъжете яхнаха конете и се отдалечиха.

Джоузеф бе взел парченцата от ушите. Погледна ги за миг и ги пъхна в джоба си.

Томас го наблюдаваше.

— Джоузеф — внезапно рече той, — защо окачваш ястребите, които убиваши, в короната на дъба до къщата си?

— За да не пипат другите ястреми пилетата, естествено. Всички правят така.

— Но нали, по дяволите, много добре знаеш, че няма смисъл. Нито един ястрем на света няма да остави някоя ярка да му се измъкне само защото негов събрат виси, окачен надолу с главата. Ами че той ще изяде и него, ако може.

Замълча за момент, после тихо продължи:

— Закачаш и парченцата от ушите на дървото.

Брат му ядосано се извърна.

— Закачам изрезките, за да знам колко телета има.

Томас изглеждаше озадачен. Върна енота на рамото си. Той се настани и внимателно облиза вътрешната страна на ухoto си.

— Май разбирам какво правиш, Джо. Понякога почти ми е ясно какво целиш. Заради сушавите години е, Джоузеф, нали? От тях ли искаш да се предпазиш?

— Ако не е по причината, която ти казах, тогава, по дяволите, съвсем не е твоя работа — твърдоглаво заяви Джоузеф. В очите му се появи притеснение и гласът му загълхна от смущение. — Освен това самият аз не разбирам. Ако ти кажа, нали ще мълчиш пред Бъртън? Бъртън се притеснява за всички ни.

Томас се развесели.

— Никой нищо не споделя с Бъртън. Той винаги сам е знаел всичко.

— Добре тогава — рече Джоузеф, — ще ти кажа. Баща ни ме благослови, преди да тръгна насам, стара благословия като онези от Библията, струва ми се. И все пак си мисля, че на Бъртън нямаше да му хареса. Винаги съм имал странно усещане за татко. Той беше невероятно спокоен. Не приличаше на другите бащи. Даваше сигурност, беше нещо, на което можеш да се опреш, което никога няма да се промени. Ти чувствувах ли се така?

Томас бавно кимна.

— Да, знам какво имаш предвид.

— Тогава дойдох тук и чувството на безопасност не ме напусна. После получих писмото от Бъртън и за миг като че започнах да пропадам някъде, летях и нямаше за какво да се хвана. Тогава продължих да чета. Татко казал, че ще дойде да ме види, след като умре. Къщата още не беше построена. Седях на купчина дърва. Погледнах нагоре... и видях дървото... — Джоузеф замълча и се вгледа в гривата на коня. След малко погледна към брат си, но Томас извърна очи. — Ами, това е. Може би ти ще разбереш. Просто правя това, което правя. Не знам защо, само дето от това се чувствам по-добре. Все пак — вяло продължи — човек трябва да има нещо, за което да се хване, нещо, на което може да разчита.

Томас погали енота с повече нежност, отколкото обикновено проявяваше към животните си, но този път не погледна Джоузеф.

— Помниш ли веднъж като малък си счупих ръката. Беше в шина, свита на гърдите ми, и дяволски болеше. Татко дойде при мен, разтвори пръстите ми и целуна дланта. Само това направи. Нещо, което не можеше да се очаква от татко, но помогна, защото бе по-скоро лекарство, отколкото целувка. Почувствах как нещо тръгва нагоре по счупената ми ръка като студена вода. Странно, че си го спомням толкова добре.

Далеч пред тях се чу хлопка. Хуанито подкара коня в тръс.

— Сред боровете са, сеньор. Не знам какво търсят там, като няма паша.

Поведоха конете към билото, увенчано с тъмнозелени борове. Първите дървета бяха разположени като постове. Столовете им бяха прости като мачти, а в сянката кората им изглеждаше пурпурна. Почвата по тях бе затрупана с кафяви иглички и на нея не растеше трева. Горичката бе тиха, долавяше се само лекият шепот на вятъра. Птиците

не обичаха да се заседяват сред боровете, а кафявият килим приглушаваше стъпките на животните. Ездачите оставиха жълтата слънчева светлина зад гърба си и навлязоха сред дърветата в пурпурния мрак на сенките. По-навътре дърветата ставаха по-гъсти, облягаха се едно на друго и сплитаха върхове в непроницаем таван от иглички. Сред стволовете избягваше храсталак — къпини, малини и бледите, зажаднели за светлина листа на гуатрата. С всяка следваща крачка плетеницата все повече се сгъстяваше. Накрая конете спряха и отказаха да си пробиват път по-навътре през въоръжената с тръни бариера.

Тогава Хуанито рязко обърна коня си наляво.

— Оттук, сеньори, знам една пътека.

Поведе ги по стара пътека, дълбоко зарината в иглички, но свободна от храсталаци и достатъчно широка, за да могат двама души да минат по нея. Яздиха около стотина ярда и изведнъж Джоузеф и Томас спряха и се втренчиха в онова, което се откри пред очите им.

Озоваха се пред широка поляна, почти кръгла и гладка като езерна повърхност. Гъсти черни стволове, прави като колони, ревниво я обграждаха. В средата се издигаше скала колкото къща, тайнствена и грамадна. Тя сякаш беше изваяна изкусно и с много мъдрост и все пак в човешката памет не съществуваше нищо, което би могло да се сравни с нея. Пътен и гъст зелен мъх се стелеше по скалата като мек пух. Грамадата напомняше олтар, който се е стопил и стекъл по стените си. От едната страна в скалата имаше малка, тъмна пещера, чийто вход бе обрасъл по ръбовете с петопръста папрат. Оттам тихо ромолеше поточе, пресичаше поляната и се губеше сред непроходимия гъсталак, който я опасваше. До потока с подгънати под тялото предни крака се излежаваше огромен черен бик — без рога, с лъскави черни къдри на челото, и преживяше, втренчен в зелената скала. Когато тримата мъже нагазиха в поляната, той се извърна и ги погледна с кървясали очи. Изпръхтя, изправи се тромаво, наведе глава към тях, после се гмурна в шубрака и си проби път през него. За миг мъжете зърнаха биещата опашка и семенниците, провесени почти до коленете. После бикът изчезна и се чу само как храстите пращят под тежестта му.

Всичко бе станало само за миг.

Тогава Томас извика:

— Този бик не е наш. Не съм го виждал никога по-рано.

После смутено погледна Джоузеф.

— Никога досега не съм виждал това място — измърмори той. — Май не ми харесва. Не знам.

Томас здраво стисна енота под мишница, защото животното се гърчеше, хапеше и се мъчеше да избяга.

Джоузеф бе вперил широко отворени очи в поляната. За него тя бе едно цяло и той не виждаше нещата поотделно. Брадичката му бе издадена напред. Пое дълбоко въздух, докато усети болка в гърдите, и напрегна мускулите на ръцете и раменете си. Бе изтървал юздите и бе скръстил ръце на рога на седлото.

— Потрай малко, Том — разсеяно рече той. — Тук има нещо. Плаши те, но на мен ми е познато. Някъде, вероятно в някой отдавнашен сън, съм виждал това място или може би съм го усещал. Той отпусна ръце на бедрата си и прошепна колебливо, като търсеше думите:

— То е свещено... и старо. То е древно и свещено.

Поляната беше притихнала. Ниско над върховете на дърветата мишлов проряза кръглото небе.

Джоузеф бавно се извърна към Хуанито.

— Хуанито, ти знаеше за това място. Идвал си тук и преди.

Светлосините очи на Хуанито бяха пълни със сълзи.

— Майка ми ме водеше, сеньор. Майка ми беше индианка. Тогава бях малък и тя щеше да има бебе. Дойде тук и седна до скалата. Седя дълго, после си тръгнахме. Понякога мисля, че старите още идват.

— Старите ли? — бързо попита Джоузеф. — Кои са тези стари?

— Старите индианци, сеньор. Съжалявам, задето ви доведох, сеньор, но бях толкова близо и индианското в мен ме накара да дойда, сеньор.

— Хайде да се махаме, по дяволите — нервно извика Томас. — Трябва да намерим кравите.

Джоузеф покорно обърна коня и докато излизаха от притихналата поляна и се спускаха по пътеката, се опита да успокои брат си:

— Не се бой, Том. Тук има нещо силно и желано, и добро. Има нещо като храна, като студена вода. Сега ще забравим за него, Том.

Може би само понякога, когато почувствувае нужда, ще се връщаме, за да получим от храната.

Тримата мъже се умълчаха и се заослушваха за хлопките.

7.

В Монтерей живееше и работеше сарач на име Макгрегор, разпален философ, марксист, щом се захванеше спор. Възрастта не беше смекчила яростните му възгледи, а утопията на Маркс бе останала далеч зад гърба му. Постоянното стискане на челюсти и свиването на устни в знак на несъгласие със света бяха издълбали дълги, дълбоки бръчки около устата му. Враждебността често го караше да гледа отвисоко. Съдеше съседите си за най-малкото посегателство върху правата му и непрекъснато се убеждаваше колко нищожна е компетентността на закона, що се отнася до тях. Опитваше се да сплаши дъщеря си Елизабет и безславно се проваляше, точно както това се бе случило и с майка й, защото Елизабет стискаше зъби и не го допускаше до възгледите си, като просто никога не ги споделяше с него. Старецът се вбесяваше от мисълта, че не може да заклейми разбирианията й с помощта на своите, защото не знае що за разбириания са те.

Елизабет бе красиво момиче. Красиво и непреклонно. Косата й бе пухкава, носът малък, а брадичката твърда от непрестанните схватки с баща й. Красотата й се криеше в очите — сиви, силно раздалечени и с толкова гъсти мигли, които сякаш пазеха отдавнашни и свръхестествени познания. Елизабет беше висока. Не слаба, а жила и силна, като изопната — пъргава, неспокойна и енергична. Макгрегор често изтъкваше недостатъците й или по-скоро онова, което той считаше за недостатъци.

— Ти си като майка си — казващето той. — Нищо не ти влиза в главата. Нямаш капка мозък. Правиш всичко, както намериш за добре. Виж майка си. Дойде тук право от планините. Родителите й вярваха във феи и когато й задавах някой въпрос на шега, тя вирваше брадичка и стискаше устни като клещи. После казващето „Има неща, които не подлежат на обяснение и въпреки всичко са си такива.“ Готов съм да се обзаложа, че ти е напълнила главата с духове, преди да умре.

Той моделираше бъдещето й вместо нея.

— Ще дойде време — предричаше, — когато жените сами ще си изкарват хляба. Не виждам защо една жена да не може да научи занаят. Ето ти например — казваше той. — Ще дойде време, и то не е много далеч, когато момиче като теб ще може да си изкарва прехраната и не ще се обрече на първия мъж, който поиска да се ожени за нея.

И въпреки това Макгрегор бе потресен, когато Елизабет започна да учи за районните изпити, за да стане учителка.

— Още си много млада, Елизабет — почти се разнежи той. — Поне дай възможност костите ти да укрепнат.

Елизабет само леко и тържествуващо се усмихна и нищо не отвърна. В дома, където и най-безобидното изявление автоматично мобилизираше разрушителни сили от контрааргументи, тя се бе научила на мълчание.

За момиче с дух учителската професия означаваше много повече от обикновено наставляване на децата. След като навърши седемнадесет години, девойката вече можеше да се яви на районните изпити и да рискува. Това бе достоен начин да напусне дома и родния град, където я познаваха прекалено добре, средство да се запази изостреното, крехко достойнство на младо момиче. Сред хората, където я изпратеха, тя бе непозната, тайнствена и желана. Разбираше от дроби и поезия, умееше да чете малко френски и да подхвърля по някая френска дума в разговор. Понякога носеше ленено, дори копринено бельо, което личеше, когато простреще дрехите си. Тези неща можеше да изглеждат превзети у обикновените хора, но от учителката те се очакваха и предизвикваха възхищение към нея, защото тя беше човек от значение както за обществото, така и за образованието, и определяше интелектуалния и културния тон в своя район. Хората, при които отиваше да живее, не знаеха галеното ѝ име. Тя приемаше титлата „госпожица“. Мантията от тайнственост и ученост я обгръщаше, а тя беше само на седемнадесет години. Ако до шест месеца не се оженеше за най-желания ерген в района, значи беше грозна като горгона, тъй като учителката допринасяше за социалното издигане на бъдещия си съпруг. За децата ѝ се смяташе, че са по-интелигентни от обикновените деца. Работата в училище можеше да се окаже, ако учителката искаше да се възползва от нея, изискан и безотказан ход по пътя към женитбата.

Елизабет Макгрегор бе дори по-добре образована от повечето учителки. Като не забравяме дробите и френския език, тя бе чела откъси от Платон и Лукреций, знаеше заглавията на няколко произведения от Есхил, Аристофан и Еврипид и имаше познания върху класици като Омир и Вергилий. След като взе изпитите, я назначиха в училището в Нуестра Сеньора. Елизабет бе доволна от отдалечеността на мястото. Тя искаше да обмисли всичко, което знаеше, да го подреди в съзнанието си и според евентуалния резултат да моделира новата Елизабет Макгрегор. В градчето, наречено Нуестра Сеньора, тя се настани у семейство Гонзалес.

Из долината се понесе вестта, че новата учителка е млада и много красива. И всеки път, когато Елизабет излезеше, тръгнеше за училище или се отправеше бързешком към бакалницата, на пътя ѝ се изпречваха млади мъже, които нямаха определена работа, и насочваха цялото си внимание я към часовника, я към свиването на цигара или към някоя неясна, но жизненоважна точка в далечината. Понякога обаче между безделниците се появяваше странен мъж, който отдаваше цялото си внимание на Елизабет. Той бе висок, с черна брада и пронизващи сини очи. Този човек притесняваше Елизабет, защото я гледаше втренчено и погледът му проникваше през дрехите ѝ.

Когато Джоузеф научи за новата учителка, той започна да я обсажда, като непрекъснато стесняваше обръча, докато накрая се озова в гостната на семейство Гонзалес — уютна стая, застлана с килим, — вперил очи в Елизабет. Беше официално посещение. Меката коса на Елизабет бе бухнала, ала тя бе учителката. На лицето си бе придала тържествено, почти строго изражение. Ако изключим, че непрекъснато приглеждаше роклята върху коленете си, може да се каже, че бе спокойна. От време на време вдигаше поглед към настоятелните очи на Джоузеф и после отново го отправяше в друга посока. Джоузеф беше с черен костюм и нови ботуши. Косата и брадата му бяха подстригани, а ноктите — възможно най-чисти.

— Обичате ли поезия? — попита Елизабет и за миг надникна в пронизващите, неподвижни очи.

— Ами, да... да. Харесвам я, поне това, което съм чел.

— Разбира се, господин Уейн, не съществуват съвременни поети, които биха могли да се сравняват с гръцките, като Омир например.

На лицето на Джоузеф започна да се изписва нетърпение.

— Спомням си — рече той. — Естествено, че си спомням. Един мъж отишъл на някакъв остров и се превърнал в прасе.

Устните на Елизабет се повдигнаха в ъгълчетата. За миг тя стана учителката, недостъпна и с превъзходство над ученика.

— Това е „Одисея“ — каза тя. — Счита се, че Омир е живял около деветстотната година преди Христа. Оказал е дълбоко влияние върху древногръцката литература.

— Госпожице Макгрегор — открыто започна Джоузеф, — има си начини за това, но аз не ги знам. Някои хора го усещат инстинктивно, но не и аз. Преди да дойда, се опитах да обмисля какво да ви кажа, но не намерих думи, защото никога по-рано не съм правил подобно нещо. Известно време трябва да се увърта, но аз не знам как се прави. Освен това ми се струва безсмислено.

Елизабет бе като приклещена от очите му, тя бе стресната от наситеността в думите му.

— Не знам за какво говорите, господин Уейн.

Бяха я изхвърлили от трона на нейната начетеност и падането я бе изплашило.

— Известно ми е, че не го правя както трябва — каза той. — Само че не знам друг начин. Виждате ли, госпожице Макгрегор, боя се, че може да се объркам или да се смутя. Искам да се омъжите за мен и на вас сигурно ви е известно. Ние с братята ми притежаваме шестстотин и четиридесет акра земя. Кръвта ни е чиста. Мисля, че ще е по-добре за вас, ако знам какво мислите по въпроса.

Джоузеф бе свел поглед, докато говореше. Сега я погледна и видя, че се е изчервила и изглежда много нещастна. Той скочи на крака.

— Май сгреших. Ето, вече се обърках, но поне го казах. А сега си отивам, госпожице Макгрегор. Ще се върна, когато престанем да се чувстваме неудобно един от друг.

Той бързо излезе, без да се сбогува, скочи на коня и в галоп се отдалечи в нощта.

В гърлото си усещаше паренето на срам и задоволство. Когато стигна до гористата долчинка, спря коня, изправи се на стремената и извика, за да облекчи парещата болка, а ехото изкрешя в отговор. Нощта беше мастиленочерна и мъглата високо в небето притъпяваше яростта на звездите и заглушаваше нощните шумове. Викът му

проряза нощната тишина и го изплаши. За миг остана безмълвен. Почувства тежкото дишане на коня.

— Нощта е прекалено тиха — каза той, — прекалено безразлична. Трябва да направя нещо.

Чувстваше, че моментът заслужава да бъде отличен, че има нужда от действие, което да му придаде смисъл. По някакъв начин негова постъпка трябваше да го приобщи към отминаващия миг, преди да се е изплъзнал, без да вземе частица от него със себе си. Той свали шапката си и я запрати далеч в тъмнината, но това му се стори недостатъчно. Потърси опипом камшика, провесен от рога на седлото, отскубна го и яростно изплюща с него върху крака си, за да си причини болка. Конят отскочи настрани, уплашен от свистенето на удара, и отстъпи назад. Джоузеф захвърли камшика далеч сред храсталака, овладя коня, като го притисна силно с коленете си, и когато изплашеното животно притихна, го подкара в галоп към ранчото. Той отвори уста и студеният въздух нахлу в гърлото му.

Елизабет видя как вратата се затваря.

„Под тази врата има прекалено голяма пролука — помисли си тя. — Когато духа, оттам ще става течение. Дали да не се преместя в друга къща?“ Тя опъна полата си надолу, после прокара пръст по средата, така че платът прилепна към краката и очерта формата им. Внимателно разгледа пръстите си.

„Сега вече съм готова — продължи тя. — Готова съм да го накажа. Селяндур, недодялан глупак. Няма никакви маниери. Не умееш да бъде вежлив. Няма никаква представа от прилично държане. Не ми харесва брадата му. Прекалено втренчено ме гледа. А и костюмът му е достоен за съжаление. — Тя се замисли за наказанието и бавно кимна. — Не знаел как да говори със заобикалки. Искал да се ожени за мен. И цял живот да трябва да понасям тези очи. Брадата му сигурно е твърда... не, сигурно не е. Не, надали е твърда. Колко хубаво — да си дойдеш на думата веднага. А костюмът... и ще ме прегръща — мисълта й се отпlesна. — Интересно какво ще правя?“

Човекът, който възнамеряваше да влезе в живота й, бе непознат и Елизабет не разбираше поведението му. Тя се качи в стаята си и бавно се съблече.

— Следващия път трябва да погледна ръката му. Тогава ще разбера.

Тя мрачно поклати глава, после се хвърли на леглото си и се разплака. Плачът ѝ се отрази като успокоителна и приятна сутрешна прозявка. След малко стана, изгаси лампата и примъкна малкия люлеещ се стол с плюшена седалка до прозореца. Опря лакти на перваза и се загледа в нощта. Във въздуха се появи тежка влажна мъгла, а надолу по изровената от каруците улица светеше прозорец.

Елизабет долови движението на дебнешо животно в двора. Нещо скочи, после чу съскащ, стържещ звук на прекършена кост. Тя се взря в сивата тъмнина и успя да различи дългото снишено тяло на котка, която се измъкваше крадешком, стисната някакво дребно същество в устата си. Един прилеп неспокойно прехвъркна край главата ѝ, проскърца и се огледа.

„Интересно къде ли е сега? — помисли си тя. — Навярно язди, а брадата му се вее от вятъра. Когато стигне вкъщи, ще бъде много уморен. А пък аз съм си тук и си почивам, и нищо не правя. Пада му се.“

От другия край на градчето, където беше барът, се задаваше хармоника. Когато съвсем приближи, към нея се присъедини глас, сладостен и безнадежден като въздишка.

„Хълмовете на Максуелтон са красиви...“

Две фигури залитаха покрай къщата.

— Спри! Бъркаш мелодията! Разкарай проклетия мексикански ритъм от нея. Слушай сега: „Хълмовете на Максуелтон са красиви...“
Пак сбърка!

Мъжете спряха.

— Ех, да можех да свиря на смахнатата ти хармоника!

— Можеш да опиташ, сеньор.

— Да опитам! По дяволите! Нали опитвах! Само се оригва, когато се опитам да свиря на нея.

— Да го опитаме пак, сеньор, този Максуелтон.

Единият от мъжете пристъпи към оградата. Елизабет видя, че гледа към нейния прозорец.

— Слез долу — замоли се той. — Моля те, слез.

Елизабет замря, не смееше да помръдне.

- Ще изпратя индианец да си върви вкъщи.
- Не ми викай индианец, сеньор.
- Ще изпратя джентълмена да си върви вкъщи, ако слезеш.

Самотен съм.

- Няма! — гласът ѝ я изплаши.
- Ще ти попея, само слез. Слушай как пея. Свири, Панчо, изsviri *Sebre las olas*^[1].

Гласът изпълваше въздуха като златиста мъгла; бе изпълнен с омайваща тъга. Краят на песента бе толкова тих, че тя се наведе напред, за да го чуе.

- Сега ще дойдеш ли? Чакам те.

Тя потрепери силно, протегна се и спусна прозореца, но дори и през стъклото продължи да чува гласа.

- Няма да слезе, Панчо. А в следващата къща?
- Стари хора са, сеньор, почти на осемдесет.
- А в следващата?
- Ами, може би... Има едно малко момиченце. На тринайсет.
- Тогава ще опитаме при малкото момиченце. Така: „Хълмовете на Максуелтон са красиви...“

Елизабет бе заровила глава в завивките и трепереше от ужас.

- Щях да отида — отчаяно промълви тя. — Страх ме е, че щях да отида, ако ме беше помолил отново.

---

[1] Върху вълните (исп.). — Бел.прев. ↑

8.

Джоузеф изчака две седмици и отново посети Елизабет. Есента настъпваше и водеше със себе си мъгли, които придаваха на небето сив оттенък. Всеки ден откъм океана прииждаха огромни облаци, пухкави като памук, присядаха за малко по върховете на хълмовете и отново отплуваха към морето, подобно небесни разузнавателни кораби. Червенокрилите косове се групираха в ескадрони и тренираха маневри над полето. Гъльбите, незабележими през пролетта и лятото, излизаха от скривалищата си и се скучваша като гроздове по оградите и мъртвите дървета.

По изгрев и залез слънцето изглеждаше червено през въздушния есенен воал от прахоляк.

Бъртън бе отвел жена си на среща на съмишленици в Пасифик Гроув.

— Погълъща Господ — кисело отрони Томас, — както мечката погълъща меса преди настъпването на зимата.

Идващата зима натъжаваше Томас. Той като че се боеше от влагата и вятъра, когато нямаше да може да намери пещера, в която да пропълзи.

Децата в ранчото започнаха да очакват Коледа като нещо не чак дотам далечно. Те предпазливо подпитваха Рама как да се държат по зимните празници, за да се харесат на светиите, а тя се възползваше максимално от вълнението им.

Бенджи се излежаваше, уж болен, а младата му жена не разбираше защо никой не му обръща особено внимание.

В ранчото нямаше много работа. Високата суha трева в подножието на планината бе толкова буйна, че стигаше да се изхрани добитъкът през цялата зима. Хамбарите бяха пълни със сено за конете. Джоузеф прекарваше дълго време, седнал под дъба, в мисли за Елизабет. Спомняше си как седеше с прибрани стъпала, как държеше главата си така изправена, сякаш ако не бе прикрепена към тялото, щеше да хвръкне нагоре. Дойде Хуанито и седна до него. Тайничко

погледна лицето на Джоузеф, за да разбере в какво настроение е, та да се пригоди към него.

— Може да си взема жена, преди да дойде пролетта, Хуанито — каза Джоузеф. — Представяш ли си, ще живее тук, в моята къща. И когато дойде време за вечеря, ще ме вика с мъничко звънче, а не с хлопка. Ще купя малко сребърно звънче. Сигурно ще ти е приятно да чуваш малкото звънче по вечеря, Хуанито.

Хуанито, поласкан от оказаното доверие, реши да разкрие своята тайна:

— И аз, сеньор.

— Ще се жениш, Хуанито! И ти ли?

— Да, сеньор, за Алис Гарсия. Имат документ, с който могат да докажат, че имат дядо испанец.

— Ами това е чудесно, Хуанито. Ще ти помогна да си построиш къща тук и тогава няма повече да се налага да яздиш отдалеч. Ще живееш тук.

Хуанито се засмя от щастие.

— И аз ще имам звънец, сеньор. Ще го закача на верандата. Само че моето ще бъде хлопка. За да не идват на вечеря, когато чуя вашето звънче.

Джоузеф отметна глава назад и се усмихна на възлестите клони на дървото. Няколко пъти се бе канил да му разкаже шепнешком за Елизабет, но срамът да стори нещо толкова глупаво го бе възпрял.

— Вдругиден отивам с колата в града, Хуанито. Сигурно ще искаш да дойдеш с мен.

— О, да, сеньор. Ще седя в каруцата и вие можете да кажете: „Това е моят кочияш. Много го бива. Аз, разбира се, не карам коне.“

— Май искаш и аз да ти направя същата услуга — пошегува се Джоузеф с вакерото.

— О, не, сеньор, в никакъв случай.

— Тръгваме рано, Хуанито. Сега вече ще ти трябва нов костюм.

Хуанито не можеше да повярва.

— Истински костюм, сеньор! Не работни дрехи! Костюм със сако?

— Естествено, със сако. И с жилетка. А като сватбен подарък ще получиш верижка за часовник.

Това вече надхвърляше очакванията му.

— Сеньор — рече Хуанито, — скъсал се е един колан, отивам да го оправя. — И той се упъти към хамбара, защото трябваше доста да помисли по въпроса за костюма и верижката за часовник. Начинът, по който щеше да носи подобно облекло, изискваше размисъл и продължителни предварителни упражнения.

Джоузеф се облегна на дървото и усмивката бавно изчезна от лицето му. Той отново се загледа в клоните. Точно над главата му рой стъртели бяха изградили ядро и то щеше да послужи за основа на крехкото гнездо, което тепърва започваха да строят. Джоузеф внезапно си спомни кръглата поляна сред боровете. Спомни си всичко, до най-малката подробност — странната скала, покрита с мъх, тъмната пещера, обрасла с папрат по входа, тихото бистро поточе, което бълбукаше от нея и бързо се прокрадваше надалеч. Представи си как кресонът расте във водата и движи листа в синхрон с течението. И Джоузеф изведнъж изпита желание да отиде на онова място, да седне до скалата и да прокара ръка по мекия мъх.

„Това е място, където можеш да избягаш, да избягаш далеч от болката, тъгата, разочарованието или страха — мислеше си той. — Сега още не се нуждая да бягам от тези неща. Трябва обаче да го запомня. Ако някога искам да се отърва от досадна неприятност, там трябва да отида.“ Той си спомни как се извисяваха високите стволове и как покоят над поляната сякаш можеше да се докосне. „Някой път трябва да надникна в пещерата и да видя къде е изворът“ — помисли той.

Хуанито посвети цял ден на поводите, на двата дорести коня и на каруцата. Миеше, полираше, вчесваше и четкаше. Накрая от страх да не е пропуснал да лъсне някоя частичка повтори цялата процедура. Медната топка на ока сияеше ослепително, токите до една лъщяха като сребро, хамутите блестяха като лачени, а в средата на камшика се ветрееше червена панделка.

Още преди пладне на големия ден той изкара впряга, за да провери дали прясно смазаната каруца не скърца някъде. Най-после сложи юздите, върза конете на сянка и отиде да обядва с Джоузеф. И двамата хапнаха по малко — един-два резена хляб, надробени в мляко. Привършиха, кимнаха си и станаха от масата.

В каруцата търпеливо ги очакваше Бенджи.

— Не бива да идваш, Бенджи — ядоса се Джоузеф. — Досега беше болен.

— Вече оздравях.

— Хуанито ще дойде с мен. Няма място.

Бенджи обезоръжаващо се усмихна.

— Ще седна на капрата — рече той, прехвърли се през седалката и полегна на дъската.

Тръгнаха по грубия коларски път. Бяха малко умърлушени, задето Бенджи идва с тях.

— Не бива да пиеш нищо, Бенджи. Беше болен — наведе се Джоузеф над облегалката.

— А, не! Аз отивам за нов часовник.

— Помни какво ти говоря, Бенджи. Не искам да пиеш.

— И капка няма да близна, Джо, дори насила да ме карат.

Джоузеф се отказа да го убеждава. Отлично знаеше, че Бенджи ще се напие най-много до час след пристигането им и той нищо не може да направи.

Листата на чинарите край поточето започваха да капят и пътят бе заринат в крехка кафява шума. Джоузеф дръпна поводите, конете преминаха в тръс и листата меко зашумоляха под копитата им.

Елизабет чу гласа на Джоузеф от верандата и бързо изтича горе, за да се приготви да слезе както подобава. Тя се боеше от Джоузеф Уейн. От последното му посещение насам бе мислила за него почти през цялото време. Нима можеше да откаже да се оженят, макар да го мразеше. Та нали ако откажеше, можеше да се случи нещо ужасно; той можеше да умре например или да я удари с юмрук. Преди да слезе в гостната, още докато беше в стаята си, извика всичките си знания на помощ — алгебрата, кога Цезар е акостиран в Англия, Никейския събор, глагола *et*. Джоузеф не знаеше толкова. Вероятно единствената дата, която му беше известна, бе 1776 година. Какво невежество, наистина. Ъгълчетата на устните ѝ се изкривиха от презрение. Очите ѝ придобиха строго изражение. Щеше да го сложи на мястото му, точно както би направила това с някой всезнайко в училище. Елизабет прокара пръсти по талията си от вътрешната страна на полата, за да се увери, че блузата е прибрана. Оправи косата си, силно разтри устни с кокалчетата на пръстите, за да усили притока на

кръв, и накрая угаси лампата. После величествено слезе в гостната, където я очакваше Джоузеф.

— Добър вечер — каза тя. — Четях „Песента на Пипа“ от Браунинг, когато ми казаха, че сте тук. Харесвате ли Браунинг, господин Уейн?

Той неспокойно прокара ръка по косата си и развали грижливо оформения път.

— Интересува ме преди всичко какво решихте. А кой е Браунинг — не знам.

Той не откъсваше очи от нея, гледаше я толкова жадно и умоляващо, че чувството ѝ за превъзходство се изпари и всички знания се върнаха обратно в килийките си.

Елизабет безпомощно разпери ръце.

— Аз... Не знам — промълви тя.

— Тогава пак ще ви оставя. Още не сте готова. Освен ако не искате да поговорим за Браунинг. Или може би искате да излезем на разходка. Дошъл съм с каруцата.

Елизабет сведе поглед към протритата кафява пътека на зеления килим. Премести поглед върху ботушите на Джоузеф. Те бяха току-що намазани и лъщяха, само че не бяха черни, а многоцветни. По тях имаше и зелено, и синьо, и мораво. Съредоточи се върху ботушите и за момент се почувства по-уверена. „Ваксата е стара — помисли си тя. — Сигурно я има отдавна и е оставена отворена. От това винаги се оцветяват. И с черното мастило става така, когато го оставиш отворено. А той май не го знае и аз няма да му кажа. Да му кажа, значи да го допусна до себе си.“ И тя се почуди защо Джоузеф не помръдва.

— Може да повървим покрай реката — каза Джоузеф. — Реката е красива, но е опасно да се преминава през нея. Камъчетата са много плъзгави, разбирате ли?

Искаше да ѝ разкаже как ще шептят крехките листа под колелетата, как от време на време при сблъсъка на желязото и камъка като змийски език ще се стрелва някоя дълга синя искра. Искаше да разкаже колко ниско е схлупено небето тази вечер, толкова ниско, че може да опреш глава в него. Ала, изглежда, трудно се изказваха подобни неща.

— Бих желал да дойдете — настоя той. Пристъпи към нея и срути сигурността, която съзнанието ѝ бе изградило.

Изведнък Елизабет изпита желание да се отпусне. Тя свенливо го потупа по ръкава.

— Ще дойда — каза тя. Почувства, че гласът ѝ е ненужно висок. — Мисля, че бих искала да дойда. Учителската професия е напрегната. Нуждая се от чист въздух.

Изтича за палтото. По стълбата си тананикаше под носа. Когато стигна горната площадка, тупна два пъти с палеца на крака по пода като малко момиченце по време на пролетните танци. „Сега вече се обвързвам — рече си тя. — Хората ще видят, че излизаме заедно вечерта, а това означава, че сме сгодени.“

Джоузеф стоеше в гостната и гледаше нагоре в очакване Елизабет да се върне. Бе завладян от желание да разтвори тялото си пред нея, за да може да види всичко скрито, дори нещата, за които той самият не подозираше.

„Точно така — мислеше си той. — Тогава ще разбере що за човек съм, а като знае това, ще стане част от мен.“

Елизабет спря на площадката и му се усмихна. Бе наметната с дълга синя пелерина. Снопчета коса бяха полепнали по вълнения мъхест плат. Вълна от нежност към разпилените кичурчета заля Джоузеф. Той кратко се засмя.

— Идвайте бързо, преди да са оклюмали конете — каза той. — Иначе моментът ще се изпълзне. Искам да кажа, че гланцът, с който Хуанито е намазал поводите, ще потъмнее.

Той отвори вратата и когато стигнаха до каруцата, ѝ помогна да се качи на задната седалка. После развърза конете и затегна матовобелите пръстени на поводите. Конете се поразиграха и Джоузеф се зарадва.

— Студено ли ви е?

— Не. Добре ми е.

Конете преминаха в галоп. Джоузеф се почувства способен само с един жест да обгърне наедрелите звезди и целия небесен купол, земята, опасана с черни дървета, качулатите зъбери на планините — земната буря, застинала във връхната точка на порива, или огромните каменни вълни, безкрайно бавно потеглили на изток. Джоузеф не знаеше дали има думи на света, способни да опишат подобно нещо.

— Харесвам нощта — каза той. — По- силна е от деня.

От първия миг на познанството си с него Елизабет бе нащрек, готова да отблъсне всяко поsegателство срещу грижливо защитената ѝ, бронирана същност, ала изведнъж се случи нещо загадъчно. Вероятно причината се криеше в звука и ритъма на гласа му, вероятно нещо лично, загатнато в думите му, бе сринало до основи защитната стена, която бе издигнала около себе си. Тя докосна ръката му с връхчетата на пръстите си. Потръпна от удоволствие и се отдръпна. Гърлото ѝ се сви. Дъхът ѝ се учести. „Ще чуе как дишам като запъхтян кон — помисли си тя. — Срамота!“ — Нервно изхихика. Знаеше, че не я е грижа. Мислите, които бе потискала, слаби и бледи, скрити дълбоко в съзнанието, настрани от въображението, изплуваха на повърхността и тя видя, че не са мръсни и отвратителни като голи охлюви, както си бе представяла, а някак ведри и весели, и святи. „Ако докосне гърдите ми с устни, ще ми е приятно — помисли тя. — Радостта в мен ще бъде по-силна, отколкото мога да понеса. Бих му поднесла гръдта си с две ръце.“ Тя си представи, че това наистина се случва, и разбра как би се чувствала, когато топлината от тялото ѝ прелее към устните му.

Конете силно изпръхтяха и се отбиха встрани от пътя, когато пред тях се изпречи тъмен силует. Хуанито бързо се приближи откъм страната на Джоузеф.

— В къщи ли отивате, сеньор? — попита той.

— Не, Хуанито, още не.

— Ще ви чакам тук, сеньор. Бенджи е пиян.

Джоузеф неспокойно се размърда.

— Така си и знаех.

— Той върви по тоя път, сеньор. Чух го да пее преди малко. И Уили Ромас е пиян. Уили е щастлив. Може би Уили ще убие някого тази нощ.

На светлината на звездите ръцете на Джоузеф бяха бели, държаха поводите опънати и леко подскачаха напред, когато конете мятаха глави, стегнати от юздите.

— Намери Бенджи — горчиво промълви Джоузеф. — Тръгваме след няколко часа.

Конете се понесоха напред, а Хуанито потъна в мрака.

Сега, когато съпротивата ѝ бе сломена, Елизабет почувства, че Джоузеф е нещастен. „Ще ми разкаже и тогава ще му помогна.“

Джоузеф седеше сковано. Конете усетиха твърдата му ръка върху поводите и от тръс преминаха във внимателен, предпазлив ход. Приближаваха нащърбения силует на крайречните дървета, когато внезапно иззад храсталака прозвуча гласът на Бенджи:

„*Estando bebiendo de vino.
Pedro, Rodarte y Simon...*“^[1]

Джоузеф рязко издърпа камшика от гнездото ишибна конете толкова яростно, че после се наложи да дръпне юздите с всички сили, за да озапти устрема им. Елизабет жално изхлипа, когато чу гласа на Бенджи. Джоузеф не спря да опъва поводите, докато чаткането на копитата по твърдата земя се укроти и премина в сложния ритъм на тръса.

— Не съм ви казвал, че брат ми е пияница. Трябва да знаете какво е семейството ми. Брат ми е пияница. Нямам предвид, че от време на време отива да се напие както всеки нормален човек. Болестта е в кръвта му. Сега вече знаете.

Той впери поглед напред.

— Онзи, дето пееше, беше брат ми.

Усети как тялото ѝ потръпва от плач.

— Искате ли вече да ви изпратя до вас?

— Да.

— А искате ли да не ви досаждам?

Тя не отговори. Той рязко обърна конете и ги подкара по обратния път.

— Искате ли да не ви досаждам? — настоя Джоузеф.

— Не — отвърна тя. — Държа се глупаво. Искам да си ида вкъщи и да си легна. Искам да се опитам да разбера какво чувствам. Честно.

Джоузеф отново усети задоволство да гъделичка гърлото му. Наведе се към нея, целуна я по бузата и отново пришпори конете. До портата ѝ помогна да слезе и я изпрати до вратата.

— Сега тръгвам. Ще опитам да открия брат си. След няколко дни ще дойда пак. Лека нощ.

Елизабет не изчака да си тръгне. Легна, още преди шумът от колелетата да е затихнал. Сърцето ѝ биеше така силно, че ударите му сякаш отекваха в главата ѝ. Те заглушаваха всичко, но най-сетне тя успя да различи звука, който очакваше. Той бавно приближаваше към дома — красивият пиян глас. Елизабет се напрегна да устои на изгарящата болка, която идваше с гласа.

— Безполезен е, знам това! — прошепна тя. — Пиян, безполезен глупчо. Трябва да направя нещо, нещо почти вълшебно.

Тя почака, докато гласът стигне до къщата.

— Ето сега му е времето. Това е единствената ми възможност.

Тя завря глава под възглавницата и прошепна:

— Обичам този човек. Колкото и да е безполезен, обичам го. Никога не съмвиждала лицето му и го обичам повече от всичко на света. Господи, покажи ми правия път. Помогни ми да имам този мъж.

После притихна, заслушана в очакване на отговора, на резултата от заклинанието. Той дойде след последния изблик на болка. Омразата към Бенджи измести болката, омраза толкова силна, че Елизабет стисна челюсти и оголи зъби. Почувства как кожата ѝ изгаря от омраза и как ноктите я болят от желанието да ги забие в него. После омразата я напусна и отлетя. Тя с безразличие чу как гласът на Бенджи се отдалечава и все повече отслабва. Елизабет легна по гръб и кръстоса китки под главата си.

— Скоро ще се омъжа — тихо промълви тя.

---

[1] Пиехме вино. Педро, Родарте и Симон (исп.). — Бел.прев. ↑

9.

Времето помръкна с идването на зимата. После дойде пролетта. Ожениха се едва с настъпването на следващата есен. Трябаше да се мисли за края на учебната година. После, през летните жеги, когато белите тополи клюмнаха под слънцето и реката се превърна в малко поточе, Елизабет бе заета с шивачката. Хълмовете преливаха от класове, натежали от семе. Нощем добитъкът напускаше храсталака, за да яде, а когато слънцето изгрееше, се връщаше в сянката сред миризмата на мента и сънливо преживяше по цял ден. Натрупаното от мъжете сладко сено се издигна над гредите на хамбара.

Веднъж седмично Джоузеф отиваше до Нуестра Сеньора и разговаряше с Елизабет в гостната или я извеждаше на разходка с каруцата. И питаше:

— Кога ще се оженим, Елизабет?

— Ами, нали трябва да изкарам годината — отговаряше тя. — Имам да свърша хиляди неща. Трябва да отида до Монтерей за малко. Татко сигурно ще иска да ме види, преди да се омъжа.

— Така е — трезво разсъждаваше Джоузеф. — После може да се промениш.

— Знам.

Тя обхвана китката му с ръце и се загледа в преплетените си пръсти.

— Погледни, Джоузеф, колко е трудно да помръднеш точно пръста, който искаш. Не можеш да разбереш точно кой е.

Джоузеф се развесели от начина, по който Елизабет насочваше вниманието си към разни неща, за да отклони мислите си.

— Страх ме е от промяната — каза тя. — Искам я, а ме е страх. Дали ще напълнея, как мислиш? Само за миг ще се превърна в друг човек и ще си спомням за Елизабет като за позната, която е умряла.

— Не знам — отвърна той и оправи едно плисе на яката ѝ. — Може би нищо никога не се променя. Може би се случват само непроменими неща.

Веднъж тя дойде във фермата и той я разведе наоколо. В думите му се криеше самохвалство:

— Ето къщата. Най-напред построих нея. В началото на мили наоколо нямаше никакви сгради, само къщата под дъба.

Елизабет се облегна на дървото и погали ствола.

— Горе може да се постави седалка, Джоузеф, ей там, където онези клони излизат от ствола. Може ли да се кача на дървото, Джоузеф?

Тя вдигна очи към лицето му и видя, че я гледа някак особено втренчено. Вятърът бе разпилил косата по челото му. Елизабет изведнъж си помисли:

„Ако имаше тяло на кон, щях да го обикна по-силно.“

Джоузеф припряно пристъпи към нея и й подаде ръка.

— Качи се на дървото, Елизабет. Искам да се качиш. Ела, ще ти помогна.

Подложи шепи и помогна на Елизабет да запази равновесие. Тя се настани в чатала, откъдето излизаха огромните клони. Когато видя как удобно се е наместила във вдълбнатината и как я обгръщат сивите ръце на дървото, той не се сдържа и извика:

— Щастлив съм, Елизабет!

— Щастлив ли си, Джоузеф? Наистина изглеждаш щастлив. Очите ти искрят. Защо си толкова щастлив?

Той сведе поглед и тихо се засмя.

— Хората се радват на необичайни неща. Аз се радвам, че седиш на дървото ми. Преди миг си помислих, че дървото те обича.

— Отмести се малко по-нататък — извика тя. — Искам да се покача на горния клон и да видя какво има от другата страна на хамбара.

Той се отдръпна, защото полата й беше широка.

— Джоузеф, интересно, но не бях забелязала боровете на билото. Сега мога да се чувствам като у дома. Родена съм сред боровете на Монтерей. Ще ги видиш, Джоузеф, когато отидем там за сватбата.

— Странни борове са онези. Ще те заведа някой път, когато се оженим.

Елизабет предпазливо слезе от дървото и застана до него. Прихвана косата си и оправи кока. Пръстите й внимателно и ловко потърсиха немирните кичури и ги върнаха на място.

— Когато ми е мъчно за вкъщи, Джоузеф, мога да се качвам при боровете. Това ще е като връщане у дома.

10.

Сватбата беше в Монтерей — тържествена, тягостна церемония в малък протестантски параклис. Църквата толкова често е била свидетел на гибелта на две жизнени тела в процеса на съвместния живот, че ритуалът сякаш отбелязващ мистична двойна смърт. И Джоузеф, и Елизабет усещаха бремето на присъдата. „Търпи!“ — произнасяше се църквата, а в музиката се таеше мрачно предзнаменование.

Елизабет обърна глава към приведеното тяло на баща си. Старецът мяташе гневни погледи към инвентара на християнството, защото той обиждаше онова, което той наричаше свой интелект. Нямаше благословия в сбръцканите пръсти на баща й. Тя хвърли поглед към мъжа до нея, който с всяка изминалата секунда все по-неотменимо се превръщаше в неин съпруг. Лицето на Джоузеф бе стегнато и строго. Личеше как мускулите на челюстта му потрепват от напрежение. Изведнъж Елизабет изпита съжаление към него. „Ако мама беше тук — трескаво и с тъга мислеше Елизабет, — щеше да му каже: «Ето я Елизабет. Тя е добро момиче и аз я обичам, Джоузеф. Ще ти бъде добра съпруга, трябва само да се научи. Надявам се да разчушиш твърдата си черупка, Джоузеф, и да бъдеш нежен с Елизабет. Това е всичко, което тя иска, и то не е невъзможно.»“

В очите на Елизабет проблеснаха сълзи.

— Да — високо отговори тя.

После тихично промълви:

— Трябва да се помоля. Господи Исусе Христе, помогни ми, защото се боя. През цялото време, когато трябваше да науча нещо за себе си, не научих нищо. Бъди добър с мен, Исусе Христе, поне докато разбера що за човек съм.

Би искала в църквата да има разпятие, но тя бе протестантска и когато нарисува в съзнанието си образа на Исус, той доби лицето, младежката брада и пронизващите, смутени очи на Джоузеф, който стоеше до нея.

Необясним страх стягаше главата на Джоузеф.

„Тук има нещо нечисто — помисли си той. — Защо трябва да преминем през всичко това, за да достигнем до брака? Мислех, че тук, в църквата, се тай красота, стига човек да съумее да я открие, но това е само някакво бъбриво преклонение пред дявола.“

Той бе разочарован — за себе си, за Елизабет. Неловко му беше, че тя трябва да присъства на омърсеното въвеждане в брака.

Елизабет го дръпна за ръката и прошепна:

— Свърши вече. Трябва да излезем. Обърни се към мен, бавно.

Тя му помогна да се обърне и докато двамата заедно правеха първата стъпка по пътеката, камбаните в камбанарията над главите им се взрихиха. Джоузеф въздъхна на пресекулки:

„Ето, Господ идва за сватбата със закъснение. Ето го най-после железният Господ.“ — Почувства, че би се помолил, ако знаеше някакъв силен начин да го направи. „Това е то. Това е бракът — добрият железен глас! — мислеше си той. — Ето това обичам и разбирам. Любимите ми звънци, които бълскат по телата с лудите си сърца! Това са слънчевите лъчи, които сутрин бият небесната камбана; това е глухото плющене на дъжда по издутия корем на земята, така е, разбира се — то удря измъчения въздух със светковици; а понякога в жълтия следобед топлият сладък вятър поклаща върховете на дърветата.“

Той погледна настрани, след това надолу и прошепна:

— Звънците са хубаво нещо, Елизабет. Звънците са свещени.

Тя се сепна и се взря в него с недоумение, защото видението още бе пред очите ѝ. Лицето на Иисус все още бе лицето на Джоузеф. Елизабет смутено се засмя.

„Моля се на собствения си съпруг“ — призна пред себе си тя.

Седларят Макгрегор се натъжи, когато си тръгнаха. Той сковано целуна Елизабет по челото.

— И не забравяй баща си — рече той. — Макар че и да се случи, няма да се изненадам. В наши дни то е почти обичайно.

— Ще идваш да ни виждаш в ранчото, нали, татко.

— При никого не ходя — ядно отвърна той. — От задълженията си човек получава малко удоволствие, а те го карат да проявява слабостите си.

— Ще се радваме, ако дойдете — каза Джоузеф.

— Ами, ще има да почакате и ти, и твоите ранчо и хилядите акри земя. По-скоро ще ви видя и двамата в ада, отколкото да дойда в ранчото.

Малко по-късно дръпна Джоузеф настани, където Елизабет не можеше да ги чуе, и тъжно рече:

— Защото си по-силен от мен, затова те мразя. Ето, искам да те харесам, а не мога, защото съм слаб човек. И с Елизабет и лудата ѝ майка беше така. И двете знаеха, че съм слаб, и аз ги мразех.

Джоузеф се усмихна на седларя. Изпитваше към него съжаление и любов.

— Сегашната ви постъпка не е проява на слабост — отбеляза той.

— Не! — извика Макгрегор. — Това е постъпка на силен човек. О, аз знам как да бъда силен, но не съм.

Джоузеф грубо го потупа по ръката.

— Ще се радваме, ако дойдете.

Макгрегор гневно сви устни.

Отпътуваха от Монтерей. Влакът минаваше през дългата долина Салинас — сиво-златиста ивица между две мускулести планински вериги. От прозореца се виждаше как вятърът духа през долината към морето. Сухият му силен повей стелеше житото по земята и то се слягаше като козината на охранено куче, подкарваше стадата тръни и те се търкаляха към входа на долината. Вятърът неспирно огъваше короните на дърветата и те, сякаш носени от поток, започваха да растат приведени. На малките гари Чуалар, Гонзалес и Грийнфилд работниците стояха край пътя и чакаха да разтоварят пълните чували в складовете. Пътуваха успоредно на пресъхналата река Салинас. Из широкото жълто корито по горещия пясък отчаяни крачеха сини чапли и търсеха вода, за да уловят малко риба. От време на време някой притеснен сив койот тичешком се отдалечаваше и с беспокойство извръщаше глава след влака. Планините неотклонно ги съпровождаха от двете страни като огромни коловози на гигантска железница.

В Кинг Сити — малко градче по пътя — Джоузеф и Елизабет слязоха от влака и отидоха в конюшнята, където Джоузеф бе оставил конете. Когато излязоха от Кинг Сити на пътя за долината Нуестра Сеньора, се почувстваха обновени, сияйни и необичайно млади. В сандъка на каруцата имаше кощници, а в тях — нови дрехи. Облякоха

дълги наметала от бял лен, предпазващи от праха по пътя. Лицето на Елизабет бе забулено с тъмносин воал, зад който очите ѝ се стрелкаха и събираха впечатления. Седнали рамо до рамо, вперили поглед в жълто-кафявия път, Джоузеф и Елизабет бяха смутени, защото им се струваше, че са се впуснали в доста самонадеяна игра. Конете бяха почивали четири дни и се бяха натъпкали с овес. Сега тръскаха глави и се опитваха да вървят в галоп, но Джоузеф подръпна хамутите и ги задържа.

— Спокойно, Блу! Спокойно, Пиджън! — рече той. — Ще се изморите още преди да стигнем вкъщи.

Няколко мили по-нататък се мернаха върбите покрай поточето, което идваше откъм дома, точно където то се срещаше с широката река Салинас. През този сезон върбите бяха жълти. Измежду клоните, ален и страшен, се провираше отровен бръшлян. Когато стигнаха на мястото, където двете реки се сливаха, Джоузеф спря и се загледа как водата на Нуестра Сеньора блещука, преди уморено да потъне и да изчезне в белия пясък на новото си корито. Знаеше се, че тече бистра и сладка и под земята и това можеше да се провери, като се изкопаят няколко фута. И сега се виждаха широки дупки, издълбани в коритото, за водопой на добитъка.

Следобедът беше много горещ и Джоузеф разкопча наметалото. После разхлаби кърпата, която пазеше яката му от прахоляка, свали черната шапка и избърса кожената лента от вътрешната страна с шарена кърпа.

— Искаш ли да слезеш, Елизабет? — попита той. — Може да си топнеш ръцете във водата. Ще се разхладиш.

Елизабет поклати глава. Някак странно изглеждаше движението на увитата в шала глава.

— Не. И така ми е добре, скъпи. Ще стане много късно, докато стигнем вкъщи. Нямам търпение да тръгнем.

Той удари плоските кайши о хълбоците на конете и те потеглиха покрай реката. Високите върби край пътя размахваха клони над главите им и от време на време протягаха гъвкави вейки и нежно ги погалваха по раменете. Щурците пееха пронизително сред напечения храсталак. Хвъркати скакалци подскачаха нависоко, изшумоляваха с крилца и се приземяваха на сигурно сред сухата трева, а по време на полета крилата им проблясваха ту в бяло, ту в жълто. Час по час някой

полски заек уплашено се втурваше встрани от пътя и отдалечил се на безопасно разстояние, сядаше на задните си крака и надничаше към каруцата. Във въздуха се усещаше мириз на нагорещена трева, на горчивата кора на върбите и ароматът на лаврови дървета.

Омаяни от ритъма на знойния ден, унесени от ударите на копитата, Джоузеф и Елизабет се бяха отпуснали на кожените облегалки. Гърбовете и раменете им незабелязано поглъщаха друсането на каруцата. Състоянието им наподобяваше сън, но бе много по-близко до безсъзнателност, много по-всеобхватно от сън. Пътят и реката вече вървяха право към планините. Тъмнозеленият пелин покриваше високите склонове като необработена кожа и само урвите бяха голи и сиви като зараснали рани на гърба на ездитен кон. Сега пътят и реката водеха на запад, където слънцето се прибираще за сън. За двамата пътници, настанили се зад мудните коне, времето се разпадаше в протяжно разстояние от мисъл до мисъл. Хълмовете и речното дефиле величествено се изпречиха пред тях. Пътят започна да се спуска надолу. Конете се сгърбиха и сковано продължиха напред. Главите им се движеха нагоре-надолу като някакви чукове. Поеха нагоре по полегат склон. Раздробените отломъци варовик, от които бяха образувани хълмовете, скърцаха под натиска на каруцата. Железните колела безжалостно газеха скалата.

Джоузеф се наведе напред и подобно на куче, което отърска вода от ушите си, разтърси глава, за да се отърве от магията.

— Елизабет — рече той, — наближаваме дефилето.

Тя развърза воала и го загърна върху шапката си. Очите й бавно се оживиха.

— Сигурно съм заспала — каза тя.

— И аз. Спал съм с отворени очи. Ето го дефилето.

Планината бе разцепена. Двете голи, гладки рамена от варовик се спускаха плавно надолу и почти се докосваха до дъното, където бяха оставили място само за речното легло. Пътят рязко се надвесваше от скалата само на три метра от водната повърхност. В средата на дефилето, където реката, свита в тясното пространство, бе дълбока и течеше бързо и безшумно, се издигаше груб монолит. Той се врязваше в потока подобно нос на кораб, устремен срещу течението. Чуваше се гневен шепот като от водовъртеж. Слънцето вече бе превалило планината, но през дефилето се виждаше как тръпнещата светлина

облива долината на Нуестра Сеньора. Каруцата навлезе в студената синя сянка на белите скали. След като изкачиха дългия склон, конете тръгнаха с по-голяма лекота и започнаха да пръхтят и протягат шии надолу към реката под пътя.

Джоузеф хвани поводите по-здраво, изнесе десния си крак напред и леко го постави на спирачката. Погледна към спокойната вода и изпита топло, чисто удоволствие, породено от предусещането за гледката на долината, която щеше да се разкрие пред очите им след малко. Обърна се и погледна Елизабет. Искаше да сподели удоволствието с нея. Лицето ѝ бе изопнато, в очите ѝ се четеше ужас.

— Нека спрем, скъпи — извика тя. — Страх ме е.

През процепа тя бе вперила очи в обляната от слънце долина.

Джоузеф дръпна юздите и отпусна спирачката. Погледна я озадачен.

— Не знаех. От тесния път и водата долу ли те е страх?

— Не.

Той слезе на земята и ѝ подаде ръка, но когато я поведе към дефилето, тя издърпа ръката си и се спря разтреперена в сянката.

„Трябва да опитам да ѝ кажа — рече си той. — Никога не съм опитвал да ѝ говоря за подобно нещо. По-рано изглеждаше много трудно, но сега вече трябва да се опитам да ѝ кажа.“ И той започна да повтаря наум онова, което трябваше да ѝ каже. „Елизабет! — извика той наум. — Чуваш ли ме? Толкова искам да ти кажа нещо, че желанието ме смразява. Как се моля да открия начин да ти го кажа. — Очите му се разшириха и той изпадна в транс. — Мислил съм без думи — извика. — Веднъж един човек ми каза, че това не е възможно, но аз съм го правил... Чуваш ли ме, Елизабет? Разпнатият Христос може да бъде повече от символ на цялата човешка мъка. Той може наистина да побира цялата човешка мъка. Човек, застанал на върха на планината с разтворени ръце, символ на символа, също може да побере цялата болка, съществувала някога.“

За миг тя прекъсна мислите му. Извика:

— Страх ме е, Джоузеф!

И той продължи да мисли:

„Чуй ме, Елизабет. Не се страхувай. Казвам ти, мислил съм без думи. Остави ме сега да се полутам из думите, да ги опитам, да ги проверя. Това е някъде между истината и другата — чиста,

непоколебима истина, неизкривена от сетивата. Тук е границата. Вчера бе сватбата ни, но тя не беше истинска сватба. Сега ще бъде сватбата ни — в дефилето, — когато навлезем в процепа като сперматозоид и яйцеклетка, превърнали се в неразрушимата единица на плода. Това е символ на неизкривената истина. В сърцето си пазя момент, различен по форма, състав и продължителност от всеки друг момент. Елизабет, това е то — смисълът на брака, побран в нашия момент — не спря да мисли той. — Христос в малкото време, което е прекарал на кръста, е поел в Себе си цялото страдание, съществувало някога, и в Него то не е било изкривено.“

Известно време се бе отнесъл някъде далеч. Сега хълмовете изведнъж се втурнаха към него и нарушиха мислите му. Усети ръцете си тежки и безжизнени като тежести на дебели въжета, увиснали от раменете му, уморени вече да ги крепят.

Елизабет видя как устата му се отпуска от безнадеждност, как от очите му изчезва червеният блъсък отпреди миг.

— Какво има, Джоузеф? — извика тя. — Какво искаш да направя?

На два пъти опита да отговори, ала нещо засядаше в гърлото му и му пречеше да отрони дума.

— Искам да минем през дефилето — дрезгаво изрече той.

— Страх ме е, Джоузеф. Не знам защо, но ужасно ме е страх.

Тогава Джоузеф излезе от унеса и уви една от разлюлените тежести около кръста на Елизабет.

— Няма нищо страшно, скъпа. Няма нищо. Прекалено дълго съм бил сам и преминаването през дефилето заедно с теб сякаш има някакво значение за мен.

Тя потрепери в прегръдката му и боязливо погледна към мрачната синя сянка в дефилето.

— Ще дойда, Джоузеф — тъжно каза тя, — но част от мен ще остане тук. Ще си представя, че надничам към новата си същност, която ще се появи от другата страна.

Тя ясно си спомни как сервираше слаб чай в малки чугунени чашки на три малки момиченца и как те си напомняха: „Вече сме дами, дамите винаги държат пръстите си ето така.“ Спомни си и как бе опитвала да хване сънищата на куклата си в носна кърпичка.

— Джоузеф — каза тя, — горчиво е да бъдеш жена. Страхувам се да стана жена. Всичко, което съм била, което съм мислила, ще остане отсам дефилето. Когато го премина, ще бъда вече голяма жена. Мислех, че ще стане постепенно. Това е прекалено бързо за мен.

После си спомни как майка й казваше:

„Когато пораснеш, Елизабет, ще познаеш болката, но тя няма да бъде такава, каквато си я представяш. Това ще е болка, която не може да бъде излекувана с лечебна целувка.“

— Сега можем да вървим, Джоузеф — тихо промълви тя. — Държах се глупаво. Трябва да очакваш много глупави постъпки от мен.

Джоузеф почувства как се освобождава от тежестта. Прегръдката над талията й стана по-здрава и той леко я побутна напред. Макар да бе навела глава, тя знаеше, че той я гледа и че в очите му има много нежност. Те бавно преминаха през дефилето, през синята сянка. Джоузеф тихо се изсмя.

— Може да познаеш болки, по-пронизващи от удоволствието, Елизабет, като вкуса на ментовия бонбон, който изгаря езика. Горчивината на това да бъдеш жена може да предизвика екстаз.

Гласът му секна и стъпките им отекнаха по каменистия път и се забърскаха между скалите. Елизабет затвори очи и се облегна на ръката на Джоузеф. Опита се да изолира съзнанието си, да се върне в тъмнината, но чу сърдития шепот на скалата и реката и почувства каменния студ във въздуха.

После въздухът се затопли. Под краката си вече не усещаше скалата. Клепачите над очите й станаха черно-червени, сетне жълто-червени. Джоузеф спря и я притегли плътно към себе си.

— Преминахме, Елизабет. Свърши.

Тя отвори очи и огледа затворената долина. Земята танцуваща в сгорещения от слънцето въздух, а малките сплотени семейства от бели тополи леко се размърдаха от вятъра, който радваше отиващия си следобед. Пред тях бе градчето Нуестра Сеньора. Времето бе придало на къщите кафяв цвят, а листата на розовите храсти добавяха зеленото. Оградите от колове горяха с нежния пламък на латинките.

Елизабет рязко извика от облекчение.

— Сънувах лош сън. Бях заспала. Сега ще го забравя. Той не беше истински.

Очите на Джоузеф заблестяха.

— Значи не е толкова горчиво да бъдеш жена? — попита той.

— Няма никаква разлика. Нищо не се е променило. Досега не бях разбрала колко е красива долината.

— Почакай тук. Ще се върна да преведа конете.

Но когато остана сама, Елизабет горчиво се разплака, защото от другата страна видя момиченце с къса колосана поличка и плитчици, пуснати на гърба. То стоеше до дефилето, нетърпеливо се взираше надолу и пристъпваше от крак на крак. После неспокойно подскочи и ритна камъче в реката. За миг, колкото Елизабет да си спомни как веднъж чакаше баща си на ъгъла на улицата, видението замря, след това детето тъжно се извърна и бавно тръгна към Монтерей. Домъчняй за него. „Горчиво е да бъдеш дете — рече си тя. — Има толкова нови и чисти повърхности, върху които може да се драска.“

11.

Впрягът тръгна през дефилето. Конете вървяха странишком, вдигаха копитата си високо и накланяха глави към реката. Джоузеф трябаше силно да опъва поводите. От натиска на крака му спирачката скърцаше. Когато излязоха от тясното пространство, конете се върнаха в познатия ритъм на дългото пътешествие. Джоузеф ги спря и помогна на Елизабет да се качи. Тя се настани, старательно придърпа наметалото около коленете си и пусна воала.

— Ще минем през града — каза тя. — Всички ще ни видят.

Джоузеф цъкна с език на конете и отпусна поводите.

— Това притеснява ли те?

— Естествено, че не ме притеснява. Даже ще ми е приятно. Ще се чувствам горда, сякаш съм извършила нещо необикновено. Трябва обаче да седя изправена и да изглеждам добре, когато ме видят.

Джоузеф се засмя.

— Ами ако никой не ни обърне внимание?

— Ще ни обърнат и още как! Аз ще се погрижа за това.

Тръгнаха по дългата единствена улица в Нуестра Сеньора. Конете се придържаха встрани от пътя, сякаш търсеха край къщите топлина. Жените излизаха от къщите и без да се свенят, вперваха очи в тях, махаха с ръце и изричаха новата титла много внимателно, защото тя беше като нова дума:

— *Buenas tardes, señora.* [1]

После се провикваха през рамо към вътрешността на къщите си:

— *Ven aca, mira! mira! La nueva señora Wayne viene.* [2]

Елизабет щастливо помахваше в отговор и се стараеше да изглежда достолепно.

Няколко пъти спираха за подаръци. Старата госпожа Гутиерес стоеше на сред пътя, размахваше пиле, което държеше за краката, и кресливо описваше достойнствата точно на тази порода. Когато обаче то се озова на дъното на сандъка, където продължи да кряка, госпожа Гутиерес изведнъж се смути. Оправи няколко кичура коса и сплете

пръсти пред корема си, после хукна обратно в двора, като размахваше ръце и викаше:

— *No le hace.* [3]

Докато стигнат до края на улицата, сандъкът се напълни с домашни животни: две малки прасенца, агне, коза с лош поглед и подозително набъбнало виме, четири кокошки и боен петел.

Когато каруцата изтрополи край бара, от вратата се изсипаха всичките му клиенти и вдигнаха чаши за поздрав. За малко бяха заобиколени от приветствени викове, после отминаха и последната къща и пред очите им остана само крайречният път.

Елизабет се облегна на седалката. Вече можеше да си отдъхне от почестите. Пръстите и се мушнаха под лакътя на Джоузеф и леко го стиснаха, после кротко се сгущиха.

— Беше като цирк — каза тя. — Все едно бяхме начало на парада.

Джоузеф си свали шапката и я сложи в ската си. Косата му бе объркана и влажна, в очите му се четеше умора.

— Те са добри хора — рече той. — Радвам се, че се прибираме вкъщи, а ти?

— И аз.

После внезапно каза:

— Понякога, Джоузеф, любовта към хората е силна и топла като тъгата.

Той бързо я погледна, изненадан, защото тя бе изрекла неговите мисли.

— Как се сети за това, скъпа?

— Не знам. Защо?

— Мислех за същото в този момент. Има моменти, когато хората, планините, земята, въобще всичко освен звездите е едно цяло и любовта към всички тях е силна като мъката.

— Значи без звездите?

— Да. Звездите никога не са част от него. Звездите са нещо чуждо, зло понякога, но винаги чуждо. Усещаш ли миризмата на пелина, Елизабет? Колко хубаво е да се завръщаш у дома.

Тя вдигна воала до носа си и вдъхна жадно и продължително. Чинарите бяха започнали да пожълтяват. Земята бе покрита с дебел килим от първите опадали листа. Впрягът пое по дългия път, който

загърбваше реката. Слънцето бе слязло ниско над планините от страната на морето.

— Ще стигнем вкъщи много късно през нощта — каза той.

В гората се прокрадваше златистосиня светлина. Поточето клокочеше покрай заоблените камъни.

С настъпването на вечерта въздухът овлажня и се проясни и от това планините сякаш станаха твърди и остри като диаманти. Слънцето залезе. Джоузеф и Елизабет бяха така прехласнати от гледката на ясно очертаните хълмове, че не можеха да откъснат очи от тях. Чаткането на копитата и ромонът на водата засилваха унеса, в който бяха изпаднали. Джоузеф се бе втренчил в светлата линия по протежението на западното било и не смееше да мигне. Мислите му едва се точеха, но затова пък се превръщаха в картини, чийто образи се подреждаха по планинските върхове. Откъм океана доплува черен облак и полегна на билото. Мисълта на Джоузеф го превърна в глава на козел. Ясно виждаше жълтите, присвiti очи, мъдри и пълни с ирония, и извитите рога.

„Зная, че наистина е там — мислеше си той, — големият козел, облегнал брада на билото на планината, вперил поглед навътре в долината. Трябва да е там. Има нещо, което съм чел или някой ми е разказал, и то прави появата на козела от океана съвсем естествена.“ Джоузеф бе надарен със способността да сътворява неща, осезаеми като земята. „Ако призная, че козелът е там, той ще бъде там. Аз ще го създам. Той има голямо значение.“

Високо в небето прелетя ято птици. Те се премятаха, преобръщаха се, пърхаха с криле, загребваха с тях последните остатъци светлина и много приличаха на малки примигващи звезди. Кукумявка, излязла на лов, мудно премина над тях и нададе пронизителен писък, за да накара земните животинчета в тревата да потреперят от ужас и така да се изدادат. Долината бързо се изпълни с мрак. Черният облак, сякаш уверил се, че е видял достатъчно, се оттегли обратно към морето.

„Не бива да се отказвам от козела — рече си Джоузеф. — Не бива никога да го предавам, като престана да му вярвам.“ Елизабет леко потръпна и той се обрна към нея:

— Студено ли ти е, скъпа? Ще завия коленете ти с чула.

Тя отново потрепери. Този път не толкова естествено, защото го направи нарочно.

— Не ми е студено — каза тя. — Наоколо е някак особено. Моля те, говори ми. Във времето има нещо, от което ме е страх.

Той си представи козела.

— Защо? От какво те е страх?

Хвана сплетените ѝ пръсти и ги сложи на коляното си.

— Страх ме е да не се загубим. Светлината помръква. Изведнъж ми се стори, че се разпръсвам и разпадам като облак и се сливам с всичко наоколо. Джоузеф, усещането беше много приятно. И тогава прелетя кукумявката и аз се изплаших да не би, ако се слея напълно с хълмовете, после никога да не мога отново да се превърна в Елизабет.

— Така ти се струва само защото се смрачи — успокои я той. — Забелязвала ли си някога как се държат животните и птиците вечерно време? Отразява се на всичко живо.

— Не — отвърна тя и развълнувано се обръна към него, защото, изглежда, най-сетне бе открила тема за разговор. — Май никога през живота си не съм обръщала особено внимание на нищо. Сега ми се струва, че някой е почистил лещите на очите ми. Какво правят животните вечерно време?

Гласът ѝ стана по-остър и прекъсна мечтанията му.

— Не знам — мрачно отвърна Джоузеф. — Всъщност знам, но трябва да помисля. Понякога е трудно да изразиш тези неща, разбиращ ли — опита да се извини той. После замълча и се загледа в мрака. — Да — рече най-сетне, — точно така. Всички животни застават неподвижно с настъпването на тъмнината. Те дори не примигват, но започват да сънуват. — Той отново мълкна.

— Спомням си нещо — оживи се Елизабет. — Не знам кога съм го забелязала, но точно сега... Самият ти каза, че е от времето на деня, а тази картина е важна за това време на деня.

— Какво? — прекъсна я той.

— Котките държат опашките си изпънати и неподвижни, когато се хранят.

— Да — кимна той. — Знам.

— И само тогава те са изпънати, само тогава са неподвижни.

Тя весело се засмя. Сега, след като вече бе споменала глуповатото си наблюдение, осъзна, че то може да се приеме като

ирония, насочена срещу сънуващите животни на Джоузеф. Стана ѝ приятно. Радваше се, че се е сетила да го каже.

Той не забеляза дълбокия смисъл, скрит в думите за котешките опашки. Каза:

— Когато превалим онзи хълм и минем отново през гората край реката, през дългата долина, сме си вкъщи. Като стигнем върха, ще видим светлините на фермата.

Вече се бе стъмнило. Нощта беше черна и притихнала. Каруцата, натрапник в смълчаната нощ, се заизкачва в тъмнината по хълма.

Елизабет се притисна до Джоузеф.

— Конете знаят пътя — каза тя. — Подушват ли го?

— Виждат го, скъпа. Само за нас е тъмно. За тях е нещо като гъст сумрак. Скоро ще стигнем върха и ще видим светлините. Много е тихо — оплака се той. — Не ми харесва тази нощ. Нищичко не помръдва.

Изкачването на хълма като че се проточи цял час. Джоузеф спря конете да починат. Те наведоха глави и задишаха ритмично и учестено.

— Виж — каза Джоузеф, — ето ги светлините. Макар и да е късно, братята ми ни очакват. Не им казах кога пристигаме, но сигурно са се сетили. Гледай, някаква светлина се движи. В двора сигурно има човек с фенер. Том е ходил в обора при конете.

Около тях отново настъпи пълен мрак. Някъде отпред се чу тежка въздишка. После пропълзя нагоре към тях — топлият вятър откъм долината леко прошумоля в тревата. Джоузеф неспокойно промълви:

— Тази вечер над долината витае зло. Във въздуха се носи нещо враждебно.

— Какво казваш, скъпи?

— Казвам, ще времето ще се промени. Скоро ще започнат бурите.

Вятърът се усили и довя протяжния гърлен вой на куче. Джоузеф ядосано се изправи.

— Бенджи е отишъл в града. Казах му да не ходи, докато ме няма. Неговото куче вие. Всеки път, когато го няма, вие по цяла нощ.

Вдигна поводите и подкани конете да побързат. За миг те продължиха да вървят тежко, но после извиха вратове и наостриха уши. Сега вече и Джоузеф, и Елизабет чуха равномерното чаткане на галопиращ кон.

— Идва някой — каза Джоузеф. — Може да е Бенджи на път за града. Ще се опитам да го спра.

Препускащият кон приближи. Внезапно ездачът го спря толкова рязко, че той почти седна на хълбоците си. Писклив глас извика:

— Сеньор, вие ли сте, дон Джоузеф?

— Да, Хуанито. Какво има? Какво искаш?

Конят отминаваше. Пискливият глас извика:

— Скоро ще искате да ме видите, приятелю. Ще ви чакам при скалата сред боровете. Не знаех, сеньор. Кълна се, не знаех.

Чу се тъп звук от забиването на шпорите. Конят изпръхтя и се хвърли напред. После главоломно препусна отвъд хълма. Джоузеф дръпна камшика от гнездото и изплюща по гърбовете на конете. Те преминаха в тръс.

Елизабет се опита да надникне в лицето му.

— Какво става, скъпи? Какво искаше да каже?

Ръцете му се движеха напред-назад с юздите — толкова изкъсоги държеше, но пак пришпорваше конете. Колелетата стържеха от допира със скалата.

— Нямам представа — каза Джоузеф. — Знаех, че нощта е лоша.

Стигнаха гладката равнина и конете се опитаха да намалят ход, но Джоузеф ги удари с камшика и те отново неравномерно затичаха. Каруцата така се клатушкаше и залитаše по неравния път, че Елизабет застопори краката си и се хвана за дръжката с две ръце.

Вече се виждаха сградите. Върху купчина тор бе поставен фенер и светлината му се отразяваше на прясно варосаната стена на обора. В две от къщите лампите светеха и когато приближиха, Джоузеф видя, че хората вътре се щурат напред-назад. Излезе Томас и застана до фенера. Каруцата спря, той хвана конете за юздите и ги потупа с длан по вратовете. На лицето му бе застинала особена усмивка.

— Бързо дойдохте — рече той.

Джоузеф скочи от каруцата.

— Какво става тук? Срещнах Хуанито на пътя.

Томас освободи юздите и се върна да отпусне ремъците на хамута.

— Ами, ние си знаехме, че рано или късно ще се случи. Говорихме си за това веднъж.

От тъмнината до каруцата изникна Рама.

— Елизабет, мисля, че е най-добре да дойдеш с мен.

— Какво става? — възклика Елизабет.

— Ела с мен, ще ти кажа.

Елизабет погледна Джоузеф.

— Върви с нея — отвърна той. — Върви с нея в къщата.

Окът падна и Томас шумно отдели ремъците от мокрите гърбове на конете.

— Ще ги оставя тук за малко — обясни той и метна хамутите на оградата. — А сега ела с мен.

Джоузеф бе втренчил поглед във фенера и стоеше като вцепенен. Взе го и се обърна.

— Бенджи, нали? — каза той. — Loшо ли е ранен?

— Мъртъв е — отвърна Томас. — Мъртъв е от два часа.

Отидоха в къщата на Бенджи. Минаха през тъмния хол и се озоваха в спалнята. Там гореше лампа. Джоузеф се взря в изкривеното лице на Бенджи, запечатало възторг и болка едновременно. Устните се бяха дръпнали встрани и бяха оголили зъбите. Ноздрите бяха широко разтворени. На очите му бяха поставени половиндоларови монети. Те хвърляха матови отблъсъци.

— Скоро лицето му ще се отпусне — каза Томас.

Погледът на Джоузеф бавно се плъзна към окървавения нож на масата до леглото. Сякаш гледаше някъде отвисоко и бе изпълнен със странно, силно спокойствие и необяснимо усещане за всезнание.

— Хуанито беше, нали? — попита той, макар да знаеше отговора.

Томас вдигна ножа и го подаде на брат си, а когато той отказал да го вземе, го сложи обратно на масата.

— В гърба — каза Томас. — Хуанито отиде до Нуестра Сеньора да вземе назаем от специалните ножове, за да свалим рогата на големия бик, дето беснее толкова. И се върна прекалено бързо.

Джоузеф вдигна поглед от леглото.

— Да го покрием с нещо, да го завием. Срещнах Хуанито по пътя. Каза, че не знаел.

Томас грубо се изсмя.

— Откъде да знае. Не е могъл да види лицето му. Видял и го наръгал. Искаше да се предаде, но аз настоях да те почака — каза

Томас. — Та нали, ако има процес, наказанието ще се стовари върху нас.

Джоузеф се извърна.

— Мислиш ли, че трябва да викаме съдебен лекар? Направихте ли нещо, Том?

— Донесохме го тук и му вдигнахме гащите.

Ръката на Джоузеф се вдигна към брадата, приглади я и подви крайчетата навътре.

— Къде е Джени? — попита той.

— Бъртън я заведе у тях. Бъртън се моли с нея. Плачеше, когато излязоха. Сигурно е изпаднала в истерия.

— Ще я изпратим у дома на изток. Тук няма да се справи.

Тръгна към вратата.

— Трябва да отидеш и да съобщиш на властите, Том. Кажи, че е било нещастен случай. Може би няма да задават повече въпроси. То си е било нещастен случай.

Върна се до леглото и потупа ръката на Бенджи. После излезе от къщата.

На фона на небето се очертаваше тъмният силует на дъба. Бавно прекоси двора. Когато стигна до дървото, се облегна на ствола и погледна нагоре. Между клоните неясно проблясваха няколко бледи звезди. Ръцете му се плъзнаха по кората.

— Бенджамин е мъртъв — тихо промълви той.

Пое дълбоко въздух. Обърна се и се покатери на дървото. Седна в основата на големите клони и опря лице в грубата студена кора. Знаеше, че мислите му ще бъдат чути дори да ги изрече наум. „Сега разбирам смисъла на благословията. Разбирам с какво съм се нагърбил. Томас и Бъртън имат право да харесват или не харесват това или онова — на мен не ми е позволено. Не ми е позволено. Не мога да бъда нито щастлив, нито нещастен. Не ми е съдено да познавам нито доброто, нито злото. Дори чистото усещане за разликата между удоволствието и болката ми е отнето. Всички неща са едно цяло, а цялото е част от мен.“ Погледна към къщата, откъдето бе дошъл. Светлината в прозореца ту проблясваше, ту някой я затулваше. Кучето на Бенджи отново започна да вие. В далечината го чуха койотите и към воя се прибави лудешкият им кикот. Джоузеф обхвана дървото с ръце и силно се притисна към него.

„Бенджи е мъртъв, а аз нито се радвам, нито тъгувам. Нямам нужда от подобни чувства. Не откривам смисъл в това. Сега те разбирам, татко. Бил си толкова самoten, че не си чувствал самотата. Бил си спокоен, защото си бил над всекидневните неща.“

Той слезе от дървото и още веднъж каза:

— Бенджамин е мъртъв, сър. И да можех, нямаше да попречи на това. Няма нужда от изкупление.

И той тръгна към обора. Крайно време беше да оседлае кон и да отиде при голямата скала, където го очакваше Хуанито.

---

[1] Добър ден, сеньора (исп.). — Бел.прев. ↑

[2] Ела тук, виж новата г-жа Уейн идва (исп.). — Бел.прев. ↑

[3] Не го прави! (исп.). — Бел.прев. ↑

12.

Рама хвана Елизабет за ръката и я поведе през двора.

— И недей плака — каза тя. — Недей се разстройва. Ти не познаваше мъртвия и не може да ти е мъчно за него. Няма и да го видиш, затова няма защо да се страхуваш.

Поведе я нагоре по стълбите. На люлеещите се столове в уютната всекидневна имаше пъстри възглавници, по абажурите на лампите, донесени от Рочестър, бяха нарисувани рози и дори парчетата плат за обширите с ширит пътечки бяха взети от възможно най-ярките фусти.

— Хубаво е тук — рече Елизабет и се вгледа в широкото лице на Рама. Цяла педя разделяше скулите ѝ, а черните вежди почти се сключваха над очите. Гъстата коса се спускаше ниско над челото.

— Гледам да е удобно — отвърна Рама. — Сигурно и ти ще се стремиш към същото.

Рама се бе облякла специално за случая — черна рокля със стегнат корсаж и широка пола от тафта, която силно шумолеше, когато тя се движеше. Около врата си на сребърна верижка носеше амулет от слонова кост, донесен от далечен дядо моряк от някакъв остров в Индийския океан. Тя се настани на стола, покрит с възглавнички на малки цветчета и ситни точки. Рама постави ръце на коленете си и разпери пръсти като пианист, който изпробва роял.

— Седни — каза тя. — Ще се наложи да почакаш доста.

Елизабет усети силата на Рама и вместо да се почувства потисната, присъствието на тази уверена жена ѝ вдъхна толкова приятно спокойствие. Тя седна изискано и кръстоса ръце в скута.

— Още не си ми казала какво е станало.

Рама мрачно се усмихна.

— Бедно дете, дойде в много лош момент. Всеки друг би могъл да е лош, но този е позорен.

Пръстите в скута ѝ отново се стегнаха.

— Бенджамин Уейн бе наръган с нож тази вечер — каза тя. — Умря за десет минути. След два дни ще бъде погребан.

Тя вдигна поглед към Елизабет и тъжно се усмихна, сякаш винаги бе знаела какво ще се случи до най-малката подробност.

— Сега вече знаеш — продължи тя. — Питай, каквото има да питаш, тази вечер. Напрегнати сме и не сме на себе си. Подобни неща ни разтърсват за известно време. Питай, каквото те интересува, тази вечер. Утре вече може да ни е срам. След като го погребем, никой повече няма да споменава Бенджи. След година ще сме забравили, че е съществувал.

Елизабет изправи гръб. Всичко беше толкова различно от представата й за посрещането в новия дом, според която трябваше да получи уважението на клана и да се държи вежливо с членовете му. Стаята плуваше, увлечена от сила, която Елизабет не можеше да овладее. Тя седеше на ръба на дълбоко черно езеро и гледаше как в дълбините тайнствено се движат огромни бледи риби.

— Защо го наръгаха? — попита тя. — Чух, че Хуанито го е сторил.

На устните на Рама се появи лека усмивка на умиление.

— Бенджи си беше крадец — рече тя. — Не че искаше особено много нещата, които вземаше. Крадеше мъничкото скъпоценно благоприлиchie на момичетата. Ами да, той пиеше, за да открадне парченце от смъртта — и ето сега тя цялата е негова. Това трябваше да се случи, Елизабет. Ако хвърлиш пълна шепа бобови зърна към обърнат наопаки напръстник, едно от тях непременно ще влезе в него. Сега разбираш ли? Хуанито се върнал вкъщи и хванал малкия крадец на местопрестъплението. Ние всички обичахме Бенджи — каза Рама. — Между любовта и презрението разстоянието не е кой знае колко голямо.

Елизабет се чувстваше самотна и изолирана, много слаба, подвластна на силата на Рама.

— Идвам толкова отдалеч — обясни тя. — Не съм вечеряла. Дори лицето си не съм измила.

Устните й потръпнаха, като си спомни едно по едно нещата, които й причиняваха болка. Погледът на Рама се смекчи и като я погледна отново, видя младоженката в Елизабет.

— И къде е Джоузеф? — проплака Елизабет. — Това е първата ни нощ вкъщи, а него го няма. Дори вода не съм пила.

Рама стана и приглади шумолящата си пола.

— Горкичката. Извинявай, и през ум не ми мина. Ела в кухнята да се измиеш. Ще направя чай и ще ти нарежа малко хляб и месо.

Чайникът в кухнята дишаше учестено. Рама наряза печено телешко и хляб и наля чаша горещ жълт чай.

— Ела сега във всекидневната, Елизабет. Там ще ти е по-удобно да вечеряш.

Елизабет си направи дебели сандвичи и лакомо се нахвърли върху тях. Горещият чай, горчив и силен, й помогна да се отпусне и да забрави оплакванията си. Рама седеше на стола си скована и изправена и наблюдаваше как Елизабет тъпче устата си с хляб и месо.

— Хубава си — отсъди Рама. — Не мислех, че Джоузеф е способен да избере хубава жена.

Елизабет се изчерви.

— Какво искаш да кажеш? — попита тя.

Наоколо се лееха потоци от чувства, които не можеше да определи, начин на мислене, който не се вписваше в категориите на нейния опит или знания. Това я плашеше и затова тя възбудено се засмя.

— Естествено, че е способен. Нали той ми каза.

Рама кратко се усмихна.

— Не съм го познавала толкова добре, колкото предполагах. Мислех, че ще си избере жена така, както избира крава — да върши работа, да е идеална в онова, за което служи кравата — жената трябва да бъде добра жена и много да прилича на кравите. Може би е по-човечен, отколкото мисля — в гласа й се долавяше лека горчивина. Силните бели пръсти пригладиха надолу косата от двете страни на пътя.

— Ще долея малко вода в чая. Сигурно вече е убийствено силен.

— Естествено, че е човечен. Не разбирам защо смяташ, че не е. Просто е свенлив. Смущава се.

Внезапно си спомни дефилето между хълмовете и буйната река. Стресна се и пропъди мисълта надалеч.

Рама съжалително се усмихна.

— Не, не е свенлив — възрази тя. — Няма на света човек, който да е по-малко срамежлив, Елизабет.

После състрадателно добави:

— Ти не го познаваш. Ще ти разкажа за него. Не за да те плаша, а за да не се изплашиш, когато го опознаеш.

В съзнанието ѝ нахлуха мисли и тя се залута в търсене на начин да ги изкаже.

— Виждам — рече тя, — че вече искаш да намериш извинения, извинения, зад които можеш да се скриеш като зад храст, за да не се изправяш лице в лице с мислите си.

Ръцете ѝ загубиха увереността си и се плъзнаха по коленете като търсещи пипала на гладно морско животно.

— Ти си казваш: „Той е като дете. Мечтае“ — гласът на Рама звучеше остро и жестоко. — Той не е дете — добави тя. — И дори да мечтае, ти никога няма да узнаеш какви са мечтите му.

Елизабет избухна:

— Какви ги разправяш? Той е мой съпруг. Да не се опитваш да го отдалечиш от мен? — Гласът ѝ се разтрепери. — Ами, естествено, че го познавам. Смяташ ли, че щях да се омъжа за човек, когото не познавам?

Рама само се усмихна.

— Не се плаши, Елизабет. Вече видя някои неща. Той не е жесток, Елизабет, така мисля. Можеш да го боготвориш без страх, че ще бъдеш пожертвана.

Споменът за сватбата обзе мислите ѝ. Тогава по време на монотонната служба тя обърка съпруга си с Христос.

— Не разбирам какво имаш предвид — извика тя. — Защо казваш да го „боготворя“? Изморена съм, разбиращ ли. Цял ден пътувам. Значенията на думите се променят от умората. Защо казваш „боготворя“?

Рама придърпа стола, така че да може да сложи ръце на коленете на Елизабет.

— Времето е особено — тихо промълви тя. — Преди малко ти казах, че тази вечер се е отворила врата. Също като в нощта на Вси светии, когато излизат всички духове. Понеже брат ни умря тази вечер, в мен се отвори врата, отвори се отчасти и в теб. Мисли, скрити дълбоко в съзнанието, в мрака, зад челото, тази вечер могат да излязат

на повърхността. Ще ти кажа какво съм мислила и пазила в тайна досега. Понякога в очите на хората, като сянка във водата, съм виждала същите мисли.

Тя леко потупваше Елизабет по коляното, докато говореше. С потупванията отмерваше ритъма на думите, а очите ѝ блестяха от напрежение, докато накрая в тях припламнаха червени искри.

— Познавам мъжете — продължи тя. — Познавам Томас толкова добре, че долавям мислите му още преди да са се породили. Усещам импулса в него още преди да е станал достатъчно силен, за да го раздвижи. Познавам Бъртън до дъното на бедната му душица. И Бенджи... познавах омаята и леността на Бенджи. Зная колко много съжаляваше за това, че е Бенджи, и как нищо не можеше да направи — тя се усмихна на спомена си. — Бенджи дойде тук една нощ, когато Томас го нямаше. Бе толкова безпомощен и тъжен. Държах го в прегръдките си почти до сутринта. — Пръстите ѝ се прегънаха и образуваха отпуснат юмрук. — Познавах ги всичките — дрезгаво рече тя. — Инстинктът никога не ме е лъгал. Но Джоузеф не познавам. Не познавах и баща му.

Завладяна от ритъма, Елизабет бавно кимаше.

Рана продължи:

— Не знам дали съществуват хора, родени извън човечеството, или някои са толкова човечни, че останалите изглеждат неистински. Може би от време на време на земята слиза някой божи пратеник. Джоузеф притежава непоклатима сила, притежава спокойствието на планините, а чувствата му са неудържими, необуздани и непредвидими като светкавица и струва ми се също толкова необясними. Когато си далеч от Джоузеф, оптай се да мислиш за него и ще разбереш какво искам да кажа. Образът ще се уголемява, ще стане огромен и накрая ще засенчи планините, а силата му ще бъде като неукротимия порив на вятъра. Бенджи е мъртъв, но за Джоузеф не можеш да мислиш като за човек, който ще умре. Той е безсмъртен. Баща му умря, но това не беше истинска смърт. — Устните ѝ безпомощно търсеха думите. Тя като че извика от болка. — Казвам ти — този мъж не е човек. Или може би е побрал в себе си всички човеци, взети заедно. Силата, устойчивостта, отколешната и колеблива мисъл на цялото човечество, цялата радост и цялото страдание, които се изключват взаимно и все пак в основата си остават. Той е всичко това. Хранилище за малки

частици от душите на всички хора, нещо повече — той е символ на душата на цялата земя.

Тя сведе очи и отдръпна ръката си.

— Казах ти — тази вечер се е отворила врата.

Елизабет разтри коляното си на мястото, където досега усещаше ритъма. Очите, пълни със сълзи, блестяха.

— Толкова съм уморена — каза тя. — Пътувахме в жегата, тревата беше кафява. Дали са извадили пилетата, агнето и козата от каруцата. Трябва да ги изкарат на двора на въздух да не им се подуят краката.

Елизабет извади кърпичка от пазвата си и си избърса носа. Изтри го толкова яростно, че той се зачерви. Упорито отказваше да погледне Рама.

— Ти обичаш съпруга ми — тихичко я обвини тя. — Обичаш го и те е страх.

Рама бавно вдигна поглед. Очите ѝ се плъзнаха по лицето на Елизабет, после отново се сведоха.

— Не го обичам. Няма надежда за взаимност. Боготворя го, а в случая не е нужна взаимност. Ти също ще започнеш да го боготвориш и няма да получиш взаимност. Сега вече знаеш и няма защо да се страхуваш.

За миг закова поглед в ската си. После рязко вдигна глава и приглади надолу косата от двете страни на пътя.

— Сега затварям вратата — каза тя. — Край на всичко. Помни това, защото може да ти потрябва. Когато това време настъпи, ще бъда готова да ти помогна. Ще направя малко пресен чай, а ти можеш да ми разкажеш за Монтерей.

13.

Джоузеф влезе в тъмния обор. По дългия проход зад яслите стигна до фенера, който висеше на една тел. Когато минаваше зад конете, те спираха ритмичното си дъвкане и го поглеждаха през рамо, а един-два от по-закачливите потропнаха с крак, за да привлекат вниманието му. В яслата срещу фенера Томас оседлаваше кобила. Спря с ръка на колана и погледна Джоузеф над седлото.

— Смятам да взема Рони — каза той. — Слабичка е. Бързата езда ще ѝ се отрази добре. Освен това стъпва най-уверено в тъмното.

— Измисли някаква история — рече Джоузеф. — Кажи, че се е подхълъзнал и е паднал на ножа. Гледай да мине, без да идва съдебният лекар. Ще погребем Бенджи утре, ако е възможно — усмихна се той уморено. — Първият гроб. Малко по малко се установяваме. Къщи, деца и гробове — това е домът, Том. Тези неща привързват человека. Кой кон е в обора, Том?

— Само Пач — отвърна Том. — Вчера пуснах останалите ездитни коне да попасат и да се раздвижат. Нямат достатъчно работа. Защо, ще излизаш ли?

— Ще излизам.

— След Хуанито ли тръгваш? Не можеш да го догониш по тези места. Той познава всяко стръкче трева, всяка дупка, дори и тези, в които се крият змиите.

Джоузеф метна коланите със стремената на едно от седлата, наредени на гредата, и го вдигна за рога и задния лък.

— Хуанито ме чака при боровете — каза той.

— Джо, моля те, не отивай сега. Почакай до утре. Нека съмне. И вземи пушка.

— Защо ми е пушка?

— Защото не знаеш какво ще направи. Тези индианци са особени. Кой знае какво ще му дойде наум.

— Няма да ме застреля — успокои го Джоузеф. — Би било много лесно. Пък и мен не ме е страх, а това е по-сигурна защита от пушката.

Томас развърза въжето на оглавника и заднишком изтика сънливото животно от яслата.

— И все пак изчакай до утре. Хуанито ще потърпи.

— Не, тръгвам сега. Не искам да го карам да чака.

Томас изведе коня от обора.

— По-добре вземи пушка — извика през рамо.

Джоузеф го чу как се качва на седлото и потегля в тръс. Незабавно нещо го последва задъхано — два млади койота и една хрътка се втурнаха след него.

Джоузеф оседла едрия жребец, изведе го в ноцта и го яхна. Когато след светлината на фенера очите му свикнаха с тъмнината, забеляза, че ноцта е станала по-неприветлива. На хоризонта планинските склонове изпъквали заоблени като плът. Наситен пурпурен цвят очертаваше билото. Ноцта, хълмовете, черните могили от дървета бяха меки и топли като прегръдка. Далеч напред обаче върховете на боровете като черни стрели се врязвали в небето.

Ноцта преваляше, листата и тревата шептяха и въздишаха под свежия полъх на утринния вятър. Някъде напред просвистяха крилете на патици — невидим ескадрон рано-рано се стягаше за път на юг. Огромните кукумявки неспокойно прелитаха из въздуха и привършвали ноцния лов. Отдолу, откъм хълмовете, вятърът довя дъх на борове, аромат на полски бурени и приятния букет на диви цветя, който, носен отдалеч, по-скоро миришеше на азалии. Джоузеф почти забрави за какво е тръгнал. Хълмовете галъвно протягаха ръце към него, а планините бяха нежни и настойчиви като току-що пробудила се любяща жена. Нагоре по склона се усещаше топлината на земята. Пач тръсна голямата си глава, изпръхтя през широко разтворените ноздри и раздруса грива, после повдигна опашка и затанцува, ритна няколко пъти и метна копита високо като състезателен кон.

Женствеността на планините му напомни Елизабет. Замисли се какво ли прави. Не беше се сещал за нея, откакто видя Томас, изправен до фенера.

„Рама ще се погрижи“ — си каза успокоително той.

Стигнаха края на дългия склон и започнаха по-тежко, по-трудно изкачване. Пач престана да играе и наведе глава към копитата си. Нататък боровете се източвали и все по-високо се забивали в небето. Отстрани на пътеката се чуваше съсъкът на малко поточе, втурнало се

към долината. После изведнъж на пътя се изпреди горичка. Черната стена преграждаше пътеката. Джоузеф зави надясно и се опита да си спомни още колко има до широката пътека, която водеше към средата на горичката. Пач остро изцвили, удари копито в земята и тръсна глава. Когато Джоузеф се опита да го насочи към пътеката, конят отказа да тръгне по нея. Шпорите го накараха само да отстъпи назад и да забъхти с предни крака, а камшикът — да се втурне презглава надолу по хълма. Джоузеф слезе и опита да го поведе по пътеката, но той заби крака в земята и отказа да помръдне. Джоузеф опипа тръпнещите мускули на врата му.

— Добре — каза той. — Ще те вържа тук. Не знам от какво те е страх, но то кара и Томас да се бои, а Томас разбира от тези неща повече от мен.

Дръпна въжето от седлото и го преметна два пъти около една фиданка.

Около пътеката бе тъмно като в рог. Дори небето чезнеше зад преплетените върхари и Джоузеф пристъпваше внимателно, протегнал ръце напред, за да не се бълсне в ствола на някое дърво. Освен тихия ромон на мъничко поточе, който идваше отстрани на пътеката, не се чуваше и звук. После пред него се появи малко сиво петно. Джоузеф отпусна ръце и бързо тръгна нататък. Из клоните на дърветата изпърпори вятър, без да проникне по-надолу. След него обаче въздухът се изпълни с нещо тревожно. Не беше нито звук, нито потрепване, а нещо необяснимо, нещо средно между двете. Джоузеф стана още по-предпазлив, защото в спящата горичка се бе притаил страхът. Започна да стъпва по игличките съвсем безшумно. Най-сетне стигна до открития овал сред дърветата. Сивото пространство бе изпълнено с пращинки светлина и похлупено с тъмносивото огледало на небето. Над него вятърът се възобнови и игличките на боровете засъскаха, а източните им върхове унесено се поклащаха. Огромната скала в средата на поляната бе черна, по-черна дори от стволовете на дърветата и само от едната ѝ страна светулка разпръсваше светлосиньо сияние.

Джоузеф тръгна към скалата. Обзеха го мрачни предчувствия и подозрения, сякаш бе малко момче, което влиза в празна църква и отдалеч заобикаля олтара, вперило поглед в него със страх да не би някой светия да помръдне ръка или пък окървавеният Христос да

простене на кръста. Така и Джоузеф сега направи широк кръг, извил глава към скалата. Светулката се промъкна зад пукнатина в камъка и изчезна.

Шумоленето се усили. Навсякъде из облото пространство вече гъмжеше живот, преливащо потайно движение. Косата на Джоузеф настърхна. „Тази нощ тук витae злото — рече си той. — Сега знам от какво се страхуваше конят.“ Пристъпи обратно в сянката, седна и се облегна на един ствол. Когато докосна земята, почувства приглушено трептене. След миг до него се чу тих глас:

— Тук съм, сеньор.

Джоузеф едва не подскочи.

— Уплаши ме, Хуанито.

— Знам, сеньор. Много е тихо. Тук винаги е тихо. Чуваш разни шумове, но те винаги са някъде навън, изолирани са и се мъчат да влязат.

За момент замълчаха. В тъмното Хуанито се виждаше като още по-тъмна сянка.

— Помоли ме да дойда — каза Джоузеф.

— Да, сеньор, приятелю. Не искам друг да го направи. Само вие.

— Какво да направя, Хуанито? Какво искаш да направя?

— Каквото трябва, сеньор. Донесохте ли нож?

— Не — Джоузеф нищо не разбираше. — Нямам нож.

— Тогава вземете джобното ми ножче. Използвам го за телетата. Острието е късо, но като изберете точно мястото, ще свърши работа. Ще ви покажа къде.

— За какво говориш, Хуанито?

— Насочете острието точно, приятелю. Така ще мине право между ребрата. Ще ви покажа къде и острието ще стигне до целта.

Джоузеф се изправи.

— Искаш да те убия ли, Хуанито?

— Така трябва, приятелю.

Джоузеф го приближи и опита да разгледа лицето му, но не успя.

— Защо трябва да те убивам, Хуанито? — попита той.

— Аз убих брат ви, сеньор. А вие сте мой приятел. Сега трябва да станете мой враг.

— Не — каза Джоузеф. — Тук нещо не е наред.

Неловко замълча. Вятърът в клоните на дърветата бе замрял. На поляната като гъста мъгла се бе спуснала тишина и думите сякаш огласяха въздуха с нежелан звук. Почувства се неуверено. Гласът му затихна до шепот, но дори това нарушаваше покоя на поляната.

— Тук нещо не е наред. Ти не си знаел, че е брат ми.

— Трябваше да го проверя, сеньор.

— Не, дори да беше видял, нямаше да е по-различно. Тези неща са естествени. Сторил си го според природата си. То е естествено и нищо не може да се направи.

Още не успяваше да различи лицето на Хуанито, макар сивата зора да се изливаше над поляната.

— Не разбирам, сеньор — унило рече Хуанито. — Това е полошо и от ножа. С него усещаш за момент болка като от огън и после всичко свършва. Така трябва и правото ще е на ваша страна. А вас не ви разбирам. Все едно да прекараш цял живот в затвора.

Дърветата започнаха да се откряват. Между тях се прокрадна светлинка и те заприличаха на черни наблюдатели.

Джоузеф погледна скалата. Търсеше в нея сила и подкрепа. Видя грубите ѝ очертания. Видя и правата сребриста лента на мястото, където малкото поточе пресичаше поляната.

— Това не е наказание — каза накрая той. — Не съм аз, който ще наказва. Може би трябва да се накажеш сам, ако инстинктът ти го подсказва. Послушай природата си, както би постъпил млад птичар, когато открие скривалището на птиците, защото това е в природата му. Аз не желая да те наказвам.

Хуанито изтича към скалата, заграба вода с шепи и я изпи. После бързо се върна.

— Добра е тази вода, сеньор. Индианците я носят със себе си и я пият, когато са болни. Казват, че идвали от сърцето на земята.

Той изтри устни с ръкава си. Джоузеф успя да различи очертанието на лицето му и малките очни вдълбнатини.

— Какво ще правиш сега?

— Каквото кажете, сеньор.

— Прекалено много искаш от мен! Прави каквото знаеш! — ядоса се Джоузеф.

— Но аз исках да ме убийте, приятелю.

— Ще се върнеш ли на работа?

— Не — бавно отвърна Хуанито. — Много е близо до гроба на човек, който не е отмъстен. Не мога да направя това, докато костите му не побелеят. Ще замина за известно време, сеньор. И когато костите побелеят, ще се върна. Споменът за ножа ще си отиде заедно с плътта.

Внезапно силна тъга завладя Джоузеф, толкова силна, че чу причини болка в гърдите.

— Къде ще отидеш, Хуанито?

— Знам къде. Ще взема и Уили. Ще заминем заедно. Стига да има коне, ще се оправим. Когато съм с Уили и му помагам да се преобри с кошмарите за мъртвото място и хората, които излизат от дупките, за да го разкъсат, наказанието няма да е толкова страшно.

Той се обърна и веднага изчезна сред боровете. Иззад стената от дървета долетя гласът му:

— Конят ми е тук, сеньор. Ще се върна, когато костите побелеят.

Миг по късно Джоузеф чу как проплакват коланите на стремената, после копитата затуптяха по боровите иглички.

Небето се проясни. Високо над центъра на поляната бе надвиснало късче огнен облак, но самата тя все още бе тъмна и сива, а в средата се извисяваше огромната скала.

Джоузеф се приближи до нея и прокара ръка по плътния мъх.

„От сърцето на земята — рече си той и се сети за полюсите на батериите. — От сърцето на земята.“

Обърна се и бавно, с мъка се отдалечи от скалата. Тръгна надолу по склона. Слънцето изгря зад гърба му, хвърляйки отблясъци в стъклата на прозорците на къщите в долината. По жълтата трева блестеше роса. Склоновете на хълмовете вече отслабаха и измършавяха, готоваха се за зимата. Няколко малки бичета бавно извърнаха глави след него и го проследиха с поглед.

Силна радост обхвана Джоузеф, защото осъзна, че неговата природа е слята с природата на земята. Замисли се, че Томас е в Нуестра Сеньора и освен него няма кой да скове ковчег за Бенджи, и подкара коня в тръс. За секунда, докато конят препускаше, се опита да си представи що за човек беше Бенджи, но скоро се отказа, защото не можеше да се съсредоточи.

Над къщата на Томас се виеше струйка дим. Влезе в стопанския двор. Пусна Пач и окачи седлото.

„Елизабет сигурно е при Рама“ — помисли той. С нетърпение очакваше да види младата си съпруга.

14.

Тази година зимата дойде рано. Цели три седмици преди Деня на благодарността вечерното небе над крайморските планини не спря да аленее. Настървеният вятър не се насити да бърсне над земята, да свири нощем край ъглите на къщите и да бълска капаците на прозорците. Малки вихрушки загребваха прах и листа и те се понасяха по пътя като пияни войници. Косовете се скуччваха и отлитаха на малки трептящи облачета. Гъльбите покрусени кацаха по оградите и после някоя нощ изчезваха. По цял ден ята патици и гъски прекосяваха небето, безпогрешно насочили като стрели човки на юг, а привечер търсеха къде проблясва вода, за да отпочинат близо до нея след залеза. Сетне една нощ в долината дойде студът и попари до жълто върбите и кучешкия дрян.

На небето и земята течаха трескави приготовления. Катеричките припкаха из полето и струпваха в общите подземни складове десет пъти повече храна, отколкото беше нужно. През това време на входовете на дупките стояха посивелите старейшини, пищяха пронизително и даваха наставления за прибирането на реколтата. Лъскавият косъм на конете и кравите се смени с груба зимна козина. Кучетата издълбаваха плитки дупки, където да спят, необезпокоявани от приземния вятър. Над долината обаче въпреки непрестанното движение тегнеше тъга, подобно на гъстата синя мъгла, която се стелеше над хълмовете. Пелинът придоби пурпурночерен цвят. Дъбовете неспирно ръсеха шума и при все това оставаха покрити с листа. Нощем небето над морето изгаряше в пламъци. Облаците се групираха и разпръсваха, атакуваха и отстъпваха в подготовка за зимата.

В ранчото на семейство Уейн също вървяха приготовления. Тревата беше окосена и хамбарът преливаше от сено. Трионите стържеха по дъбовите трупи, големите брадви разбиваха цепениците. Джоузеф надзираваше работата, а братята му превиваха гръб под неговите наредждания. Томас построи навес за инструментите и намаза

с масло плуговете и върховете на браните. Бъртън стегна покривите и почисти всички такъми и седла. Общият куп дърва се издигна висок като къща.

Погребаха съпруга на Джени в подножието на един хълм на четвърт миля от фермата. Бъртън направи кръст, а около гроба Томас скова от колчета малка бяла ограда с портичка.

Известно време Джени ходеше на гроба и носеше зеленина, но споменът за Бенджи бързо избледня. Започна да тъгува за дома и за роднините си, да мисли за танците, за разходките с коне в снега, за родителите, които оstarяваха. И все по-ясно осъзнаваше колко много те се нуждаят от нея. Още повече, че сега, когато вече нямаше съпруг, се боеше от чуждите за нея места. Така един ден Джоузеф отпътува с нея, а останалите от семейство Уайн ги изпратиха с погледи. Всичките ѝ вещи се побраха в един кош. Там влязоха и ланецът, и часовникът на Бенджи, и сватбените им снимки.

В Кинг Сити Джоузеф постоя с Джени на гарата. Тя тихичко поплака, може би защото си тръгваше, но по-скоро защото се страхуваше от предстоящото дълго пътуване.

— Ще идвate да ме виждате, нали? — попита тя.

Джоузеф, обхванат от нетърпение да се върне в ранчото, от страх да не би дъждът да завали в негово отсъствие, отвърна:

— Да, разбира се. Някой път ще минем да те видим.

Жената на Хуанито тъгуваше много по-силно от Джени. Тя не плачеше. Само понякога сядаше на прага и се поклащаше напред-назад. Чакаше дете, а освен това много обичаше Хуанито и го съжаляваше. Стоеше така с часове — клатеше тяло, тихичко тананикаше, но никога не плачеше. Накрая Елизабет я доведе в къщата на Джоузеф да работи в кухнята. Тогава Алис се поразвесели. Понякога бъбреше по малко, докато миеше чиниите, застанала далеч от мивката, за да не удари бебето.

— Жив е — често убеждаваше тя себе си пред Елизабет. — Един ден ще си дойде, сутрин, както винаги. И аз ще забравя, че го е нямало. Знаете ли — гордо рече тя, — баща ми иска да се върна в къщи, но аз не желая. Ще чакам Хуанито тук. Защото той ще се върне тук.

И тя отново и отново разпитваше Джоузеф за намеренията на Хуанито:

— Мислите ли, че ще се върне? Сигурен ли сте?

И Джоузеф отново и отново сериозно отговаряше:

— Каза, че ще се върне.

— Но кога ще се върне според вас?

— След година, може би две. Трябва да изчака.

И тя отиваше при Елизабет.

— Бебето сигурно вече ще е проходило, когато си дойде.

Елизабет навлезе в руслото на новия живот и се промени, за да се приспособи към него. Две седмици обикаля из къщата, смиръщена се взираше във всичко и съставяше списък с вещи, които да бъдат доставени от Монтерей. Къщната работа бързо прогони спомена за вечерта с Рама. Само нощем понякога се будеше, скована от студ и страх, с усещането, че до нея лежи мраморна статуя. Тогава докосваше ръката на Джоузеф, за да се увери, че е топла. Рама се оказа права. Онази нощ се бе открехнала врата. Сега тя беше затворена. Рама никога повече не спомена за това. Добра учителка беше Рама, тактична жена, защото можеше да покаже на Елизабет как да домакинства, без да я критикува.

Когато пристигнаха мебелите от орехово дърво и емайлираните съдове, когато всичко бе подредено и закачено — полицата за шапки с ромбоидни огледала, малките люлеещи се столове, широката кленова спалня, високото бюро, едва тогава поставиха във всекидневната лъскавата печка, покрита с пласт черна боя и с никелиирани лъскави части. Едва след като свърши всичко, притеснението изчезна от очите на Елизабет и тя спря да бърчи вежди. Тогава започна да пее испанските песни, които бе научила в Монтерей. А когато Алис дойде да работи при нея, започнаха да пеят заедно.

Всяка сутрин Рама идваше на приказки. Говореха си все тайни неща, защото Рама бе пълна с тайни. Обясняваше на Елизабет някои неща за брака, които, тъй като нямаше майка, тя не знаеше. Учеше я какво да прави, за да има момчета, и какво за момичета. Е, наистина начините не бяха съвсем сигурни, понякога не успяваха, но нищо не пречеше да се изпробват. Рама можеше да изброи поне сто случая, когато бяха подействали. Алис също слушаше и понякога казваше:

— Това не е така. Тук го правим иначе.

И Алис разказваше какво се прави, за да не пляска пилето с криле, когато му отрежат главата:

— Първо се чертае кръст на земята — обясняваше Алис. — След като се отсече главата на пилето, се слага внимателно върху кръста и то въобще няма да пляска с криле, защото знакът е свещен.

По-късно Рама опита и се оказа, че върши работа. Оттогава започна да проявява повече поносимост към католиците.

Добри времена бяха, изпълнени с тайнственост и множество ритуали. Елизабет гледаше как Рама подправя яхнията. Опитва, млясва с устни и със строго изражение на очите пита:

— Добре ли е? Не, не още.

Нищо, което Рама готвеше, не беше достатъчно добро.

Всяка сряда Рама идваше, хванала под мишница голяма кошница с дрехи за поправка. След нея се точеха децата, които се бяха държали прилично. Алис, Рама и Елизабет сядаха една срещу друга и образуваха триъгълник, а гъбките за кърпене на чорапи сновяха навън-навътре и търсеха дупки.

По средата на триъгълника седяха добрите деца. (Лошите си бяха вкъщи и нищо не правеха — Рама знаеше колко лошо наказание е безделието за децата.) И тогава Рама разказваше приказки. Скоро Алис се престраши и започна да споделя различни чудеса. Веднъж привечер баща ѝ видял пламтящ козел да пресича долината Кармел. Освен това Алис знаеше петдесетина истории с духове, и то неща, които се бяха случили не някъде далеч, а тук, в Нуестра Сеньора. Разказваше как семейство Валдес било посетено в навечерието на Вси светии от прародителя си и всички чули дълбоката ѝ кашлица, и как генерал-лейтенант Мърфи, убит от отряд яки, които се завръщали в Мексико, преминал на кон през долината, а гръденят му кош бил отворен, за да се види, че няма сърце. Яките го били изяли, поне така смяташе Алис. Всичко това беше истина и можеше да се провери. Очите ѝ се уголемяваха от страх, докато разказваше. И нощем ако някое от децата кажеше „Ама той ня мал сърце!“, всички започваха да пищят от ужас.

Елизабет разказваше истории, донесени от майка ѝ, приказки за шотландски феи и вечните им занимания, ако не със злато, то поне с някой полезен занаят. Интересни бяха, но нямаха въздействието на историите на Рама, нито на Алис, защото се бяха случили отдавна, отдавна в далечна страна, която бе мъничко по-реална от феите. Ала ако тръгнеш по пътя, можеш и да стигнеш до мястото, откъдето генерал-лейтенант Мърфи преминава всеки три месеца, а стига да

поискаше, Алис можеше да обещае, че ще те заведе до един каньон, където всяка нощ тромаво се разхождаха фенери, които никой не носеше.

Добри времена бяха и Елизабет бе безкрайно щастлива. Джоузеф не беше твърде разговорчив, но всеки път, когато минеше край него, той протягаше ръка да я погали и всеки път, когато го погледнеше, той бавно и спокойно се усмихваше и това я обливаше с топлина и щастие. Той сякаш никога не заспиваше напълно — по което време на нощта да се събудеше и протегнеше търсеща ръка към него, той веднага я вземаше в прегръдките си. През тези няколко месеца гърдите ѝ се наляха и очите ѝ станаха дълбоки и тайнствени.

Вълнуващи времена бяха, защото Алис щеше да има бебе и зимата идваše.

Къщата на Бенджи остана свободна. Двама нови мексикански вакероси се изнесоха от хамбара и се преместиха да живеят там. Томас бе уловил сред хълмовете мече гризли и се опитваше да го опитоми, но неуспешно.

— Прилича по-скоро на човек, отколкото на животно — казваше Томас. — Не иска да се научи.

И макар да го хапеше всеки път, когато се приближеше до него, той се радваше на мечето, защото всички говореха, че няма повече гризли из Крайбрежните планини.

Бъртън бе зает с духовни приготовления. Възнамеряваше да замине на събора в Пасифик Гроув и да прекара там следващото лято. Той предварително изживяваше предстоящите положителни емоции. В гърдите му се надигаше екстаз, като мислеше за времето, когато отново ще открие Христа и ще признае греховете си пред съмишленици.

— Вечер може да се ходи в общата стая — казваше той на жена си. — Всяка вечер хората ще пеят в общата стая и ще ядат сладолед. Ще вземем палатка и ще останем месец-два.

И той си представяше как ще възхвалява проповедниците за посланията им.

15.

Дъждовете заваляха в началото на ноември. Всяка сутрин Джоузеф се взираше високо в небето и изучаваше тромавите облаци. Вечер отново вперваше поглед в залязващото слънце и червения залез. Тогава мислеше за пророческото стихче от детството:

Червена зора — мокра вечеря.

Поглеждаше барометъра по-често от часовника и колкото по-надолу слизаше стрелката, толкова повече се радваше, отиваше на двора и шепнеше на дървото:

— Скоро ще завали. Дъждът ще измие праха от листата ти.

Един ден застреля малък ястреб и го закачи на клоните с главата надолу. Започна да наблюдава конете и кокошките по- внимателно.

Томас му се присмиваше:

— Така няма да го докараш по-скоро. Много си припрян. Ще пропъдиш дъжда с нетърпението си.

И добави:

— Утре ще заколя прасе.

— Ще препреча греда в клоните на дъба да го окачим — отвърна Доузеф. — Рама ще направи кървавицата, нали?

Елизабет скри глава под възглавницата, за да не чува квиченето на прасето, а Рама остана и събра кръвта от гърлото в кофа за мляко.

За малко да не смогнат. Едва бяха прибрали сланината и бутовете в новия каменен зимник и заваля. Вятърът повилня една сутрин откъм югозапад и океана. Облаците се претърколиха навътре в долината, разпръснаха се, спуснаха се ниско надолу и накрая притулиха върховете на хълмовете. Тогава заваляха едрите капки. Децата стояха в къщата на Рама и гледаха през прозореца. Бъртън благодари на Бога и помогна на жена си да отправи своите благодарности, въпреки че тя не се чувствуше добре. Томас отиде в обора, седна на яслата и се заслуша

в трополенето на дъжда по покрива. Струпаното сено още пазеше топлината на слънчевите лъчи от летните склонове. Конете неспокойно пристъпваха, търкаха вратове във въжетата и се опитваха да вдъхнат свежия въздух през прозорците.

Когато заваля, Джоузеф стоеше под дъба. Кръвта на прасето, която бе мацнал на дървото, бе черна и лъскава.

Елизабет го извика от вратата:

— Идвай вече. Ще се намокриш.

Той весело се извърна.

— Кожата ми е пресъхнала. Искам да се намокря.

Видя как първите едри капки тежко тупат и вдигат малки прашни струйки във въздуха. Скоро като че поръсиха земята с чер пипер. Дъждовните капки се сгъстиха, а със свежия порив на вятъра заваляха настани. Острата миризма на влажна пръст се понесе из въздуха. И тогава започна първата истинска зимна буря. Завилня из въздуха, заби по покривите и отрони последните листа от дърветата. Земята потъмня. През двора закривалиха малки вадички.

Джоузеф стоеше с вдигнато нагоре лице. Дъждът го удряше по бузите и очите, водата се стичаше по брадата му и влизаше в отворената яка на ризата. Дрехите му натежаха. Дълго стоя на дъжда. Искаше да се увери, че не е просто някакво си препикаване.

— Джоузеф, ще настинеш — отново извика Елизабет.

— От това не мога да настиня — каза той. — То е здравословно.

— Тогава от косата ти ще поникнат бурени, Джоузеф. Идвай си. Гори хубав огън. Ела и се преоблечи.

Но той продължи да стои на дъжда. Стоя, докато по кората на дъба потекоха струйки вода.

— Годината ще бъде добра — рече той. — Потоците в каньона ще се налеят с вода до Деня на благодарността.

Елизабет седеше на големия стол с кожена тапицерия. На лъскавата печка къкреше яхния. Разсмя се, когато той влезе, толкова силно бе усещането за радост във въздуха.

— Я виж, от тебе по целия под капе вода... По чистия ми под.

— Знам — отвърна той. Обзелата го силна любов към земята и Елизабет го накара да прекоси стаята и да постави мократа си ръка на главата й, сякаш я благославяше.

— Джоузеф, потече ми по врата.

— Знам — отвърна той.

— Джоузеф, ръката ти е студена. На първото причастие епископът сложи ръка на главата ми като теб сега и тя беше студена. По гърба ми преминаха тръпки. Помислих си, че това е Светият дух.

Тя щастливо му се усмихна.

— После си говорихме и всички останали момичета казаха, че наистина е бил Светият дух. Беше толкова отдавна, Джоузеф.

Тя отново се замисли. По средата на нейната дълга, тясна рисунка на времето се намираше бялото дефиле сред планините, но дори и то бе далеч навътре в голямата картина на времето.

Той бързо се наведе и я целуна по бузата.

— До две седмици тревата ще порасне — каза той.

— Джоузеф, няма нищо по-неприятно на света от мокра брада.

Сложила съм ти дрехи на леглото, скъпи.

След вечеря той седна на люлеещия се стол до прозореца. Елизабет го поглеждаше крадешком и виждаше как се мръщи от притеснение, когато топуркането на дъжда утихне, и как леко се усмиваше, успокоен, когато дъждът отново се засили. Късно вечерта дойде Томас и дълго време стърга и чисти обувки на верандата.

— Е, значи дойде — каза Джоузеф.

— Дойде. Утре ще трябва да прокопаем няколко рова. Водата е заляла кошарата. Трябва да я източим.

— Във водата има хубав тор, Том. Ще я насочим към зеленчуковата градина.

Валя цяла седмица. Понякога дъждът ставаше ситен като мъгла, но после отново плисваше като из ведро. Капките прекършиха старата мъртва трева и след няколко дни се показваха малките нови връхчета. Реката заборави откъм западните хълмове, преля от бреговете, увлече косите на върбите по течението и така и не спря да мърмори измежду речните камъни. Даже и най-малките каньончета и пукнатини в хълмовете изпращаха свои притоци към реката. Урвите станаха подълбоки и се разпростряха из всички дерета.

Децата играеха по къщите и в хамбара, но това бързо им омръзна и започнаха да тормозят Рама да им показва как да се забавляват. Жените се оплакваха, че прането виси полусухо в кухните.

Джоузеф навличаше една мушама и по цял ден обикаляше фермата. Ту забиваше копача в земята да види докъде е стигнала

влагата, ту се разхождаше покрай брега на реката и гледаше как храстите, пъновете и клоните отминават с подскоци. Нощем спеше леко и се ослушваше за дъжда или се унасяше, но щом намалееше силата му, бързо се събуждаше.

Една сутрин небето се изчисти и слънцето изпрати топлите си лъчи. Въздухът беше като изпран — чист и сладък. Всички листа на дъбовете блеснаха като лакирани. Тревата започна да напира — в далечината цветовете на хълмовете бяха наситени, по-близо се виждаше светлосиньо, а наоколо малките зелени иглички подаваха върхчета над земята.

Децата като освободени животинки се втурнаха извън клетките и заиграха толкова настървено, та чак ги втресе и се наложи да ги изпратят в леглата.

Джоузеф изкара ралото и обърна земята, Томас я бранува, а Бъртън я валира. Приличаше на процесия. Всички изгаряха от желание да заровят ръце в земята. Дори децата молеха да им дадат малко кал да си посадят репички и моркови. Репичките ставаха най-бързо, но затова пък от морковите градината изглеждаше най-красива, стига да имаш търпение да чакаш. През цялото време тревата растеше ли растеше. Игличките се превръщаха в стръкчета, после всяко стръкче се разцепваше и се превръщаше в две стръкчета. Билата и склоновете на хълмовете отново придобиха предишната мекота, нежност и чувственост, а пелинът се отърва от строгия тъмен цвят. В цялата околност единствено боровата горичка на източния склон остана мрачна.

Посрещнаха Деня на благодарността с голямо угощение. Много преди Коледа тревата стигна до глезените.

Един следобед в двора дойде амбулантен търговец. Куфарчето му бе пълно с какви ли не хубави неща — игли, карфици, конци, малки калъпчета пчелен восък, изображения на светии, кутия с гонг, хармоники и рула червена и зелена разтегателна хартия. Той бе стар и прегърен и затова носеше малко неща. Отвори куфарчето на верандата на Елизабет и отстъпи назад, като се усмихваше извинително и от време на време обръщаше някое картонче с карфици, за да се види по-добре, или леко побутваше гонга с пръст, за да привлече вниманието на скучилите се жени. От вратата на обра

Джоузеф забеляза навалицата и лениво тръгна нататък да види какво става. Едва тогава мексиканецът свали опърпаната си шапка.

— *Buenas tardes, sehor* — поздрави той.

— *Tardes* — отвърна Джоузеф.

Търговецът се ухили, силно притеснен.

— Май не ме помните, сеньор?

Джоузеф се вгледа в старото, набраздено от бръчки лице.

— Май не.

— Веднъж вие язделете откъм Нуестра Сеньора — подсети го старецът. — Помислих, че отивате на лов, и ви помолих за парче от сърната.

— Аха —бавно каза Джоузеф. — Сега си спомням. Ти си старият Хуан.

Търговецът отметна глава като стара птица.

— И тогава, сеньор, стана дума за фиеста. Бях заминал далеч на юг, оттатък Сан Луис Обиспо. Направихте ли фиестата, сеньор?

Очите на Джоузеф светнаха от удоволствие.

— Не, още не, но ще я направя. Кога ще е най-добре, стари Хуан?

Хуан разпери ръце и проточи шия между раменете си, поласкан от оказаната огромна чест.

— Ами, сеньор, то в тази страна по всяко време е добре, но има дни, в които е най-добре. Идва Рождество, Коледа.

— Не — замисли се Джоузеф. — Много е рано. Няма да има време.

— Тогава на Нова година, сеньор. Тогава е най-хубаво, защото всички са щастливи и хората търсят къде има празник.

— Ето, това е! — възклика Джоузеф. — Ще го направим на Нова година.

— Зет ми свири на китара, сеньор.

— И той ще дойде. Кого още да поканя, стари Хуан?

— Да каните? — старецът бе учуден. — На такова нещо не се кани, сеньор. Когато се върна в Нуестра Сеньора, ще разкажа на всички, че ще правите фиеста на Нова година, и хората сами ще дойдат. Може и свещеникът да дойде, да донесе олтара и дисагите си и да изнесе литургия. Хубаво ще стане.

Джоузеф се усмихна на клоните на дървото.

— Дотогава тревата ще порасне висока.

16.

Сутринта на Коледа Марта, най-голямата дъщеря на Рама, ужасно изплаши останалите деца.

— На фиестата ще вали — заяви тя и понеже бе най-голяма, а освен това бе сериозно дете, което използваше възрастта и сериозността си, за да ги размахва пред лицата на другите като камшик, те повярваха и от това съвсем си развалиха настроението.

Тревата стигаше до глезените. Няколко топли дни и силно избуя. Из полето наизскачаха хиляди прахавици и техните отровни двойници. Децата носеха цели кофи в къщи и Рама ги пържеше, а в тигана имаше сребърна лъжица, с която проверяваше дали са отровни. Според нея среброто почернявало от отровата.

Два дни преди Нова година по пътя се зададе старият Хуан. Зет му Мануел — ухилено лениво момче, го следваше неотстъпно. Това се налагаше, защото младият мексиканец не обичаше да поема отговорност за каквото и да е и дори не си правеше труда да отбягва канавките по пътя. Двамата се изправиха усмихнати пред верандата на Джоузеф и започнаха да търкат шапки в гърдите си. Мануел повтаряше всяко движение на стария Хуан, както пале подражава на възрастно куче.

— Той свири на китара — рече старият Хуан.

За доказателство Мануел свали очукания инструмент от гърба си и го изложи на показ, като се усмихваше пресилено.

— Казах за празника — продължи старият Хуан. Хората ще дойдат. Ще има още четири китари, сеньор, и отец Анджело ще дойде и ще изнесе литургия право тук! А пък аз — важно рече той, — аз трябва да издигна олтара. Така заръча отец Анджело.

Погледът на Бъртън помръкна.

— Джоузеф, няма да допуснеш това, нали? Не и в нашето ранчо, не и с името, което сме си създали.

Джоузеф само весело се засмя.

— Те са ни съседи, Бъртън, и аз нямам намерение да променям вярата им.

— Няма да остана тук и да гледам това — ядно извика Бъртън.

— Няма да допусна католически проповеди в този имот.

Томас се изсмя.

— Стой вътре тогава, Бъртън. Нас с Джо не ни е страх, че може да изменим на вярата си, и ще останем да гледаме.

Имаше безброй неща за правене. Томас отиде до Нуестра Сеньора и купи буре червено вино и бъчвичка уиски. Вакеросите заклаха три бичета и окачиха месото на дърветата, а Мануел седна под тях да пъди мухите. Старият Хуан издигна олтар от дъски под големия дъб. Джоузеф изравни и измете площадка за танците в двора. Старият Хуан беше навсякъде. Показа на жените как да направят цял казан сос за печеното. Трябваше да сложат консервириани домати и чили, зелени чушки и никакви сухи билки, които носеше в джоба си. Той надзираваше изкопаването на ямите за печеното, после подреди сухите дъбови цепеници до ръбовете им. Под дървото с месото седеше Мануел и подрънкваше на китарата, а от време на време се впускаше в някоя игрива мелодия.

Децата не изпускаха нищо от очи и бяха добри, защото Рама бе дала да се разбере, че лошите деца ще си стоят вкъщи и ще наблюдават фиестата от прозореца. Обещаното наказание беше толкова потресаващо, че те носеха дърва до ямите и предлагаха на Мануел да му помогнат да пази месото.

Китаристите пристигнаха в девет часа в навечерието на Нова година. Бяха четирима клоощави, мургави мъже с черни коси и красиви ръце. Можеха да яздят четиридесет мили, да свирят на китарите едно денонощие и после отново да яздят четиридесет мили обратно към къщи. Когато трябваше обаче да застанат зад ралото, след петнадесет минути започваха да се препъват от изтощение. С пристигането им Мануел се оживи. Помогна да окачат скъпоценните дисаги на сигурно място и постла одеялата им в сеното. Не спаха дълго. В три през нощта старият Хуан стъкна кладите в ямите. Тогава китаристите излязоха с дисагите в ръце. Забиха четири кола около танцовата площадка и извадиха разни красиви неща от торбите — червени и сини знаменца, картонени фенери и панделки. Работеха на

танцуващата светлина от огньовете в ямите. Построиха павилиона, преди да настъпи утрото.

Отец Анджело изпревари зората. Пристигна на магаре, следван от претоварен кон и две сънени клисарчета, качени заедно на друго магаре. Хvana се за работа незабавно. Разпростря църковните книги по олтара на стария Хуан, постави свещите, шляпна клисарчетата по веднъж и те се запиляха някъде. После в бараката извади светите одежди. Най-сетне дойде ред на фигурите. Бяха прекрасни — разпятие, Девата и Младенец. Отец Анджело лично ги бе издялкал и изрисувал. Той бе измислил и особеностите им. Сгъваха се изкусно по средата с помощта на панти, скрити толкова внимателно, че когато фигурките бяха изправени, цепнатините не се виждаха; главите им се завиваха, а детето Исус се захващаше в ръцете на Девата посредством клин, който се пъхаше в един отвор. Отец Анджело обичаше своите фигури. Освен това те бяха много известни. Макар да бяха високи цели три фута, когато се сгънха, спокойно влизаха в дисагите. Те представляваха интерес не само като конструкция, но имаха благословията и пълното одобрение на архиепископа. Старият Хуан им беше направил отделни подставки и собственоръчно бе донесъл дебела свещ за олтара.

Гостите започнаха да пристигат преди изгрев. Някои от побогатите семейства идваха с леки двуместни екипажи с разлюлени ресни по покривите, останалите с каруци, двуколки, фургони и на коне. От бедното ранчо на Кингс Маунтън дойдоха на талига, пълна до половината със слама и догоре с деца. Децата се тълпяха и се гледаха изпитателно. Индианците безмълвно приближаваха и стояха настрана с апатично, равнодушно изражение и наблюдаваха всичко, но не вземаха участие в нищо.

Що се отнася до църквата, отец Анджело беше строг човек, но приключеше ли църковните ангажименти, ставаше чувствителен и весел. Стигаше му малко месо и чаша вино и никак очи не можеха да се сравняват по блъсък с неговите. Точно в осем часа запали свещите, изкара клисарчетата навън и започна литургията. Плътният му глас омайно заборави.

Верен на себе си, Бъртън остана вкъщи, вгълбен в молитви заедно със съпругата си, но колкото и да повишаваше глас, не можеше да заглуши всепроникващия латински.

Веднага щом свърши литургията, хората се струпаха около отец Анджело да наблюдават как прибира Младенеца и Девата. Правеше го точно както се полага и коленичеше пред всяка фигура, преди да я свали от подставката и да отвинти главата ѝ. В ямите вече аленееха въглените, а въздухът наоколо трептеше от горещината. Томас, подпомаган от повече хора, отколкото беше нужно, изтъркаля бурето с вино на подпората, изби чепа и сложи канелка. Огромните късове месо висяха над огъня и от тях капеше сок, а въглените изхвърляха бели пламъци. Телешкото беше първокласно, заклано и одрано на място. Трима мъже домъкнаха казана със салца и се върнаха за варела с боба. Три жени донесоха квасника, сякаш носеха наръчи дърва, и наредиха златистите самуни на масата. Индианците се придвижиха малко понавътре в кръга. Децата, макар още да се стесняваха, вече се бяха заиграли, но когато миризмата от месото насити въздуха, сякаш полуудяха от глад.

За началото на фиестата Джоузеф извърши ритуал, на който го научи старият Хуан, ритуал толкова древен и толкова естествен, че Джоузеф сякаш си го спомняше отпреди. Той взе от масата канче и отиде до бъчвата с виното. Червената течност запя и заискри в чугунения съд. Когато се напълни, той го вдигна на нивото на очите си и го изля на земята. Отново напълни канчето и този път изпи виното на четири жадни глътки. Отец Анджело кимна и се усмихна в знак на одобрение. След като церемонията приключи, Джоузеф се приближи до дървото и поля малко вино по кората. Близо до него се чу тихият глас на свещеника:

— Това не е хубаво, синко.

Джоузеф рязко се извърна към него.

— Какво искаш да кажеш? В канчето имаше муха!

Отец Анджело се усмихна мъдро и малко тъжно.

— Внимавай с горичките, синко. Иисус предлага по-добро спасение от нимфите — усмивката му стана блага — отец Анджело бе мъдър, но и учен човек.

Джоузеф почти му обърна гръб, но изведнъж малко неуверено го погледна.

— Ти всичко ли разбираш, отче?

— Не, синко — отговори свещеникът. — Аз разбирам много малко, но църквата разбира всичко. Сложните неща стават прости през

погледа на църквата. Така разбирам това, което ти направи — внимателно продължи отец Анджело. — Ето как стоят нещата — дяволът е властвал над тези места в продължение на много хиляди години, Иисус — само няколко. Както на всяка новозавоювана земя старите обичай се запазват дълго, понякога се практикуват тайно, понякога са леко видоизменени съобразно изискванията на новата власт. Така че, синко, тук старите обичай са се запазили дори при Христовата вяра.

— Благодаря ти — каза Джоузеф. — Месото сигурно е готово.

Край ямите помощниците обръщаха късовете месо с вили. Гостите с чаши в ръка бяха образували опашка пред бъчвата с вино. Най-напред обаче наляха на китаристите. Сипаха им уиски, защото слънцето беше високо в небето, а тепърва им предстоеше работа. Те лакомо погълнаха храната и докато другите още ядяха, седнаха на сандъци в полукръг и тихо засвириха — уеднаквяваха ритъма, търсеха вяната тоналност, за да се слеят, когото започнат танците, в един-единствен страстен инструмент. Старият Хуан познаваше душата на музиката и внимаваше чашите им да не остават празни.

Две двойки излязоха на дансинга и се впуснаха в захлас във вихъра на танца, като спазваха установените фигури, поклони и завъртания. От китарите се лееха melodични трели и се преплитаха с тътена на ритъма. Пред бурето отново се изви опашка. Нови двойки изпълниха дансинга, но те не бяха изкусни танцьори като първите. Китариститеоловиха промяната и наблегнаха на басовите струни. Ритъмът, по-плътен и дълбок, насили пространството, а гостите вече не се стараеха да танцуваат, а стояха, сплели ръце, и потропваха с крака. Край ямите индианците пристъпиха напред и приеха предложения хляб и месото, без да благодарят. Приближиха се до танцуващите и започнаха да ръфат месото и да късат със зъби коравия хляб. Когато ритъмът забълска тежко и натрапчиво, взеха да тътрят крака в такт, а лицата им останаха безизразни.

Музиката не спираше, выбириаше и не се променяше. От време на време някой от музикантите дърпаше свободните струни, докато лявата му ръка търсеше чашата с уиски, някой танцьор напускаше дансинга, упътващ се към бурето, обръщащ по чаша и се връщащ обратно. Вече никой не танцуващ по двойки. Ръцете се протягаха и прегръщаха всеки, който се окажеше наблизо, коленете се свиваха, а

стъпалата отмерваха бавния ритъм на китарите. Танцьорите започнаха приглушено да напяват. На единия такт мелодията спираше дълбоко в гърлото, на другия се освобождаваше. Намесиха се и четвъртините ноти. Цели групи подскачаха на дансинга, водени от ритъма. Напевът се настърви, вибрациите се усилиха и той измести смеховете и закачливите подвижвания: някой се бе оказал прекалено висок, на друг гласът бил твърде дебел, тази жена била хубавица, а онази — грозна дебелана. Хората загубиха индивидуалност. Лицата се захласнаха в екстаз, раменете леко се приведоха напред и всеки един стана част от танцуващото тяло, чиято душа бе ритъмът.

Музикантите седяха като демони. През процепите на клепачите очите блестяха, уверени в силата им и алчни за още по-голяма власт. Струните звъняха като една. Цяла сутрин Мануел се бе хилил глуповато или се бе усмихвал притеснено, но сега отметна глава назад и гласът му се изви високо в пронизителен минорен ритъм без думи. Танцьорите въодушевено подеха припева. В мелодията се включи следващият музикант и хорът му отговори.

Слънцето се претърколи на залез и се спусна над планината. Високо от запад простена вятър. Един по един танцьорите отиваха за още месо и вино.

Джоузеф наблюдаваше отстрани с грейнали очи. Краката му леко се движеха в такт с пулсирация ритъм. Чувстваше, че е свързан с танцуващото цяло, но не се присъединяваше към него.

„Тук има нещо! — възторжено си помисли той. — За всички нас. Странно, само миг е достатъчен да се доближим до земята.“

Удоволствие, дълбоко като пулса на басовите струни, го изпълни със сила. Той почувства как в него се надига вяра.

„От това ще излезе нещо. То е като силна молитва.“

Погледна към планините на запад и високо в небето видя челото на чудовищен черен облак, който се задаваше откъм морето. Веднага разбра какво предстои.

„Ето го! Облакът ще докара дъждът. Когато се надигне молитва с такъв силен заряд, винаги се случва нещо.“

Той с надежда проследи как облакът застрашително се извисява и неумолимо напредва към слънцето.

Когато започнаха танците, Томас влезе в обора, защото се страхуваше от необузданите си чувства, както животните се страхуват

от гръмотевична буря. Ала ритъмът достигаше до него и той започна да гали шията на един кон, за да се успокои. Долови тихи ридания. Недалеч откри Бъртън. Коленичил до една ясла, той хлипаше и се молеше. Томас се разсмя, но после се сепна и мълкна.

— Какво има, Бъртън? Не харесващ ли фиестата?

Бъртън яростно се разкрещя:

— Почитат дявола! Слушай какво ти казвам! На нашата земя!

Първо дяволският им свещеник и дървените му идоли, а сега това!

— На какво ти прилича това, Бъртън? — невинно попита Томас.

— На какво ми прилича ли? Прилича ми на черна магия, на Черната неделя. Прилича ми на всички дяволски езически ритуали по света.

— Продължавай да се молиш, Бъртън — каза Томас. — Знаеш ли на мен какво ми напомня? Ами, заслушай се само, без да напрягаш слух. Прилича на молитва по време на религиозен събор. То е като евангелско просветляване на човешките души.

— Почитат дявола! — отново извика Бъртън. — Това е нечисто преклонение пред дявола, слушай какво ти казвам. Ако знаех, щях да замина надалеч.

Томас рязко се изсмя. Върна се и седна на яслата. Унесе се в молитвата на Бъртън. Приятно му бе да чува как жалбите на брат му се вписват в ритъма на китарите.

Джоузеф не изпускаше облака от очи. Изглеждаше неподвижен, но всъщност бавно изяждаше небето. После изведенъж рязко се уголеми и погълна слънцето. Бе толкова плътен и непробиваем, че денят помръкна. От планината започнаха да се отразяват металически отблясъци безжалостни и ослепителни. Само миг след като слънцето изчезна, иззад облака се стрелна златното копие на светкавица. Претърколи се и гръмотевицата и докато се препъваше и залитаše по билото на планината, оттам като че ли пробяга нова светкавица и се чу нов гръмотевичен тръсък.

Музиката рязко спря. Танцьорите също спряха стреснати и вдигнаха към небето уплашени погледи. Приличаха на деца, изтръгнати от съня от ужасния грохот на земетресение. За момент се заковаха, без да мигат, стъписани, замаяни, учудени. После се сепнаха. И се втурнаха да отвързват конете и да впрягат колите, да затягат ремъците и юздите, да тикат впряговете към оковете. Музикантите

смъкнаха знаменцата и неизползваните фенери и ги напъхаха в дисагите, за да ги спасят от дъждъ.

В хамбара Бъртън се изправи на крака и тържествуващо възклика:

— Това е гласът на Божия гняв.

А Томас му отговори:

— Я чуй по-добре, Бъртън. От бурята е.

Огнените стрели се сипеха от огромния облак като дъжд, въздухът се разтърсваше от досега с гръмотевиците. Само след няколко минути колите започнаха да се изтеглят — цяла колона към градчето Нуестра Сеньора и няколко към фермите в планината. Хората опъваха платнища, за да се предпазят от дъждъ. Конете пръхтяха, изплашени от тътена във въздуха, и се опитваха да избягат.

По време на танците жените от семейство Уейн седяха на верандата на Джоузеф, малко настрани от гостите, както прилягаше на добри домакини. Алис не можа да устои и слезе на танцовата площадка, но Елизабет и Рама продължиха да наблюдават фиестата от люлеещите се столове.

Когато облакът притули небето, Рама стана да си върви.

— Странно — отбеляза тя. — Днес си много замислена, Елизабет. Гледай да не настинеш.

— Нищо ми няма, Рама. Малко ми е неспокойно заради вълнението и тъгата. Откакто се помня, празненствата винаги са ме нажалявали.

Цял следобед наблюдава Джоузеф, застанал настрани от танцьорите. Видя как впери очи в небето.

„Сега предусеща дъждъ“ — помисли си тя. А когато гръмотевицата изтрещя, си каза:

„На Джоузеф ще му хареса. Бурите му доставят удоволствие.“

Когато хората си отидоха и гръмотевиците преминаха над главите им, продължи тайно да наблюдава самотния силует на съпруга си.

Вакеросите трескаво прибраха приборите и останалата храна под навеса. Джоузеф стоя, докато започнаха да падат първите дъждовни капки. Едва тогава тръгна към верандата и седна на горното стъпало в краката на Елизабет. Рамената му бяха сведени напред, а лактите му опрени в коленете.

— Хареса ли ти фиестата, Елизабет? — попита той.

— Да.

— Виждала ли си фиести по-рано?

— Била съм на фиести и преди — отговори тя, — но никоя от тях не е била като тази. Мислиш ли, че хората полудяха така от напрежението във въздуха?

Джоузеф се извърна и я погледна в лицето.

— По-скоро от виното, скъпа.

Но изведнъж стана сериозен.

— Не изглеждаш добре, Елизабет — присви очи той. — Да не ти е зле?

Изправи се и тревожно се надвеси над нея.

— Ела вътре, Елизабет. Става студено. Не бива да оставаш тук.

Влезе пръв и запали лампата, която висеше на верига в средата на тавана. Запали дървата в печката, отвори отдушника и огънят тихо забумтя в комина. Дъждът поривистошибаше по покрива, сякаш някой метеше с груба метла. В кухнята, под въздействието на спомена за танците, Алис тихичко тананикаше. Елизабет тежко се отпусна на люлеещия се стол до печката.

— По-късно ще хапнем нещо леко, скъпи.

Джоузеф коленичи на пода до нея.

— Изглеждаш уморена — каза той.

— От вълнението е. Толкова хора. А и музиката — беше...
напрегнато.

Спра, замисли се какво означават музиката и танците.

— Денят беше толкова особен. Тази открита проява на чувства — първо хората дойдоха, после литургията, угощението, танците и накрая бурята. Май говоря глупости, Джоузеф? Или под повърхността се крие някакво значение? Всичко изглеждаше като онези традиционни картички с пейзажи, които се продават. Като се вгледаш отблизо, виждаш какви ли не неща, скрити в отделните им елементи. Сещаш ли се за кои картички ти говоря? Скалата става на заспал вълк, малкото облаке се превръща в череп, а ред дървета, когато се вгледаш отблизо — в маршируващи войници. И на тебе ли денят ти се стори толкова особен, Джоузеф, пълен с тайнствени значения, не съвсем разбирам.

Той още коленичеше, наведен близо до нея в светлината на лампата. Не откъсваше поглед от устните й, сякаш не можеше да я чуе.

Ръцете му грубо се пълзгаха по брадата и той отново и отново кимаше.

— Гледаш нещата отблизо, Елизабет — рязко рече той. — Вглеждаш се прекалено надълбоко.

— Джоузеф, и ти го почувства, нали. Значенията... Знаците ми се сториха като предупреждение. Ох, не знам как да го изразя.

Той се отпусна назад и остана клекнал в краката ѝ. Загледа се в точиците светлина от процепите на печката. С лявата ръка продължи да приглежда брадата си, а дясната постави на коляното ѝ. Вятерът свиреше над къщата в клоните на дъба. Печката пушкаше равномерно, огънят позатихна.

Алис запя:

Corono ale de flores que es cosa mia...[\[1\]](#)

Джоузеф тихо продължи:

— Разбиращ ли, Елизабет, от това, че виждаш какво има зад обвивката, би трябвало да съм по-малко самoten, но не е така. Искам да ти го кажа, а не мога. Не мисля, че това са предупреждения, отправени към нас. По-скоро са знаци, които ни показват накъде върви светът. Облакът не служи за знак за хората, че ще вали. Днешният ден не е предупреждение, но ти си права — мисля, че в него има скрити значения.

Той старательно облиза устни. Елизабет протегна ръка и го погали по главата.

— Танците сякаш не се подчиняваха на времето — каза Джоузеф. — Почувства ли го? Бяха нещоечно, което прие именно този облик за един ден.

Той отново замълча и се опита да освободи съзнанието си от тежките, неясни значения, които се лутаха из него като огромни гъсти облаци.

— На хората им хареса — каза той. — На всички, освен на Бъртън. Бъртън беше нещастен и изплашен. Никога не можа да разбера кога ще го прихванат страховете му.

Тя забеляза как устните му за миг закачливо се извиха.

— Скоро ли ще огладнееш, скъпи? Може да вечеряш когато пожелаеш — тази вечер има само студени неща — в тези думи

трябаше да остане скрита тайна, ала тайната се изпълзна, преди да успее да я спре. — Джоузеф... тази сутрин ми прилоша.

Той я погледна със съчувствие.

— От много работа покрай фиестата.

— Да, може би — отвърна тя. — Не, Джоузеф, не е това. Не исках още да ти казвам, но Рама казва... Мислиш ли, че Рама знае? Рама казва, че никога не греши, Рама не може да не знае. Доста неща е видяла и твърди, че познава.

Джоузеф се засмя.

— Какво знае Рама? Поспри се, че думите ще те задушат.

— Ами, Рама казва, че ще имам бебе.

Думите увиснаха в странна тишина. Джоузеф се облегна назад и отново впери поглед в печката. Дъждът спря за миг и Алис престана да пее.

Елизабет кратко и деликатно наруши мълчанието:

— Радващ ли се, скъпи?

Джоузеф въздъхна тежко.

— Никога не съм бил по-радостен — прошепна той — и поизплашен.

— Какво казваш, скъпи? Какво каза накрая? Не те чух.

Той стана и се наведе над нея.

— Трябва да се пазиш — неспокойно отсече той. — Ще донеса одеяло да си завиеш коленете. Пази се от студа. Пази се да не паднеш.

Той подпъхна одеялото около кръста ѝ.

Тя се усмихваше, горда и зарадвана от неочекваното му притеснение.

— Ще разбера какво трябва да правя, скъпи, не се тревожи за мен. Ще се науча. Ама, разбира се — продължи тя уверено, — огромно поле от знания се разкрива пред жената, когато носи дете. Рама ми го каза.

— Бъди внимателна тогава — повтори той.

Тя щастливо се разсмя.

— Нима детето вече ти е толкова скъпо?

Той се вгледа в пода и се намръщи.

— Да, детето ми е скъпо, но не повече от факта, че ще се роди.

Това е вече нещо съвсем истинско. То е връзка със земята.

Мълкна. Търсеше подходящи думи, за да изрази чувствата си.

— Това е доказателство, че тук ни е мястото, скъпа.
Единственото доказателство, че тук не сме чужди.

Внезапно погледна към тавана.

— Дъждът спря. Ще отида да видя как са конете.

Елизабет се развесели.

— Някъде четох за странен обичай. Дали беше в Норвегия или в Русия, не знам. Няма значение, но според него трябва да се казва на животните. Когато в семейството се случи нещо, раждане или смърт, бащата отива в обора и казва на конете и кравите. Това ли искаш да направиш, Джоузеф?

— Не, искам да проверя дали въжетата на конете са скъсени достатъчно — отговори той.

— Не отивай — помоли го тя. — Томас ще се погрижи за животните. Той винаги го прави. Остани при мен тази вечер. Ще се чувствам самотна, ако излезеш сега. Алис — извика тя, — сложи, моля те, вечерята! Седни до мен, Джоузеф.

Тя притисна ръката му към гърдите си.

— Когато бях малка, ми подариха кукла и когато я видях до елхата, в сърцето ми нахлу неописуема топлина. Още преди да я докосна, се страхувах за нея и ужасно съжалявах. Толкова добре си го спомням. Съжалявах, че куклата е моя. Не знам защо. Изглеждаше прекалено скъпоценна, до болка скъпоценна, за да бъде моя. Веждите и миглите ѝ бяха истински. Оттогава всяка Коледа изпитвам такива чувства. И сега моментът е такъв — много е скъпоценен и аз се страхувам. Остани при мен, скъпи. Не отивай към хълмовете тази вечер.

Видя, че в очите ѝ има сълзи.

— Разбира се, ще остана — успокои я той. — Много си изморена. Отсега нататък трябва да си лягаш рано.

Остана с нея цяла вечер. Легнаха си заедно, но когато дишането ѝ стана равномерно, се измъкна от леглото и нахлузи дрехите си. Тя чу, че излиза, но остана неподвижна и се престори, че спи. „Нещо го влече в нощта — помисли си тя и спомените ѝ се върнаха към думите на Рама. — Ако мечтае, ти никога няма да разбереш какви са мечтите му.“ Студени тръпки я побиха от самотата и тя тихично заплака.

Джоузеф безшумно слезе от верандата. Небето се бе прояснило. Нощният студ щипеше. От дърветата още капеше вода и от покрива

към земята се стичаше малко ручейче. Джоузеф се насочи право към големия дъб и застана под него. Заговори много тихо, за да не го чуе никой:

— Ще има бебе, сър. Обещавам да го сложа в ръцете ви, когато се роди.

Той опира студената мокра кора и прокара пръсти надолу. „Свещеникът знае — помисли си той. — Знае нещо, но не вярва. А може би вярва, но го е страх.“

Идва буря — каза той на дървото. — Знам, че не мога да се скрия от нея. Но вие, сър, може би знаете как да ни предпазите от бурята.

Стоя там дълго, като през цялото време неспокойно опипваше черната кора.

„Това се задълбочава — помисли си той. — Започнах го, защото ме успокояваше, когато баща ми умря, но вече е станало толкова силно, че засенчва почти всичко останало. И все още ме успокоява.“

Отиде до ямата с огъня и извади парче месо, останало на скарата.

— Ето — каза той, протегна се нависоко и остави месото в чата на дървото. — Пазете ни, ако можете — помоли се той. — Това, което се задава, може да унищожи всички ни.

Стресна го шумът от приближаващи стъпки. Чу гласа на Бъртън:

— Ти ли си, Джоузеф?

— Аз съм. Късно е. Какво искаш?

Бъртън се приближи.

— Искам да говоря с теб, Джоузеф. Искам да те предупредя.

— Не му е времето сега — мрачно отвърна Джоузеф. — Ще говорим утре. Бях излязъл да видя конете.

Бъртън не помръдна.

— Лъжеш, Джоузеф. Мислиш, че никой не те вижда, но аз те наблюдавам. Виждам как поднасяш дарове на дървото. Виждам как в теб напира езическото и идват да те предупредят.

Бъртън се развълнува и дъхът му започна да излиза на пресекулки.

— Тази сутрин бе свидетел как Божият гняв изпрати предупреждение на идолопоклонниците. Това беше само предупреждение, Джоузеф. Следващия път ще удари гръм. Виждам как се промъкваш към дървото, Джоузеф, и си спомням думите на Исайя. Отказал си се от Бога и гневът му ще те порази.

Млъкна, задъхан от неудържимите чувства, гневът му угасна.

— Джоузеф — приканни го той, — ела с мен в обора и се моли.
Бог ще те приеме обратно. Нека отсечем дървото.

Джоузеф рязко се дръпна и се отърси от ръката, която искаше да го задържи.

— Спасяй себе си — рязко се изсмя той. — Прекалено си сериозен, Бъртън. А сега върви да си лягаш. Не ми се бъркай. Гледай си твоята работа.

Остави брат си и се прибра в къщата.

---

[1] Нека венецът от цветя бъде мой... (исп.). — Бел.прев. ↑

17.

Пролетта дойде, богата на нов живот. Хълмовете потънаха в смарагдово зелена трева, буйна и гъста, склоновете се загладиха и се наляха. От непрестанните дъждове реката се втурна неудържимо надолу. Короните на дърветата покрай бреговете натежаха от изобилните листа, приведоха се и сплетоха клони над реката. Сега в продължение на мили тя течеше през сумрачна пещера. През влажната зима сградите във фермата бяха потъмнели и по северната страна на покривите се бе разпрострял блед мъх, а по купчините тор бе поникнала трева.

Животните почувстваха, че по планинските склонове избуява тревата, и започнаха да раждат по-често. Рядко се случваше кравите да се отелят по два пъти, както тази пролет. Свинете се прасяха непрекъснато и нямаше недорасляци. Само един-два коня стояха вързани в обора, защото тревата бе много сладка и беше грехота да не се използва.

Дойде април, времето се затопли, замириса на трева. Цветя отрупаха планинските склонове — алени макове и син вълчи боб ги застлаха с пухкави одеяла. Всяко цвете растеше отделно от другото и заливаше земята със своя окраска. А дъждът все валеше и накрая почвата се напои с течност като гъба. Всяка вдлъбнатина в земята се превръщаше в изворче, всяка дупка — в кладенче. Малките охранени телета наедряваха и щом ги отбиеха, майките им отново приемаха биковете.

Алис се върна в Нуестра Сеньора, за да роди сина си, и после го доведе в ранчото.

През май постоянният летен бриз довя от морето солен въздух и лек мириз на кафяви водорасли. За мъжете пролетта бе време за усилна работа. Всички равни участъци около къщите почерняха под палешниците на ралата. От спретнатите редове, засети със семена от фермата, избуяха ечемик и жито. Зеленчуковата градина даде толкова изобилна реколта, че в кухните влизаше само най-хубавият зарзават, а

всяка репичка със съмнителна форма, всеки морков, който не беше идеален на вид, отиваха за прасетата. Земните катерички цвъртяха досами къщите. Още през пролетта те надебеляха повече, отколкото есенно време. Далеч сред хълмовете жребчетата се учеха да подскачат и се боричкаха, а майките им ги гледаха с умиление. Когато заваляха топлите дъждове, конете и кравите вече не търсеха подслон под дърветата, а продължаваха да пасат и водата се стичаше по хълбоците им, а гърбовете им лъщяха като намазани с лак.

В дома на Джоузеф тихо течаха приготовления за раждането. Елизабет шиеше дрешките за бебето, а другите жени, които прекрасно знаеха, че това е най-важното бебе във фермата и наследникът на властта, идваха да поседят при нея и да й помогнат. Сложиха в кошчето сатенено дюшече, а Джоузеф го постави на крачета. Поръбиха повече горни пелени, отколкото бяха нужни за едно бебе. Ушиха дълги бебешки ризи и ги избродираха. Казваха на Елизабет, че носи детето леко, защото рядко й прилошаваше. С времето тя ставаше все по-живзна и щастлива. Рама й показва как да съшие постелката за леглото, в което щеше да роди, и Елизабет вложи в нея такова старание, сякаш щеше да я използва цял живот, а не да я изгори веднага след раждането. Тъй като това бе детето на Джоузеф, Рама добави нещо, невиждано досега — изящност. Направи дебело кадифено въже с примки в двата края, които да закачат на страничните стълбове на леглото. Никоя друга жена не се бе държала за нещо по-добро от усукан чаршаф по време на родилните мъки.

Навън се затопли. Жените излязоха на верандата под приятните слънчеви лъчи и продължиха да шият. Привършиха всичко месеци по-рано. Тежкото парче неизбелен муселин, с което трябваше да затегнат бедрата на Елизабет, бе готово, поръбено и прибрано. Възглавничките, пълни с патешки пух, и всички меки юрганчета бяха завършени преди първи юни.

Непрекъснато говореха за бебета — как се раждат, какви усложнения може да настъпят, как споменът за болката избледнява в съзнанието на жената и колко различни са ранните навици на момчетата от ранните навици на момичетата. Шегите не спираха. Рама разказваше за деца, родени с опашки, с повече ръце или крака, с уста по средата на гърба, но това не беше страшно, защото тя обясняваше как се е случило. Понякога бе резултат от пиянство, понякога от

болест, но най-чудовищните деформации се получаваха след зачеване по време на менструалния цикъл.

Понякога влизаше Джоузеф. Във връзките на обувките му имаше оплетени треви, по коленете на джинсите му личаха зелени петна, а по челото му още блестяха капчици пот.

Той стоеше прав, приглаждаше брада и слушаше разговорите им. От време на време Рама търсеше потвърждение от него.

Джоузеф работи неуморно през цялата пролет. Скопяваше мъжките телета, отместваше камънаци, за да не пречат на цветята, и жигосваше с новия печат „Д.У.“ животните. Томас и Джоузеф работеха заедно, без много да говорят. Времето беше подходящо да поправят оградите от бодлива тел, защото коловете се забиваха по-лесно в земята през влажната пролет. Наложи се да наемат още двама вакероси да се грижат за увеличаващите се стада.

Първата юнска жега бе тежка. Затова пък тревата порасна с цял фут. През задушните дни Елизабет взе да става раздразнителна. Започна и да й прилошава. Състави списък от неща, необходими за раждането, и го даде на Джоузеф. Една сутрин рано призори той впрегна каруцата и тръгна към Сан Луис Обиспо, за да ги купи.

В момента, в който замина, какви ли не страхове обзеха Елизабет. Ами ако го убият! И най-невероятните неща изглеждаха възможни. Можеше да срещне друга жена и да избяга с нея. Каруцата можеше да се преобърне в бялото дефиле и да го изхвърли в реката.

Не стана да го изпрати, но когато слънцето изгря, се облече и седна на верандата. Всичко я дразнеше — шумоленето на скакалците, които прелитаха покрай нея, и ръждивите парчета тел по земята, а от миризмата на амоняк от обора почти й прилошаваше. След като огледа и намрази всичко наоколо, Елизабет вдигна очи към хълмовете в търсене на нов обект да излее чувствата си. Първото нещо, изпречило се пред погледа ѝ, бе боровата горичка на билото. Завладя я болезнена носталгия по Монтерей, мъка по тъмните дървета на полуострова, по малките слънчеви улички, по белите къщи и синия залив с разноцветните лодки, но най-вече по боровете. Смолистият аромат на игличките сякаш бе най-прекрасното нещо на света. Тя така силно закопня да ги померише, че цялото тяло я заболя. Не можеше да откъсне очи от черната горичка на билото.

Постепенно желанието ѝ се промени. Сега мечтаеше единствено за дърветата. Те я зовяха от склона, примамваха я да навлезе между стъблата им, да се скрие от слънцето и да познае мира, който владееше в горичката. Вече се виждаше как лежи на легло от борови иглички и дори ги чувстваше под тялото си, сред клоните се подаваха късчета небе, чуваше как вятърът тихо свисти във върховете на дърветата и отлита, понесъл със себе си обилната миризма на бор.

Елизабет слезе по стълбите и бавно тръгна към обора. Там имаше някой, който изхвърляше от прозореца лопати тор. Влезе в тъмния обор, наситен със сладникава миризма, и се приближи към Томас.

— Искам да поизляза на разходка — каза тя. — Би ли впрегнал двуколката?

Той се облегна на лопатата.

— Почакай, моля те, половин час. Щом свърша, ще те закарам.

Елизабет се ядоса, загдето не изпълнява веднага желанието ѝ.

— Ще изляза сама. Искам да остана сама — отсече тя.

Той я погледна спокойно.

— Не знам дали Джоузеф е съгласен да излизаш сама.

— Джоузеф го няма. Искам да изляза.

Той подпря лопатата на стената.

— Добре, ще впрегна старата Муунлайт. Тя вози леко. Не излизай от пътя, защото може да затънеш в калта. Много са дълбоки дупките.

Помогна ѝ да се качи на двуколката и я изпрати с неспокоен поглед.

Елизабет инстинктивно усети, че не му се иска тя да отива в горичката. Доста се отдалечи от къщата, преди да отбие бялата кобила нагоре по хълма. Двуколката заподскача по неравната земя. Слънцето прежуряше. В долината не се усещаше никакъв полъх. Кара доста дълго нагоре по хълма, ала на пътя ѝ се изпречи урва, която се простираше надалеч и в двете посоки и не можеше да се заобиколи, а боровете бяха вече толкова близо. Елизабет слезе от двуколката, прехвърли повода около едно коренище и пусна спирачката. После се смъкна на дъното на урвата, изкачи се от другата страна и бавно тръгна към горичката. Само след миг се озова пред искрящо поточе, в което нямаше камъни да му препречват пътя, и то лъкатушеше от

горичката съвсем безшумно. Тя се наведе, изтрягна стрък кресон от водата и го задъвка. После бавно тръгна покрай поточето нагоре.

Раздразнението ѝ окончателно премина. Навлезе в гората, изпълнена с щастие. Дебелият килим от иглички приглушаваше стъпките ѝ. Гората попиваше всеки звук, с изключение на шепота на игличките по върховете на боровете. Известно време вървя безпрепятствено, после малините и къчините се сплетоха пред нея. Тя се извърна и започна да си пробива път с рамо, а от време на време дори пропълзяваше на ръце и колене през някоя пролука. Толкова силно бе завладяна от непреодолимата потребност да проникне в гората.

Когато най-сетне преодоля гъстия храсталак и се изправи, ръцете ѝ бяха издрани, а косата раздърпана. При вида на кръга от дървета и празното гладко пространство очите ѝ се разшириха от почуда. После закова поглед в огромната безформена зелена скала.

„Сякаш знаех, че е тук — прошепна тя. — Нещо в мен ми казваше, че е тук... това мило, прекрасно място.“

Цареше абсолютна тишина, само високо горе шептяха дърветата, но и този шум беше далечен и затова тишината ставаше още подълбока, по-непроницаема. Зелената мъхеста покривка на скалата бе дебела като козина, дългата папрат висеше пред отвора от едната страна като зелено перде. Елизабет се настани до поточето, което тихомълком се прокрадваше през полянката и изчезваше в храсталака. Загледа се в скалата и мислите ѝ напрегнато се завъртяха около загадъчната форма.

„Виждала съм някъде това — рече си тя. — Сигурно съм знаела за него, щом дойдох право тук?“

Очите ѝ се разшириха, докато гледаше скалата, мислите се разпиляха и съзнанието ѝ се изпълни със спомени, мудни, спокойни, безсмислени и неясни. Видя се как тръгва за неделно училище в Монтерей и в чест на Светия дух по улицата бавно минава шествие от облечени в бяло португалски деца, предвождано от кралица с корона. Смътно видя вълните, които идваха от различни посоки и се разбиваха при Пойнт Джоу близо до Монтерей. После, както съзерцаваше скалата, видя собственото си дете, свито с главата надолу в утробата ѝ, видя как леко помръдва и почувства движението.

Шепотът над главата ѝ не преставаше. Със страничното си зрение забеляза как черните дървета все повече се скуччаха и я прихлупваха. Както си седеше, ѝ се стори, че е останала сам-сама на света, че всички са я изоставили, но на нея ѝ бе безразлично. После ѝ се стори, че може да има всичко, което поиска, и веднага след това дойде страхът, че най-силно желае смъртта и да вникне в душата на съпруга си.

Бавно вдигна ръка от ската си и я потопи в студената вода на потока. Дърветата в миг се отдръпнаха назад и сбуленото небе се вдигна. Докато бе седяла там, слънцето се беше изкачило нагоре. В гората нещо прошумя. Този път обаче звукът не беше лек и нежен, а пронизващ и заплашителен. Тя бързо погледна скалата. Бе зловеща като дебнешо животно, отблъскваща като раздърпан козел. На поляната неусетно се прокрадна студ. Елизабет стреснато скочи на крака и ръцете ѝ се стрелнаха към гърдите. Във въздуха премина ужасяваща тръпка. Черните дървета отрязаха пътя за отстъпление. Огромната скала се готовеше да нападне. Елизабет заотстъпва заднишком. Боеше се да я изпусне от очи. Когато стигна входа към широката пътека, ѝ се стори, че в пещерата се размърда космато същество. Цялата поляна оживя от страх. Обърна се и се втурна по пътеката, прекалено уплашена, за да изкрещи. Мина много време, преди да стигне на открито, на слънце.

Гората зад нея се затвори и тя се почувства свободна.

С последни сили седна до поточето. Сърцето ѝ болезнено биеше в гърдите, дъхът излизаше на пресекулки. Видя как поточето нежно раздвижва кресона, който растеше във водата. Видя и точиците слюда, които лъщяха из пясъка на дъното. После потърси защита от скуччените постройки долу във фермата, потънали в слънчева светлина, от пожълтяващата трева, която се покланяше в дълги, прави сребристи редици пред следобедния вятър. Внушаваха сигурност и тя се радваше, че ги вижда.

Преди да я напусне страхът, тя тежко се изправи на колене и се помоли. Опита да си спомни какво се случи на поляната, но споменът бързо избледняваше.

„То е нещо отдавнашно, толкова отдавнашно, че вече почти съм го забравила.“

Спомни си как се бе почувствала.

„Ужасно беше.“

Помоли се:

— Отче наш, който си на небето, да бъде свято името ти...

И продължи да се моли:

— Господи Иисусе Христе, дай ми закрила от забранените неща, води ме по пътя на светлината и добротата. Не разрешавай това да премине от мен в детето. Господи Иисусе Христе, дай ми закрила от древните неща в кръвта ми.

Спомни си как баща й казваше, че преди хиляда години дедите му следвали учението на друидите.

След като изрече молитвата, се почувства по-добре. В мислите ѝ нахлу чиста светлина и пропъди оттам страхът, а заедно с него и спомена за страхът.

„В моето положение — помисли си тя — трябваше да предположа. На онова място нямаше нищо, освен въображението ми. Рама неведнък ми е казвала какво да очаквам.“

Изправи се, спокойна и уверена. Докато слизаше надолу по хълма, набра букет късни летни цветя, за да украси къщата за завръщането на Джоузеф.

18.

Лятната жега бе непоносима. Ден след ден слънчевите лъчи изгаряха долината и изсмукваха влагата от почвата, изсушаваха тревата и караха всичко живо да търси закрила в дълбоката сянка на пелина по хълмовете. Там от сутрин до вечер се излежаваха конете и кравите и чакаха идването на ношта, за да излязат на паша. Кучетата в ранчото се изтягаха по земята. Тръпнещите им, влажни езици висяха отстрани на устите, а гърдите се издупаха като ковашки мехове. Дори шумните по природа насекоми не обезпокояваха обедната тишина. По пладне се чуха само стоновете на земята и скалите, жестоко прежуряни от слънцето. Реката все повече изтъняваше и накрая се превърна в мъничко ручайче. С идването на август се стопи дори и то.

Томас косеше и разстилаше сеното да се суши. Джоузеф отбираще добитъка за продажба и го откарваше зад новата ограда. Бъртън се готвеше за пътуването до Пасифик Гроув, където щеше да присъства на събора. Натовари на каруцата палатка, кухненски прибори, завивки и храна и една сутрин впрегна два хубави коня и заедно с жена си се отправи към лагера, разположен на деветдесет мили разстояние. Рана щеше да се грижи за децата по време на триседмичното им отсъствие.

Елизабет излезе да им помаха за довиждане. Отново сияеше от здраве. След краткото неразположение пак се бе разхубавила и се чувстваше прекрасно. Страните ѝ руменееха. Очите блестяха от тайнствено щастие. Джоузеф обичаше да я наблюдава и често недоумяваше защо изглежда така, сякаш всеки момент ще се разсмее.

„Знае нещо — казваше си. — Жените в това състояние са надарени от Божа благодат. Те със сигурност знаят неща, които не са известни на никой друг. Със сигурност изпитват радост, по-велика от всяка друга радост. Те държат нервните окончания на земята в ръцете си.“

Джоузеф не откъсваше очи от нея и поглаждаше брадата си, както подобава на старец.

Колкото по` наближаваше времето, толкова по-силно ставаше желанието на Елизабет да не се отделя от съпруга си. Искаше да е при нея денем и нощем и се пооплакваше, когато той кажеше, че има работа.

— Нищо не правя. Лентяйството обича компания.

А той отговаряше:

— Не е вярно, ти работиш.

В съзнанието си виждаше как го прави. Ръцете стояха безпомощно скръстени в скута, но от костите се оформяха кости, кръвта дестилираше кръв, плътта моделираше плът. Развесели се, като си спомни думите ѝ, че не правела нищо.

Вечер, когато искаше Джоузеф да остане при нея, протягаше ръка и го караше да я помилва.

— Страх ме е да не си отидеш — казваше тя. — Може да излезеш от тази врата и никога вече да не се върнеш. Тогава бебето ще остане без баща.

Един ден седяха на верандата и тя ненадейно попита:

— Защо толкова много обичаш дървото, Джоузеф? Помниш ли как ме накара да седна на него, когато дойдох тук за първи път? — Вдигна поглед високо към чатала, където бе седяла.

— Защо ли? То е голямо, красиво дърво — бавно обясни той. — Харесвам го, защото е идеално, поне така ми се струва.

— Джоузеф, има нещо повече. Една нощ чух, че му говориш като на жив човек — изобличи го тя. — Нарече го „сър“. Чух те.

Той втренчено се загледа в дървото. След малко ѝ разказа как баща му починал с желанието да дойде на Запад. Разказа и за сутринта, когато пристигнало писмото.

— То е като игра, разбираш ли? Така имам чувството, че баща ми е още до мен.

Тя го погледна с широко отворени очи, пълни с мъдростта на бъдещата майка.

— Не е игра, Джоузеф — отвърна тя. — Дори да искаш, не можеш да си играеш. Не, това не е игра, но е хубаво.

За първи път надникна в съзнанието на мъжа си; за секунда успя да види как се оформят мислите му и той го разбра. Силното чувство стегна гърлото му. Наведе се да я целуне, но челото му докосна коленете ѝ. Гърдите му се изпълниха до пръсване.

Тя погали косата му и се усмихна с мъдрата си усмивка.

— Трябваше да ми позволиш да погледна по-рано.

После добави:

— А може би по-рано не съм гледала със същите очи.

Когато вечер си лягаха и тя за малко облягаше глава на рамото му, преди да заспят, нощ след нощ молеше да й обещае:

— Когато дойде времето, Джоузеф, нали ще останеш с мен? Боя се, че ще ме е страх. Боя се, че ще те викам, а ти няма да си наблизо. Нали няма да си някъде далеч? И ако извикам, ще дойдеш?

И той малко тъжно я уверяваше:

— Ще бъда с теб, Елизабет. Не се притеснявай за това.

— Но няма да си в същата стая, Джоузеф. Не искам да го виждаш. Не знам защо. Мисля, че ако си в другата стая и слушаш да не извикам, никак няма да ме е страх.

През някоя такава нощ му разказваше нещата, които знаеше — как персийците нападнали Гърция и били отблъснати, как Орест потърсилик закрила при Делфийския оракул и как Фурните седели и чакали да огладнее и да отпусне хватка. Разказваше през смях — откъслечните познания, чието първоначално предназначение бе да докажат, че го превъзхожда, сега й се струваха много повърхностни.

Започна да брои седмиците до раждането. От четвъртък нататък оставаха три. После две и един ден, после само десет дни.

— Днес е петък. Джоузеф, значи ще стане в събота. Дано да е тогава. Рама го слуша. Казва, че се чуват даже ударите на сърцето. Можеш ли да повярваш?

Една нощ каза:

— Остава само седмица. Тръпки ме побиват, като си помисля.

Джоузеф спеше много леко. Когато Елизабет въздъхнеше насын, отваряше очи и неспокойно се ослушваше.

Една сутрин се събуди от хора на младите петли, покачени на високо. Беше още тъмно, но въздухът бе оживен от идващата зора и свежестта на утрото. Чу как по-възрастните петли кукуригат и извиват пътни гласове, сякаш за да укорят младежите за неукрепналата писклива песен. Джоузеф остана да лежи с отворени очи. Навлязоха хиляди светли точкици и въздухът стана тъмносив. Постепенно започнаха да се появяват очертанията на мебелите. Елизабет дишаше учестено. Джоузеф тъкмо се канеше да се измъкне от леглото, да се

облече и да отиде при конете, когато Елизабет внезапно се изправи. Дъхът ѝ спря. После краката ѝ се вдървиха и тя изкреша от болка.

— Какво става? — извика Джоузеф. — Какво ти е, скъпа?

Тя не отговори и той скочи. Запали лампата и се надвеси над нея. Очите ѝ бяха силно изпъкнали, устата — отворена, и цялото тяло напрегнато се тресеше. Отново дрезгаво изкреша. Започна да разтрива ръцете ѝ. След малко тя отново се отпусна на възглавницата.

— Боли ме гърбът, Джоузеф — простена Елизабет. — Нещо не е наред. Ще умра.

— Ей сега, скъпа. Ще извикам Рама — и изхвърча от стаята.

Още сънена, Рама се усмихна мрачно.

— Връщай се при нея! — изкомандва тя. — Ей сега идвам. Малко по-рано е, отколкото очаквах. Засега няма нужда от мен.

— Все пак побързай! — настоя той.

— Няма смисъл да се бърза. Веднага започни да я разхождаш. Ще извикам Алис да ми помогне.

Зората вече червенееше, когато двете жени пресякоха двора, натоварени с чисти чаршафи. Рама веднага взе положението в свои ръце. Елизабет, все още втрещена от острата болка, я погледна безпомощно.

— Няма страшно — успокои я Рама. — Всичко е наред.

Изпрати Алис в кухнята да запали огън и да свари вода.

— Хайде, Джоузеф, помогни ѝ да се изправи, помогни ѝ да походи наоколо.

И докато той я разхождаше из стаята, Рама съмкна покривките от леглото, застла го със специалната постелка, после закачи примките на кадифеното въже зания край на леглото. Когато убийствената болка отново се обади, я сложиха да седне на стол с изправена облегалка, докато болката премине. Елизабет се стараеше да не крещи, но Рама се наведе над нея и каза:

— Недей се сдържа. Всичко, което можеш да направиш сега, има смисъл.

Джоузеф я бе обхванал с ръка през кръста, разхождаше я из стаята и я задържаше, когато залитнеше. Вече не се страхуваше. В очите му трескаво блестеше радостна светлина. Болките ставаха все по-чести. Рама донесе големия часовник марка „Сет Томас“ от

кухнята, окачи го на стената и го поглеждаше всеки път, когато се появяха болките. А болките ставаха все по-чести. Часовете минаваха.

Беше почти пладне, когато Рама рязко кимна.

— Сега я остави да легне. Можеш да излезеш, Джоузеф. Ще си подгответям ръцете.

Той я погледна с премрежени очи. Сякаш беше в унес.

— Какво искаш да кажеш? Как ще си подгответиш ръцете? — настоятелно попита той.

— Ще ги измия хубаво с гореща вода и сапун и ще си изрежа ноктите дълбоко.

— Аз ще го направя.

— Тръгвай вече, Джоузеф. Няма време.

— Не! — навъси се той. — Ще поема собственото си дете. Ти ще ми казваш какво да правя.

— Не може, Джоузеф. Това не е мъжка работа.

Той я изгледа мрачно и волята ѝ се огъна пред спокойствието му.

— Аз трябва да го направя! — каза той.

Още с изгрева на слънцето децата се надигнаха и се струпаха под прозореца на спалнята. Стояха, тръпнещи от любопитство, и слушаха слабите викове на Елизабет.

— Понякога се случва да умрат — отбеляза авторитетно Марта.

Макар сутрешното слънце здравата да прежуряше, децата не напускаха поста си. Марта установи правилата:

— Първият, който чуе бебето да изплаче, вика „Чух го!“ и получава подарък. Той получава и първото бебе. Мама ми каза.

Останалите бяха много развлечени и в един глас викаха „Чух го!“ всеки път, когато отвътре се чуеха нови писъци. Марта ги накара да ѝ помогнат да се покатерва от време на време нависоко, за да може да хвърля по някой поглед.

— Чичо Джоузеф се разхожда с нея — докладва тя.

По-късно:

— Сега лежи на леглото и държи червеното въже, което направи мама.

Виковете станаха по-чести. Децата отново помогнаха на Марта да надникне. Когато слезе, изглеждаше малко бледа и стресната от видяното. Струпаха се плътно около нея да чуят какво ново има да съобщи.

— Видях чично Джоузеф... той се беше навел... — спря да си поеме дъх. — И... и ръцете му бяха... червени!

Тя мълкна и децата втренчено я загледаха. Никой не смееше да продума. Само стояха и слушаха. Виковете бяха станали толкова слаби, че едва се чуваха.

Марта придоби тайнствено изражение. Шепнешком предупреди останалите да мълкнат. Чуха се три слаби шляпвания. Марта незабавно извика:

— Чух го!

Много скоро след това всички чуха плача на бебето. Стояха и гледаха Марта със страхопочитание.

— Как разбра кога да го кажеш?

Марта бе неумолима:

— Аз съм най-голямата и освен това от доста време съм послушна. Мама ми каза за какво да се ослушвам.

— За какво? — разпитваха останалите. — За какво се ослушваше.

— За шамарчето! — тържествуващо обяви тя. — Винаги плясват бебето, за да го накарат да плаче. Спечелих и сега си искам подаръка. Искам кукла с коса.

Малко по-късно Джоузеф излезе на верандата и се облегна на парапета. Децата притичаха и застанаха пред него с вдигнати нагоре очи. Бяха разочаровани, че ръцете му вече не са червени. Лицето му бе толкова напрегнато и изтормозено, очите — толкова безизразни, че не смееха да го заговорят.

Марта неуверено поде:

— Аз чух първия плач на бебето — рече тя — Искам кукла с коса за подарък.

Той ги погледна от високото и едва се усмихна.

— Ще ти купя — отговори той. — Ще има подаръци за всички ви, когато отида в града.

— Момче ли е или момиче? — вежливо попита Марта.

— Момче — каза Джоузеф. — Може би скоро ще ви разрешат да го видите.

Ръцете му здраво стискаха парапета, още го присвиваше стомахът от болката, която му бе причинила Елизабет. Той издълбоко вдъхна горещия следобеден въздух и се върна в къщата.

Рама миеше беззъбата уста на бебето с топла вода, докато Алис забождаше безопасните игли в парчето муселин, с което щяха да пристегнат бедрата на Елизабет, след като падне плацентата.

— Още съвсем малко — каза Рама. — До час ще свърши.

Джоузеф тежко се отпусна на един стол и се загледа в жените; загледа се в безжизнените, измъчени очи на Елизабет, изпълнени със страдание. Бебето лежеше в плетеното кошче, облечено в риза, два пъти по-дълга от него самото.

Когато раждането приключи окончателно, Джоузеф вдигна Елизабет и я взе в скута си, докато жените махнаха мръсната постелка и оправиха леглото. Алис изнесе всички парциали и ги изгори в кухненската печка. Рама затегна здраво превръзката около бедрата на Елизабет.

След като жените излязоха, Елизабет изнурено се отпусна на чистото легло и подаде ръка на Джоузеф.

— Сънувам — едва-едва промълви тя. — Мина цял ден, а аз продължавам да сънувам.

Той помилва пръстите й един по един.

— Искаш ли да ти донеса бебето?

Тя уморено сърчи чело.

— Не още — отговори тя. — Все още го мразя, задето ми причини толкова болка. Нека малко си почина.

Скоро заспа.

Късно следобед Джоузеф отиде към обора. Почти не погледна дървото, когато мина покрай него.

— Ти си кръговратът — рече той, — а кръговратът е прекалено жесток.

Оборът бе идеално почистен. Всички ясли бяха пълни догоре с прясно сено. Томас се бе настанил на обичайното си място в яслата на Блу. Той кратко кимна на Джоузеф.

— Вълчицата има кърлеж в ухото — уведоми го той. — Намерил къде да се завре.

Джоузеф влезе в яслата и седна до брат си. Леко подпря брадичка в длани си.

— Какво е? — тихо попита Томас.

Джоузеф се загледа в широкия лъч слънчева светлина, който прорязваше въздуха от една пролука в стената. Мухите проблясваха из

него като метеори, навлезли в земната атмосфера.

— Момче — разсеяно отвърна той. — Аз прерязах пъпната връв. Рама ми показва как. Отрязах я с ножицата, вързах възела и го стегнах към гърдите с превръзка.

— Тежко ли беше раждането? — попита Томас. — Дойдох тук, за да не се втурна вътре да помагам.

— Да, тежко беше, макар Рама да казва, че било леко. Боже, колко упорито се борят тези дребосъчета за живота!

Томас дръпна една сламка от балата зад гърба си и я разцепи със зъби.

— Никога не съм виждал как се ражда човешко същество. Рама не би ми позволила. На много крави обаче съм помогал, когато са имали нужда.

Джоузеф неспокойно излезе от яслата и отиде до малкото прозорче. През рамо рече:

— Денят беше горещ. Въздухът още трепти над планината.

Слънцето потъваше зад хълмовете, топеше се и се разливаше безформено.

— Томас, никога не сме ходили оттатък билото, към крайбрежието. Хайде да отидем, когато имаме време. Искам да видя океана.

— Ходил съм отвъд билото и съм поглеждал нататък — каза Томас. — Диво е. Секвоите са по-високи, отколкото можеш да си представиш. Храстите са много гъсти и океанът се вижда на мили навътре. Гледах как един кораб стигна чак до средата на океана.

Вечерта бързо преваляше в нощ.

— Джоузеф, къде си? — чу се гласът на Рама.

Той бързо отиде до вратата на обора.

— Тук съм. Какво има?

— Елизабет се събуди. Иска да постоиш при нея. Томас, вечерята ти скоро ще е готова.

Джоузеф седна в полумрака до леглото на Елизабет и тя отново му подаде река.

— Искала си да ме видиш? — каза той.

— Да, скъпи. Поспах малко, но искам да ти кажа, преди да заспя отново. Може да забравя какво искам да кажа. Ти трябва да го запомниш вместо мен.

В стаята се стъмваше. Джоузеф вдигна ръката на Елизабет към устните си. Тя леко размърда пръсти.

— Какво има, Елизабет?

— Ами, докато те нямаше, отидох до боровата горичка на билото. Там открих празно място, а на него — зелена скала.

Той се изправи вцепенен.

— Защо отиде? — попита.

— Не знам. Прииска ми се. Зелената скала ме изплаши и после я сънувах. Джоузеф, искам, като оздравея, да се върна там и отново да видя скалата. Когато съм здрава, няма вече да ме е страх от нея и няма да я сънувам повече. Нали няма да забравиш, скъпи. Много силно ми стискаш пръстите, Джоузеф, боли.

— Знам за кое място говориш — каза той. — Странно място е.

— Нали няма да забравиш да ме заведеш там?

— Не — забави той отговора си. — Няма да забравя. Трябва да помисля дали бива да отидеш.

— Тогава поседни за малко. Съвсем скоро ще заспя — каза тя.

19.

Лятото лениво се точеше и дори с идването на есенните месеци жегата не намаля. Бъртън се завърна от лагер-сбора в Пасифик Гроув, изпълнен с възторг. Той ентузиазирано описваше спретнатия полуостров и синия му залив и разказваше как проповедниците дарявали хората със Словото.

— Някога — сподели той с Джоузеф — ще си построя малка къщичка и ще живея там цялата година. Няколко души вече се установили. Един ден ще стане хубав град.

Бъртън много хареса бебето.

— Личи си, че е наша кръв със съвсем малка разлика.

И се похвали на Елизабет:

— Нашата кръв е силна. Вече почти двеста години момчетата се раждат с такива очи.

— Това е цветът на моите очи — възрази Елизабет. — Освен това очите на бебетата се променят с възрастта.

— Става дума за изражението — обясни Бъртън. — То е типично за децата от семейство Уейн. Кога смятате да го кръщавате?

— О, не знам. Може би скоро ще ходим в Сан Луис Обиспо и, разбира се, иска ми се да си отида до Монтерей за малко.

Жегата се спускаше над планините още в ранните часове, прекъсваше сутрешната спивка на пилетата и ги разпиляваше по торището. Около единадесет слънцето вече прежуряше неприятно, но преди това Джоузеф и Елизабет често изнасяха столове от къщата и сядаха под сенчестите клони на огромния дъб. Елизабет кърмеше, а Джоузеф обичаше да гледа как бебето дърпа мляко от гърдата.

— Расте по-бавно, отколкото си представях — кахъреще се той.

— Защото си свикнал с добитъка — напомни му тя. — Животните растат много по-бързо, но и живеят по-малко.

Джоузеф кратко и с възхищение погледна съпругата си.

„Колко е помъдряла — помисли си той. — Без да полага специални усилия, е научила толкова много неща.“

Това го озадачаваше.

— Чувстваш ли се много по-различна от момичето, което пристигна да учи децата в Нуестра Сеньора? — попита той.

Тя се засмя.

— Различна ли изглеждам, Джоузеф?

— Да, разбира се.

— Тогава значи съм се променила.

Тя премести бебето на другата гърда и се облегна на другото коляно. Бебето лакомо налага зърното като пъстърва стръвта.

— Раздвоена съм — продължи Елизабет. — Не бях се замисляла сериозно за това. Преди разсъждавах според прочетеното в книгите. Сега никога не постъпвам така. Изобщо не се замислям. Просто върша нещата, както ми идва отвътре. Как ще го кръстим, Джоузеф?

— Защо? — отговори той. — Мисля да го кръстим Джон. В рода ни от край време е имало Джоузеф или Джон. Синът на Джоузеф винаги е бил Джон и синът на Джон винаги е бил Джоузеф. Винаги е било така.

Тя кимна. Гледаше някъде надалеч.

— Да, името е хубаво. Няма да му създава неприятности и да го кара да се срамува. Дори няма особено значение. Имало е много мъже на име Джон — най-различни мъже, добри и лоши...

Тя прибра гърдата си и закопча роклята. После обърна бебето и го потупа, за да се оригне.

— Джоузеф, забелязал ли си, че хората на име Джон са или добри, или лоши, но никога не са безинтересни. Ако е някое скучно дете с това име, то не го запазва, а го сменя с Джак.

Обърна бебето и го погледна в лицето. То примика с очички като прасенце.

— Името ти е Джон, чуваш ли? — закачливо рече тя. — Чуваш ли? Надявам се никога да не станеш Джак. По-добре да бъдеш лош, отколкото Джак.

Джоузеф весело се усмихна.

— Още не е сядал на дървото, скъпа. Не мислиш ли, че му е време?

— Пак твоето дърво! — каза тя. — Мислиш, че целият свят се върти около твоето дърво.

Той се облегна назад и вдигна поглед към огромните нежни клони.

— Вече го познавам, разбираш ли? — тихо каза той. — Вече го познавам толкова добре, че мога по листата да позная какъв ще бъде денят. Ще направя столче за бебето и ще го закрепя в чатала на дървото. Когато поотрасне, ще издълбая в кората стълби, за да може да се качва.

— Но може да падне и да се удари.

— Не и от това дърво. То ще го предпазва да не падне.

Тя внимателно го изгледа.

— Още ли продължаваш да играеш играта, която не е игра, Джоузеф?

— Да — отговори той. — Още я играя. Дай сега бебето. Ще го сложа между клоните.

Блясъкът на листата се бе загубил под слоя летен прахоляк. Кората бе суха, бледосива.

— Може да падне, Джоузеф — предупреди го тя. — Забравяш, че не може да седи сам.

Откъм зеленчуковата градина се зададе Бъртън и дойде при тях. Изтри потта от челото си с шарена кърпа.

— Пъпешите узряха — осведоми ги той. — Енотите вече ги нападат. Най-добре да заложим няколко капана.

Джоузеф се наведе към Елизабет с протегнати ръце.

— Опасно е да не падне! — протестира тя.

— Ще го държа. Няма да го оставя да падне.

— Какво си намислил да правиш? — попита Бъртън.

— Джоузеф иска да сложи детето да седне на дървото.

Лицето на Бъртън придоби суров вид, очите му помръкнаха.

— Не го прави, Джоузеф — рязко рече той. — Не бива да го правиш.

— Няма да го оставя да падне. Няма да го изпускам от ръце.

Пот изби по челото на Бъртън на едри капки. В очите му се появиха ужас и молба. Пристъпи напред и постави ръка на рамото на Джоузеф, за да го задържи.

— Моля те, недей! — почти изплака той.

— Няма до го оставя да падне, казвам ти.

— Не става дума за това. Знаеш какво имам предвид. Закълни се, че никога няма да го направиш.

Джоузеф се извърна.

— Няма да се закълна — троснато отвърна той. — Защо трябва да се заклевам? В това няма нищо лошо.

Бъртън тихо отговори:

— Джоузеф, никога не съм те молил за нищо. Не е в кръвта ни да молим. Ето, сега те умолявам да се откажеш. Щом съм готов дори на това, можеш да разбереш колко е важно — просълзи се той.

Изразът на лицето на Джоузеф омекна.

— След като толкова те притеснява, няма да го направя.

— Закълни се, че никога няма да го направиш.

— Не! Няма да се закълна! От къде на къде ще ти отстъпвам?

— Защото допускаш злото в себе си — разпали се Бъртън. — Защото отваряш вратата за злото. Подобно нещо няма да остане ненаказано.

Джоузеф се изсмя.

— Тогава приемам наказанието — отвърна той.

— Нима не разбиращ, Джоузеф! Не става дума само за теб.

Разрухата ще се стовари върху всички.

— Значи се опитваш да предпазиш себе си, Бъртън?

— Не, опитвам се да предпазя всички ни. Мисля за бебето и за Елизабет.

Елизабет гледаше ту единия, ту другия. Стана и притисна бебето към гърдите си.

— За какво се карате вие двамата? — настоятелно попита тя. — Тук има нещо, което не знам.

— Ще ѝ кажа! — заплаши Бъртън.

— Какво ще ѝ кажеш? Какво толкова има за казване?

Бъртън дълбоко въздъхна.

— Добре тогава, на твоя отговорност. Елизабет, брат ми се отрича от Христа. Извършва ритуали като старите езичници. Погубва душата си и допуска злото в нея.

— Нищо подобно, не се отричам от Христос! — сопна се Джоузеф. — Правя нещо обикновено, което ми доставя удоволствие.

— Значи да окачваш дарове на дървото, да го поливаш с кръв, да му предлагаш от всичко хубаво, което имаш, е нещо обикновено?

— Да, нещо обикновено е — каза Джоузеф. — На никого не вреди.

— Да предлагаш първородния си син на дървото също ли е нещо обикновено?

— Да, това е малка игра.

Бъртън плъзна поглед към хоризонта.

Горещината се разстилаше на вълни, толкова плътни, че придобиваха син оттенък, а от движението им хълмовете сякаш се извиваха и трептяха.

— Опитах се да ти помогна — тъжно промълви той. — Опитвах по-упорито, отколкото ни учи Светото писание.

Той рязко се извърна.

— Значи, няма да се закълнеш?

— Не! — отговори Джоузеф. — Няма да се закълна за нещо, което ме спъва, което ми поставя ограничения. Естествено, че няма да се закълна.

— Тогава се отричам от теб — Бъртън пъхна ръце дълбоко в джобовете. — Отказвам да остана тук и да ме въвличаш в това.

— Вярно ли е... което казва? — попита Елизабет. — Наистина ли постъпваш така?

Джоузеф унесено се загледа в земята.

— Не знам — ръката му се вдигна към брадата и я погали. — Но според мен това, което правя, не бива да се тълкува така.

— Виждал съм го — прекъсна го Бъртън. — Нощ след нощ гледам как идва под дървото в тъмното. Направих, каквото можах. Ще се махна от това зло.

— Къде ще отидеш, Бъртън?

— Хариет има три хиляди долара. Ще отидем в Пасифик Гроув и ще си построим къща там. Ще продам своята част от ранчото. Може да отворя малък магазин. Градът ще се разрасне, ще видиш.

Джоузеф пристъпи напред, сякаш да пресече решителността на брат си.

— Ще ми е мъчно, като си помисля, че аз съм те пропъдил — каза той.

Бъртън се надвеси над Елизабет и погледна детето.

— Не е само заради теб, Джоузеф. Червеят на разложението глождеше още баща ни и не бе премахнат навреме. Разложението се

разрасна и го обсеби изцяло. От предсмъртните му думи пролича докъде беше стигнал. Виждах го още преди да тръгнеш на Запад. Ако беше отишъл сред хора, които познават Словото, които имат силна вяра в Словото, то щеше да умре, но ти дойде тук — Бъртън разпери ръце, сякаш искаше да обхване цялата околност. — Планините са прекалено високи — извика той. — Мястото е прекалено нецивилизовано. И всички хора носят семето на разложението в себе си. Видях ги и прозрях. Видях фиестата и прозрях. Мога само да се моля синът ти да не наследи разложението.

Джоузеф бързо отстъпи.

— Ще се закълна, ако останеш. Не знам дали ще удържа на клетвата, но ще се закълна. Нали разбираш, някой път може да забравя и да започна да мисля постарому.

— Не, Джоузеф, ти прекалено силно обичаш земята. Не мислиш за предстоящото. Твоята клетва не е достатъчно силна.

Той тръгна към дома си.

— Не си отивай, преди да сме го обсъдили — извика Джоузеф, но Бъртън нито се обърна, нито отговори.

Джоузеф го изпроводи с поглед. Елизабет се усмихваше едновременно иронично и весело.

— Мисля, че той просто иска да замине — каза тя.

— Да, донякъде. Но има още нещо — обясни Джоузеф, — той наистина се страхува заради греховете ми.

— А ти грешен ли си, Джоузеф?

Той напрегнато се замисли.

— Не — отвърна накрая. — Ако Бъртън постъпваше така, щеше да е грешен. Аз просто искам синът ми да обича дъrvoto.

Той протегна ръце към бебето. Елизабет му подаде малкия пашкул. От прага на дома Бъртън се обърна и видя как Джоузеф държи детето в чатала на дъrvoto. Видя как възлестите клони грижливо го обгръщат.

20.

След като взе окончателно решение, Бъртън не остана дълго в ранчото. Само за седмица нещата му бяха опаковани и готови за път. Вечерта преди заминаването до късно ковеше капаци на сандъците. Цяла нощ Джоузеф слуша как се разхожда наоколо, дялка и чука и още преди пукването на зората бе на крак. Откри го в обора. Разчесваше конете, които щеше да вземе. Томас седеше наблизо на купа сено и му даваше кратки съвети.

— Бил се уморява бързо. Оставай го да почива от време на време, докато загрее както трябва. Този впряг досега не е минавал през дефилето. Може да се наложи да слезеш и да ги преведеш. Но може и да не е нужно, сега водата е доста плитка.

Джоузеф влезе бавно и се облегна на стената под фенера.

— Съжалявам, че си тръгващ, Бъртън — каза той.

Бъртън спря чесалото на широката задница на животното.

— Замиnavам по много причини. Хариет ще се чувства по-щастлива в малко градче, където ще има приятели, които да й идват на гости. Тук сме прекалено изолирани и Хариет е самотна.

— Знам, Бъртън — спокойно рече Джоузеф, — но ще ни липсвате. Така ще отслабне силата на семейството.

Бъртън смутено наведе очи и продължи да вчесва коня.

— Никога не съм искал да бъда фермер — унило каза той. — Още преди да дойдем тук, мислех да отворя малък магазин в града.

Ръцете му спряха да се движат и той разпалено продължи:

— Винаги съм се опитвал да живея според нормите. Каквото съм правил, съм го правил, защото съм сметнал, че е правилно. Има само един закон и аз съм се старал да живея според него. Мисля, че постъпих правилно, Джоузеф. Помни това. Искам да го запомниш.

Джоузеф леко се усмихна.

— Не се опитвам да те задържа, щом искаш да си отидеш, Бъртън. Тази страна е дива. Ако не я обикнеш, остава само омразата.

Няма църква. А ти обичаш храма. Не те виня, че искаш да си сред хора, които споделят убежденията ти.

Бъртън отиде до съседната ясла.

— Съмва се — неспокойно забеляза той. — Хариет приготвя закуската. Искам да тръгна колкото може по-рано, след като съмне.

Семействата и вакеросите дойдоха със зората да изпратят Бъртън.

— Идвайте ни на гости — тъжно извика Хариет. — Там е хубаво. Непременно ни идвайте на гости.

Бъртън взе поводите, но преди да подкара конете, се обърна към Джоузеф:

— Довиждане. Направих каквото трябва. Ще разбереш, че е за добро. Това беше единственият начин. Запомни, Джоузеф. Когато разбереш, ще ми бъдеш благодарен.

Джоузеф приближи фургона и потупа брат си по рамото.

— Приех да се закълна и щях да опитам да удържа на думата си.

Бъртън вдигна поводите и подкара конете. Те напрегнаха шии в хамутите. Децата, които седяха на купчината багаж, размахаха ръце. Децата, които оставаха, се затичаха след фургона, вкопчиха се в стърчишката и застъргаха крака в земята.

Рама стоеше и махаше с кърпичка, но тайно прошепна на Елизабет:

— Така износват повече обувки, отколкото ако обиколят целия свят пеша.

Семействата продължаваха да стоят под утринното слънце и да гледат след отдалечаващия се фургон. Той изчезна в крайречната горичка, после се появи отново и те видяха как се изкачва по ниския хълм, накрая се спусна отвъд билото и се изгуби от погледа им.

След като фургонът се скри, сред семействата се въззари безразличие. Стояха смълчани и не знаеха какво да правят.

Осъзнаваха, че е отминал период от живота им, че си е отишъл етап от него. Накрая децата си тръгнаха.

Марта каза:

— Снощи ни се родиха кученца.

И всички се втурнаха да видят кучката, която съвсем не се беше окучила.

Най-после и Джоузеф обърна гръб на пътя. Томас тръгна с него.

— Ще изкарам няколко коня, Джо — каза той. — Ще заравня част от зеленчуковата градина, за да не изтича водата.

Джоузеф вървеше бавно с наведена глава.

— Знаеш ли, Бъртън замина заради мен.

— Не. Той замина, защото искаше да замине.

— Замина заради дървото — продължи Джоузеф. — Казваше, че го въздигам в култ.

Джоузеф вдигна очи към дървото. Внезапно се закова втрещен.

— Томас, погледни дървото!

— Е, какво му има?

Джоузеф бързо се приближи до ствала и вдигна очи към клоните.

— Май всичко е наред.

Той мъкна и прокара ръце по кората.

— Странно! Като го погледнах, ми се стори, че нещо му е станало. Май само ми се е сторило. — Помълча и сетне продължи: — Не исках Бъртън да заминава. Това разделя семейството.

Елизабет вървеше с тях към къщата.

— Още ли играеш играта, Джоузеф? — подразни го тя и избърза напред.

Той сепнато отдръпна ръката си и я последва.

— Ще опитаме да се справим с един човек по-малко — каза той на Томас. — Ако работата ни се стори прекалено много, ще наемем още един мексиканец.

Влезе вкъщи и нерешително се изправи във всекидневната.

Елизабет излезе от спалнята. Прокара пръсти през косата си.

— Едва сварих да се облека — обясни тя. Мимоходом погледна Джоузеф. — Мъчно ли ти е, че Бъртън замина?

— Май да — колебливо отвърна той. — Притеснен съм от нещо, но не зная от какво.

— Защо не пойдиш? Нямаш ли работа?

Той нетърпеливо поклати глава.

— В Нуестра Сеньора са ни докарали овошките. Трябва да отида да ги взема.

— Защо не отидеш тогава?

Пристъпи към вратата и погледна навън към дървото.

— Не знам. Страх ме е да отида. Нещо не е наред.

Елизабет застана до него.

— Не се вживявай прекалено в играта, Джоузеф. Не се оставяй да те обсеби.

Той сви рамене.

— Май точно това правя. Веднъж ти казах, че мога да познавам времето по дървото. То е нещо като връзка между земята и мен. Погледни го, Елизабет! Добре ли ти изглежда?

— Много си развлнуван — каза тя. — Нищо му няма на дървото. Върви да вземеш овошките. Не бива дълго да стоят извадени от земята.

С огромно нежелание Джоузеф впрегна каруцата и замина за града.

Беше времето, когато мухите се раздвижваха, преди зимата да ги покоси. Те прорязваха ослепителни ивици през слънчевите лъчи, настаняваха се по ушите на конете и кацаха в кръг около очите им. Макар в утрото да се усещаше щипещ есенен студ, слънцето на циганското лято изгаряше земята. Реката се криеше под земята, а в няколкото по-дълбоки вирчета, които бяха останали, лениво плуваха черни змиорки и огромни пъстърви безстрашно подаваха уста над водата.

Джоузеф подкара в тръс впряга и нагази в крехките листа на чинарите. Следваше го лошо предчувствие, което постепенно го обхваша изцяло.

„Може пък Бъртън да е прав — помисли си той. — Може би извършвам грях, без да съзнавам. Над земята е надвиснало злото.“

После си помисли:

„Надявам се скоро да завали и реката отново да се налее.“

Сухата река му навяваше тъга. За да пропъди тъгата, той се замисли за хамбара, пълен доторе със сено, за купите сено, струпани до оградата за добитък, готови за зимата. Замисли се дали поточето в боровата горичка още извира от входа на пещерата.

„Скоро ще отида да проверя“ — рече си той.

Подкара впряга бързо, за да стигне в ранчото по-скоро, но пристигна късно през нощта. Когато усетиха, че юздите се разхлабват, конете уморено отпуснаха глави.

Томас го чакаше пред обора.

— Много бързо караш — забеляза той. — Мислех, че ще се забавиш още няколко часа.

— Прибери конете, моля те — каза Джоузеф. — Ще изпомпам малко вода за дръвчетата.

Той отнесе фиданките до резервоара и навлажни сукното, с което бяха завити корените. После бързо отиде при дъба.

„Нещо наистина не е наред — рече си той със страх. — В него няма живот.“

Отново опира кората, откъсна лист, смачка го и го помириса. Нямаше нищо тревожно.

Елизабет беше готова с вечерята почти веднага, след като влезе.

— Изглеждаш уморен, скъпи. Легни си по-рано.

Той притеснено погледна назад през рамо.

— Искам да говоря с Томас след вечеря — каза той.

Щом се навечеряха, веднага излезе. Мина покрай обора и се изкачи по хълма. Опира с длани сухата земя, още топла от слънчевите лъчи. Отиде до групичка дъбове, поглади стъблата, смачка и помириса лист от всеки един. Не пропусна нищо. С пръсти провери как е земята. Студът вече навлизаше откъм планините и изстудяваше тревата. Тази нощ Джоузеф чу как излетя първото ято диви гъски.

Земята мълчеше. Бе суха, но жива. Само да завали и зелените стъбла щяха да се устремят нагоре. Най-после доволен, той се върна вкъщи и застана под своето дърво.

— Страх ме беше, сър — каза той. — Нещо във въздуха ме накара да се страхувам.

Погали кората на дъба. Внезапно усети хлад и самота. Нещо прониза съзнанието му.

„Дървото е мъртво. В дървото няма живот.“

Усещането за загуба го задуши и цялата мъка, която трябваше да почувства, когато почина баща му, се стовари върху него. Черните планини го заобиколиха. Студеното сиво небе и неприятелски настроени звезди го затиснаха. От мястото, където стоеше, земята се разпростираше във всички посоки. Беше враждебна — не чак готова да нападне, но безразлична, притихнала и студена. Джоузеф седна в основата на дървото. Вече дори твърдата кора не му предлагаше спокойствие и сигурност. Бе наежена като останалата част от света, хладна и надменна като трупа на приятел.

„Какво ще правя сега? — недоумяваше той. — Къде да отида?“

През въздуха проблесна бял метеор и изгоря.

„А може би греша — помисли Джоузеф. — Може би все пак на дървото му няма нищо.“

Стана и влезе вкъщи. От самота тази нощ притисна Елизабет в обятията си толкова силно, че тя извика от болка и щастие.

— Защо си толкова самoten, скъпи? — попита тя. — Защо ми причиняваш болка тази вечер?

— Не знаех, че ти причинявам болка, съжалявам — каза той. — Мисля, че дървото е мъртво.

— Как така — мъртво? Дърветата не умират толкова бързо, Джоузеф.

— Не знам. Мисля, че е мъртво.

Скоро Елизабет се умълча. Престори се на заспала, но знаеше много добре, че и той не спи.

С настъпването на зората Джоузеф се измъкна от леглото и излезе. Листата на дъба бяха леко спаружени и бяха загубили от лъскавината си.

Томас бе тръгнал към обора, но като видя Джоузеф, се спря при него.

— За Бога, нещо с това дърво не е наред — каза той.

Джоузеф притеснено проследи как той преглежда кората и клоните.

— Излишно се беспокоиш — каза Томас. Взе мотика и я заби в меката пръст в основата на дъба. Копна само два пъти и отстъпи назад.

— Ето го, Джоузеф.

Джоузеф клекна до дупката и видя, че в кората е издълбан улей.

— От какво е това?

Томас грубо се разсмя.

— Бъртън — естествено! Обелил е кората на дървото! За да прогони дявола.

Джоузеф трескаво започна да копае с голи ръце. Копа, докато разкри целия улей.

— Не може ли да се направи нещо, Томас? Няма ли да стане с катран?

Томас поклати глава.

— Жилите са прекъснати. Нищо не може да се направи.

Той замълча.

— Освен да се прогони дяволът от душата на Бъртън.

Джоузеф коленичи. Сега, след като всичко беше свършено, го завладяха безразличие и спокойствие, сляпа неспособност да съди.

„Значи за това говореше. Затова каза, че е прав.“

— Така е. Бих искал да прогоня дявола от душата на Бъртън. Дървото беше хубаво.

Джоузеф говореше много бавно, сякаш измъкваше всяка дума от надигаща се гъста мъгла:

— Той не беше сигурен, че е постъпил правилно. Не, не беше сигурен. Не му е присъщо да постъпва по този начин. Затова ще страда.

— Нищо ли няма да направиш? — попита Томас.

— Не.

Спокойствието и тъгата бяха толкова силни, че притискаха гърдите му. Самотата го обгради от всички страни като непреодолима стена.

— Сам ще се накаже. Аз не мога да раздавам наказания.

Загледа се в дървото, все още зелено, но мъртво. Мина доста време. Извърна глава към боровата горичка на склона.

„Трябва да отида колкото може по-скоро — помисли си той. — Ще имам нужда от сладостта и силата на това място.“

21.

С късната есен в долината се настани студът. Високите пернати облаци дни наред висяха над нея. Елизабет предузеща златната тъга на идващата зима, но ѝ липсаше вълнението от бурите. Често излизаше на верандата и гледаше дъба. Листата му бяха станали съвсем светлокрафия и следващият дъждовен порив щеше да ги отвее. Джоузеф вече не поглеждаше дървото. Откакто животът го напусна, му стана безразлично. Сега често се разхождаше по крехката трева по склоновете на хълма. Излизаше без шапка, по джинси, риза и черен елек. Често отправяше поглед към сивите облаци, вдишваше въздуха, но не откриваше нищо успокояващо.

— Няма дъжд в тези облаци — казваше той на Томас. — Това е мъгла откъм океана, високо в небето.

През пролетта Томас улови два малки сокола и сега им правеше качулки. Готовеше се да ги пуска срещу дивите патици, които се стрелкаха в небето.

— Не му е дошло времето, Джоузеф — казваше той. — Знам, че миналата година дъждовете започнаха по-рано, но съм чувал, че по тези места е нещо обичайно да вали обилно преди Коледа.

Джоузеф спря, взе шепа пръст, суха като пепел, и я остави да се процеди през пръстите му.

— Ще е нужен много дъжд, за да има полза — промълви угрижен той. — Лятото е изпило водата надълбоко. Забелязал ли си колко ниско е нивото на водата в кладенеца? Даже вировете в реката са пресъхнали.

— Подуших умрелите змиорки — рече Томас. — Виж! Тази малка кожена качулка покрива главата на сокола и му пречи да вижда, докато решава да го пусне. По-добре е, отколкото да стреляш по патиците.

Соколът заби клюн в плътната ръкавица, докато Томас слагаше качулката.

Когато ноември дойде и замина, без да завали, Джоузеф притихна от притеснение. Изкарваше каруцата, ходеше до пресъхналите извори, забиваше кола дълбоко в земята, но не стигаше до влажна почва. Тревата, покрила хълмовете, изтъняваше и те посивяваха, а малките кремъчни късчета се подаваха и си играеха със светлината.

Когато декември преполови, облаците се разкъсаха и се разпръснаха. Сънцето се затопли и в долината се настани подобие на лято.

Елизабет наблюдаваше как тревогата изпива Джоузеф, как очите му гаснат от притеснение. Стараеше се да му намира работа. Ту имаше нужда от допълнителен шкаф за кухнята, ту от нов простор за дрехи, беше и време да се направи високо столче за бебето. Джоузеф се захващаше със задачите и ги изпълняваше, преди Елизабет да измисли нови. Изпращаше го до града за провизии и той се завръщаше на потен, задъхан кон.

— Защо толкова бързаш да се върнеш? — питаше тя.

— Не знам. Все си мисля, че може нещо да се случи.

В съзнанието му бавно се зараждаше мисълта, че са дошли сушавите години. Прашният въздух и високо вдигнатата стрелка на барометъра не му вдъхваха доверие. Сред хората в ранчото се появиха настинки. Децата по цял ден подсмърчаха, Елизабет започналошо да кашля и дори Томас, който никога не боледуваше, спеше със загряващ компрес на гърлото, направен от черен чорап. Джоузеф ставаше все по-жилав и як. Мускулите на врата и на челюстта му изпъкваха под бронзовата кожа. Ръцете му се движеха неспокойно и непрекъснато или играеха ту с парче дърво, ту с джобното ножче, или не се отделяха от брадата — приглеждаха я и подвиваха крайчетата навътре.

Стоеше вторачен в земята. Тя сякаш загиваше. Бледите планински склонове, прашно-сивият пелин, голите камъни го плашеха. Само черната борова горичка на хълма не се променяше. Както винаги стоеше мрачна и смълчана на билото.

Елизабет бе много заета из къщи. Алис замина за Нуестра Сеньора, за да заеме полагащото се положение на скръбна съпруга, чийто мъж ще се върне един ден. Справяше се със задачата с достойнство и майка й често получаваше комплименти за

въздържанието на Алис и приличието, с което тъгува. Всеки ден Алис започваше така, сякаш Хуанито щеше да се върне до вечерта.

Липсата на помощ създаде допълнителна работа за Елизабет. Грижите за детето, прането и готвенето запълваха дните ѝ. Спомняше си времето, преди да се омъжи, само съмтно и доста снизходително. Вечер седеше с Джоузеф и се опитваше да възстанови пълноценната връзка, която бе установила с него, преди да се роди бебето. Обичаше да разказва за нещата, които се бяха случвали, когато беше малко момиченце в Монтерей, макар вече да ѝ се струваха нереални. Елизабет говореше, а Джоузеф унесено гледаше огнените точки през дупките във вратичките на печката.

— Имах куче — нареждаше тя. — Казваше се Ками. Мислех, че това е най-прекрасното име на света. Познавах момиченце на име Ками. Отиваше ѝ. Имаше кожа, мека като камелия. Така че кръстих кученцето на нея, а тя много се разсърди.

Разказваща как Тарпи убил заселник и бил обесен на клона на дърво при рибарските лодки. Разказваща и за високата строга жена, която поддържала фара на Пойнт Джоу. Джоузеф обичаше тихия ѝ глас. Обикновено не се заслушваше в думите, но вземаше ръката ѝ и прокарваше пръсти по цялата длан.

Понякога се опитваше да го убеди да не се страхува:

— Не се притеснявай за дъждъ. Ще дойде. Дори тази година да няма много вода, ще има друга година. Познавам страната, скъпи.

— Нужен е толкова много дъжд. Ако не завали скоро, няма да има достатъчно време. Дъждът ще закъсне.

Една вечер Елизабет каза:

— Май ми се иска да поездя малко. Рама каза, че вече не е опасно. Ще дойдеш ли с мен, скъпи?

— Разбира се — отвърна той. — Започни малко по малко. Няма да ти навреди.

— Ела с мен до боровете. Те миришат толкова приятно.

Той бавно вдигна поглед над главата ѝ.

— И аз мислех да отида. В горичката има извор. Искам да видя дали е пресъхнал като другите.

Очите му се оживиха при мисълта за кръглата поляна сред боровете. Последния път скалата бе яркозелена.

— Сигурно извира от дълбоко. Няма как да пресъхне — каза той.

— О, аз имам повече причини да отида — рече тя през смях.

— Струва ми се, веднъж ти споменах. Един ден, когато очакваш детето, излягах Томас и отидох при боровете. Влязох на онова място по средата, където са голямата скала и изворът.

Намръщи се и се опита да си спомни точно какво се бе случило.

— Естествено — продължи тя, — стана така заради положението, в което бях тогава. Бях свръхчувствителна.

Тя погледна нагоре и видя, че Джоузеф я гледа втренчено.

— Продължавай — настоя той.

— Та, както казвам, дължеше се на състоянието ми. Когато чаках детето да се роди, нещата изглеждаха огромни. Не открих пътеката, която води навътре. Пробих си път през храстите и се озовах в кръга. Беше тихо, Джоузеф, най-тихото място на света. Седнах пред скалата, защото мястото ми се стори потънало в спокойствие. Сякаш ми даваше нещо, от което се нуждаех.

Докато говореше, чувството от онзи ден се върна. Тя отмести кичур коса зад ушите. Раздалечените ѝ очи се зарияха някъде надалеч.

— Обикнах скалата. Трудно е да се опише. Обикнах скалата повече от теб, от бебето, от себе си. Още по-трудно е да опиша това: докато седях там, сякаш се слях със скалата. Поточето изтичаше от мен, аз бях скалата и скалата беше... не знам... скалата бе най-силното, най-любимото нещо на света.

Тя неспокойно се огледа. Пръстите ѝ започнаха да диплят полата. Възнамеряваше да разкаже преживяното под формата на шега, но то бе много силно.

Джоузеф пое неспокойната ръка и укроти пръстите.

— Разкажи ми! — настоя нежно той.

— Ами, сигурно съм стояла там доста време, защото слънцето се беше преместило. На мен обаче ми се стори само миг. После усещането за мястото се промени. Там се настани нещо зловещо — от спомена гласът ѝ стана дрезгав. — На поляната се настани нещо злокобно, нещо, което искаше да ме унищожи. Излягах. Помислих, че ме преследва — тази огромна, потайна скала — и когато излязох навън, се молих. О, колко дълго се молих.

Очите на Джоузеф я пронизваха.

— Защо искаш да се върнеш там? — настоятелно попита той.

— Не разбираш ли? — развълнува се тя. — Всичко онова се дължеше на състоянието ми, но няколко пъти го сънувам и често се сещам за него. Сега отново съм добре и искам да се върна и да се убедя, че е само една стара, покрита с мъх скала в средата на поляната. После няма повече да я сънувам. Искам да я докосна. Искам да я нараня, защото ме изплаши.

Тя освободи пръсти от хватката на Джоузеф и ги разтърка, за да премахне болката.

— Заболя ме ръката, скъпи. И ти ли се страхуваш от това място?

— Не — отговори той. — Не се страхувам. Ще те заведа.

Замълча за миг. Чудеше се дали да ѝ каже за думите на Хуанито, за бременните индиански жени, които ходели да поседят пред скалата, и за дедите, които живеели в гората. „Може да се изплаши — реши той. — По-добре да преодолее страхът от мястото.“ Отвори печката и хвърли вътре наръч дърва. Завъртя регулатора и огънят забутя.

— Кога искаш да отидем? — попита той.

— Няма значение. Ако утре времето е хубаво, ще сложа нещо за обед в една чанта. Рама ще гледа бебето. Ще си направим пикник — развълнува се тя. — Не сме ходили на пикник, откакто се оженихме. Няма нищо на света, което да обичам повече. Когато бях малка, носехме обед на хълма на къбините и като се нахранехме, с мама пълнехме цели кофи с къпини.

— Добре, утре отиваме — съгласи се той. — Ще надникна в обора, скъпа.

Тя го проследи с поглед. Усети, че крие нещо.

„Може би просто се притеснява за дъжда“ — помисли си тя и по навик погледна барометъра. Стрелката сочеше нагоре.

Джоузеф слезе от верандата. Приближи дъба, но се сети, че е мъртъв.

„Ако беше жив — помисли си той, — щях да знам какво да правя. Сега вече няма кой да ме посъветва.“

Влезе в обора. Очакваше да завари Томас, но вътре беше тъмно и конете изпръхтяха, когато мина зад тях.

„Тази година ще има достатъчно сено за добитъка.“

Тази мисъл го успокои.

Прекоси двора и тръгна към къщи. По небето се бе разпростряла прозрачна мъгла. Стори му се, че около луната се е образувал блед

обръч, но той бе толкова слаб, че едва ли можеше да бъде сигурен.

Рано преди изгрев на другата сутрин Джоузеф отиде в обора, среса два коня, изчетка ги до блясък, за да бъдат елегантни, боядиса копитата им с черно и втри мазнина в козината им.

Докато се трудеше, влезе Томас.

— Много се стараеш отбеляза той. — Да не отиваш в града?

Джоузеф продължи да втрива мазнината, докато кожата на конете не лъсна като метал.

— Ще ходим с Елизабет на разходка — обяви той. — От доста време не е яздила.

Томас прокара ръка по лъсналата задница.

— Бих дошъл с вас, но имам работа. Отиваме с мъжете до речното корито да изкопаем дупка. Съвсем скоро намирането на вода за добитъка може да се превърне в проблем.

Джоузеф спря да работи и притеснено погледна Томас.

— Знам. Но под речното корито със сигурност има вода. Опитайте няколко фуга по-надолу.

— Скоро ще завали, Джоузеф. Наистина се надявам. От праха започва да ме боли гърлото.

Слънцето се показва иззад тънък пласт облаци, които изсмукваха топлината и отслабваха светлината. Над хълмовете излезе студен постоянен вятър, раздуха праха на вълнички и образува малки преспи от обрулени листа. Бе самотен вятър, носеше се равномерно, почти безшумно над земята.

След закуска Джоузеф изведе конете. Елизабет излезе, облечена в пола-панталон, с ботушки на високи токове. В ръце държеше чантата с обеда.

— Вземи си топло палто — предупреди я Джоузеф.

Тя вдигна лице към небето.

— Най-после зимата дойде, нали, Джоузеф. Слънцето вече не е толкова горещо.

Помогна й да се качи. Тя се разсмя — досегът с животното ѝ бе приятен — и нежно потупа горния плосък край на рога на седлото.

— Хубаво е отново да можеш да яздиш — каза тя. — Къде ще отидем първо?

Джоузеф посочи малък връх на източния склон над боровете.

— Ако отидем на онзи връх, може да погледнем през дефилето на Пуерто Суело и да видим океана — каза той. — Може да видим и върховете на секвоите.

— Приятно е да усещаш как се движи конят — повтори тя. — Липсвало ми е, а не съм знаела.

Лъскавите копита вдигаха от земята фини бели прашинки, които оставаха след тях във въздуха и образуваха опашка като от пушека на парен локомотив. Вървяха нагоре по оскъдната трева на полегатия склон. Когато стигнаха до урва, я преминаваха с рязък устрем — нагоре и надолу.

— Спомняш ли си как бучеше водата в тях миналата година? — напомни му тя. — Скоро пак ще бъде така.

Далеч на склона видяха мъртва крава, покрита почти изцяло от лениви, но ненаситни мишеводи.

— Дано вятърът не довее това до нас, Джоузеф.

Той отвърна поглед от пира.

— Не оставят месото да се развали — отбеляза той. — Виждал съм как стоят в кръг около някое умиращо животно и чакат да настъпи смъртта. Усещат я на мига.

Склонът стана по-стръмен. Навлязоха сред крехкия пелин. Стъблата бяха голи и толкова съсухрени, сякаш бяха мъртви. След час стигнаха върха. Оттам ясно видяха триъгълния къс океан. Той не беше син, а стоманеносив. На хоризонта тъмната мъгла по бреговете издигаше непроницаеми укрепления.

— Завържи конете, Джоузеф. Да поседнем за малко. Отдавна не съм виждала океана. Понякога нощем се будя и сеслушвам да чуя вълните, сирената на фара или камбаната на шамандурата при Чайна Пойнт. Понякога ги чувам, Джоузеф. Сигурно са запечатани много дълбоко в мен. Понякога ги чувам. Рано сутрин, когато въздухът е замрял, си спомням как слушах рибарските лодки да се отблъскват от брега и как мъжете си подвикват от лодка на лодка над водата.

Той се извърна.

— На мен тези неща не ми липсват, защото никога не съм ги притежавал.

Спомените ѝ му приличаха на малки ереси.

Тя дълбоко въздъхна.

— Когато си спомням тези неща, Джоузеф, ми домъчнява за дома. Тази долина ме държи като в капан и имам чувството, че никога няма да мога да избягам от нея и че никога повече няма да чуя вълните и камбаната на шамандурата, нито пък ще видя как чайките се реят из въздуха.

— Винаги можеш да отидеш на гости — нежно каза той. — Ще те заведа.

Тя обаче поклати глава.

— Вече никога няма да е същото. Спомням си колко се вълнувах по Коледа тогава. Сега вече няма да е същото.

Той вдигна глава и подуши въздуха.

— Не биваше да те водя тук, Елизабет. Натъжи се.

— Да, но това е хубава, пълноценна тъга, скъпи. Великолепна тъга. Спомням си лъскавите локвички, които се образуваха при отлив, рачетата, които с мъка се катереха по скалите, и малките змиорки по кръглите камъни. Джоузеф, искаш ли вече да обядваме? — попита тя.

— Няма пладне. Огладня ли?

— Винаги огладнявам, като съм на пикник — усмихна се тя. — Когато ходехме с мама на хълма да берем къпини, започвахме обеда още щом изгубехме къщата от очи. Искам да обядваме тук, горе.

Той отиде до конете, разхлаби коланите, донесе чантата и двамата с Елизабет задъвкаха дебелите сандвичи, загледани в дефилето и сърдития океан.

— Облаците идват насам — рече тя. — Тази вечер може да завали.

— Мъгла е, Елизабет. Тази година винаги всичко се оказва мъгла. Земята побелява. Виждаш ли? Кафявото се отдръпва.

Тя дъвчеше сандвича и не сваляше очи от късчето океан в далечината.

— Спомням си толкова много неща. Изплуват в съзнанието ми внезапно, като патици в стрелбище. Спомням си как при отлив италианците излизаха на скалите с големи комати хляб в ръце. Разтваряха морските таралежи и мажеха хляба с част от вътрешността. Мъжките са сладки, а женските — кисели. Става дума за таралежите, разбира се, не за италианците.

Тя смачка хартиите от обяда и ги натъпка в чантата.

— Хайде вече да тръгваме, скъпи. Не искам да се бавим много.

Макар облациите да се бяха раздвижили, мъглата около слънцето се сгъстяваше. Вятърът стана по-студен. Джоузеф и Елизабет поведоха конете надолу по склона.

— Още ли искаш да отидеш до боровата горичка? — попита той.

— Естествено. Нали точно за това излязохме. Възнамерявам да се разправя със скалата.

Докато говореше, от небето се стрелна ястреб със свити нокти. Чу се ударът в плътта. След секунда ястребът отново излетя нагоре, понесъл в клюна си пищящ заек. Елизабет пусна юздите и запуши уши, докато звукът не загълхна. Устните ѝ се разтрепериха.

— Знам, че е естествено, но мразя тези неща.

— Не улучи точно — каза Джоузеф. — Трябаше да му счупи врата с първия удар, но не успя.

Проследиха полета на ястреба с очи, докато той намери прикритие в боровата горичка и изчезна сред дърветата.

Не вървяха дълго. Спуснаха се по дълъг склон, после минаха покрай билото и накрая стигнаха до дърветата. Джоузеф спря.

— Ще вържа конете тук и ще влезем навътре пеша — каза той. Тръгнаха и Джоузеф избърза напред към поточето. — Не е пресъхнало — извика той. — Изобщо не се е променило.

Елизабет го настигна и се изравни с него.

— По-добре ли се чувстваш сега, Джоузеф?

В думите ѝ се усещаше лека подигравка, но на лицето ѝ нямаше и следа от нея.

— За пръв път от дълго време виждам течаща вода — обясни той. — Сякаш страната няма да загине, докато има вода в този поток. Той е като вена, която продължава да разнася кръвта.

— Глупчо, идваш от място, където вали често — каза тя. — Гледай как се е смръщило небето, Джоузеф. Няма да се изненадам, ако завали.

Той погледна нагоре.

— Само мъгла — рече. — Скоро ще стане студено. Хайде да вървим.

Както винаги поляната беше притихнала, скалата все още бе зелена. Елизабет заговори високо да разчупи тишината:

— Виждаш ли, уплашила съм се само заради състоянието си.

— Сигурно извира от дълбоко, щом още тече — каза Джоузеф.
— Скалата сигурно се гордее, че може да изсмуква влага за мъха.

Елизабет се наведе и погледна в тъмната пещера, откъдето идваше поточето.

— Нищо няма — каза тя. — Само дълбока дупка в скалата и мириз на влажна земя.

Изправи се и потупа рунтавата стена на скалата.

— Какъв хубав мъх, Джоузеф. Виж колко е дълбок.

Издръгна цяла шепа и вдигна влажните черни корени, за да му ги покаже.

— Повече никога няма да те сънувам — закани се тя на скалата.

Небето бе тъмносиво. Слънцето се скри.

Джоузеф потръпна и се обърна.

— Да се прибираме, скъпа. Застудя.

Тръгна към пътеката.

Елизабет стоеше неподвижна до скалата.

— Мислиш, че съм глупава, нали, Джоузеф? — извика тя. — Ще я яхна и ще я опитомя.

Тя заби пета в стръмната, покрита с мъх скала и се надигна нагоре, после заби другата.

Джоузеф се обърна и извика:

— Внимавай да не се подхълъзнеш!

Заби пета за трети път; тогава коренчетата леко се откъртиха. Вкопчи ръце в мъха и го издръгна. Джоузеф видя как главата ѝ описва малка дъга и се удря в земята. Докато тичаше към нея, тя бавно се претърколи настрани. Цялото ѝ тяло потръпна силно и се отпусна. За миг се изправи над нея, после се втурна към поточето и напълни шепи с вода. Когато се върна обаче, изля водата на земята, защото видя положението на врата и как сивият цвят плъзва по лицето ѝ. Отпусна се на земята, без да създава какво прави, взе ръката на Елизабет и разтвори пръстите, стиснали шепа борови иглички. Потърси пулса, но не го откри. Нежно постави ръката на земята, сякаш се страхуваше да не я събуди.

— Не знам какво е това — високо каза той.

Смразяващ студ бавно проникваше в него.

„Не бива да я оставям да лежи така — помисли си той. — Трябва да я занеса вкъщи.“

Погледна черните белези по скалата на местата, където само преди миг се бяха забили петите на Елизабет.

— Беше толкова просто, толкова лесно, толкова бързо — високо изрече той. — Стана толкова бързо.

Знаеше, че не е в състояние да осъзнае какво се бе случило. Положи усилие на всяка цена да разбере. „Всички истории, всички случки, които съставляваха живота, изчезнаха само за миг — изчезнаха мненията, изчезна способността за чувства, изчезна всичко. И нищо няма смисъл.“ Искаше непременно да разбере какво се е случило, преди да го завладее спокойствието. Искаше да извика и във вика да вложи личната си болка, преди да бъде изолиран и неспособен да изпита тъга или омраза.

Усети как по главата му падат леденостудени капки. Погледна нагоре и видя, че започва да ръми. Капките падаха по бузите на Елизабет и проблясваха в косите ѝ. Спокойствието завладяваше Джоузеф все по-упорито.

— Сбогом, Елизабет — каза той и още преди да изрече думите докрай, бе вече отстранен и безучастен. Свали си палтото и покри главата на Елизабет. — Само така можехме да общуваме — продума той, — сега и това не е възможно.

Дъждът ситнеше по земята и вдигаше малки облачета прах из поляната. Чу тихия ромон на поточето. То се прокрадваше през равното пространство и изчезваше в гъсталака. Джоузеф продължи да седи до тялото на Елизабет. Не изпитваше желание да помръдне, чувствата му бяха притъпени от спокойствието. Изправи се и плахо докосна скалата. Погледна към плоския ѝ гръб. С дъжда мястото се оживи. Джоузеф вдигна глава, сякаш се ослушваше, после нежно погали скалата.

— Сега сте двама и сте тук. Сега знам къде трябва да идвам.

Лицето и брадата му бяха мокри. Дъждът потече в разкопчаната риза. Наведе се, вдигна тялото и подпра увисналата глава на рамото си. Тръгна по пътечката и излезе на открито.

На изток се виждаше размазана дъга, вкопчена в два хълма. Джоузеф оставил единия кон да го следва. Метна тялото на рамо, докато яхне коня, и после настани отпуснатия вързоп на седлото пред себе си. Сънцето си проби път през облаците и блесна в прозорците на фермите ниско долу. Вече не валеше. Облаците тръгнаха обратно към

океана. Джоузеф си спомни за италианците, които излизали на скалите, разтваряли морските таралежи и ги ядели с хляб. После се сети за нещо, което Елизабет бе казала много, много отдавна. „Счита се, че Омир е живял около деветстотната година преди Христа.“ Започна да повтаря отново и отново: „Преди Христа, преди Христа, милата земя, милата земя! На Рама ще й е мъчно. Няма как да знае. Силите се събират и се обединяват около центъра и се превръщат в една много голяма сила. Дори аз ще стана част от центъра.“

Помръдна вързопа, за да облекчи ръката си. Разбра колко много обича скалата и колко много я мрази. Очите му почти се затвориха от умора.

„Да, на Рама ще й е мъчно. Ще трябва да ми помогне за бебето.“

Томас излезе на двора да посрещне Джоузеф. Понечи да попита нещо, но видя колко напрегнато и сиво е лицето му. Пристъпи мълчаливо и поге тялото. Джоузеф вяло се смъкна от коня, хвани другото животно и го завърза за оградата. Томас остана безмълвен и продължи да държи тялото в ръце.

— Подхълзна се и падна — Джоузеф беше като вцепенен. — Беше съвсем невинно падане. Мисля, че си счупи врата.

Посегна да поеме вързопа отново.

— Опита се да се качи на скалата сред боровете — продължи той. — Мъхът се откърти. Съвсем леко падане. Няма да повярваш. Отначало помислих, че е припаднала. Донесох вода и чак тогава разбрах.

— Спри! — рязко го прекъсна Томас. — Не говори сега за това.

И не му даде тялото.

— Върви си, Джоузеф. Аз ще се погрижа. Вземи коня и върви да пояддиш. Върви в Нуестра Сеньора и се напий.

Джоузеф чу заповедите и ги прие.

— Ще се разходя край реката — каза той. — Намерихте ли вода днес?

— Не.

Томас се обърна и тръгна към своята къща, понесъл тялото на Елизабет. За пръв път, откакто се помнеше, Томас плачеше. Джоузеф го проследи с поглед, докато се качи по стълбите. После бързо се отдалечи, почти тичешком. Стигна сухото корито на реката и по кръглите камъни забърза нагоре по течението. Слънцето залязваше при

устието на Пуерто Суело, облаците, от които бе ръснал дъждецът, се скучваха на изток във вид на червени стени и отразяваха червена светлина, а от нея оголените дървета изглеждаха пурпурни. Джоузеф ускори крачка.

„Тук някъде имаше дълбок вир — помисли си той. — Не може съвсем да е пресъхнал, беше много дълбок.“

Вървя нагоре по течението около една миля. Най-после откри вира — дълбок, кафяв и вонящ. В сумрака видя как големите черни змиорки бавно се извиват. От двете страни вирът бе заграден от гладки, кръгли камъни. В по-добри времена право в него се изсипваше малък водопад. Третата страна гледаше към песъчлив бряг, набразден и утъпкан от краката на множество животни: изящните остри копита на сърните, възглавничките на лапите на пумите, ръчичките на енотите и всичко бе изпотъпкано от копитата на дивите прасета. Джоузеф се покатери на загладен от водата камък, седна и обгърна колената си с ръце. Потръпна от студа, макар да не го усещаше. Загледа се във вира. Целият ден премина пред очите му — не като ден, а като епоха. Спомняше си дребните движения, които не помнеше да е видял. Думите на Елизабет се връщаха, тъй истински, тъй естествени, тъй натоварени със значение, че все едно отново ги чуваше. Думите отекваха в ушите му.

„Това е бурята — помисли си той. — Началото, което очаквах. Съществува цикъл, постоянен, бърз и непроменлив като перпетум мобиле.“

Дойде му наум, че ако се загледа във вира и освободи съзнанието си от всички объркани образи, ще опознае цикъла.

Откъм храстите се чу силно грухтене. Мислите на Джоузеф се разпиляха и той погледна към брега. Пет мършави диви прасета и огромен нерез с извити бивни излязоха на открито и приближиха брега. Пиха предпазливо, после шумно нагазиха във водата, започнаха да ловят змиорките и да ги ядат, а хълзгавите риби шибаха с опашки и се гърчеха в устите им. Две прасета хванаха една змиорка и квичейки ядосано, я разкъсаха на две, после всяко от тях задъвка дела си. Нощта вече се спускаше, когато отново прецапаха до брега и пиха още веднъж. Внезапно проблесна жълта светлина. Едно прасе падна, покосено от безмилостна мълния. Чу се изпукване на кости и пронизителен писък. Мълнията изви гръб и гъвкавата, лъскава пума се

огледа и отскочи встрани от пътя на атакуващия нарез. Той изсумтя към убития си събрат и поведе останалите към гъстака. Джоузеф се изправи. Пумата се втренчи в него и размаха опашка.

— Да можех да те застрелям — каза Джоузеф, — щеше да има край и ново начало. За съжаление нямам пушка. Продължавай да вечеряш.

Слезе от камъка и си запроправя път през дърветата.

„Когато вирът пресъхне, животните ще измрат — помисли си той. — Или може би ще се прехвърлят отвъд хребета.“

Бавно пое към ранчото. Не му се връщаše, ала малко се страхуваше да остане сам в нощта. Помисли си, че още едно нещо го обвързва със земята, че сега е много по-близо до своята земя.

В бараката зад обора гореше фенер. Някой работеше. Джоузеф отиде до вратата. Томас сковаваше ковчег. Влезе.

— Много малък изглежда — каза той.

Томас не го погледна.

— Премерих. Ще стане.

— Видях пума, Томас. Видях как уби диво прасе. Трябва в най-скоро време да вземеш няколко кучета и да я унизиш. Може да пострадат телетата — бързо продължи той. — Том, когато почина Бенджи, говорихме. Казахме, че гробовете превръщат дадено място в дом. Много истина има в това. То ни прави част от мястото. Тези думи таят огромна истина.

Томас кимна и продължи да работи.

— Знам. Хосе и Мануел ще изкопаят гроба утре. Не искам да копаем гробове за собствените си мъртви.

Джоузеф тръгна да излиза.

— Сигурен ли си, че е достатъчно голям?

— Да. Взех мярка.

— И, Том, не поставяй ограда наоколо. Искам да потъне и да се загуби колкото може по-скоро.

После си тръгна. Бързо. Чу шепота на децата в двора.

— Ето го — каза Марта. — Не бива да го заговаряте.

Отиде в тъмната къща, запали лампа и стъкна огън в печката. Часовникът, както го бе навила Елизабет, още тиктакаше, съхранил в пружината натиска на ръката ѝ. Вълнените чорапи, които бе окачила да

съхнат на печката, бяха още влажни — живи частици от Елизабет, които още не бяха умрели. Мислите на Джоузеф течаха бавно.

„Животът не може да бъде прекъснат лесно. Човек не умира, докато нещата, променени от него, са живи. Следите, оставени от него, са единственото доказателство, че е живял. Докато съществува и най-малкият спомен, човек не може да бъде забравен, да умре.“

„Човешката смърт е дълъг, бавен процес — продължи да разсъждава той. — Заколваш крава и веднага след като месото бъде изядено, нея вече я няма. Човешкият живот си отива, както замира движението на водата в кладенец — на малки вълнички, които се разширяват и простират обратно към покоя.“

Облегна се назад и намали фитила на лампата. Остана да мъждука само малко синьо пламъче. Отпусна се и се опита да събере мислите си, ала те се бяха разпръснали, бяха се разпилели на хиляди места и той загуби ориентация. Започнаха да се изразяват в тонове, в потоци движение и в цветове, водени от дълбок, бавен ритъм. Плъзна поглед по отпуснатото си тяло, по извитите ръце и длани, отпуснати в скута.

Размерите се променяха.

Проточващо се дълга извита планинска верига. От края ѝ се простираха пет по-малки планини, разделени от долини. Като се вгледаше по- внимателно, като че се виждаха градовете в долините. Дългият извит хребет бе покрит с пелин, а долините се съединяваха в мили равна, черна, обработваема земя, която накрая се спускаше в дълбока пропаст. Равнината бе красива, къщите и хората — толкова мънички, че едва се виждаха. Високо горе на величествен връх, извисил се над планините и долините, бе разположен умът на света и очите, които разглеждаха тялото на земята. Умът не можеше да вникне в живота на тялото. Лежеше отпуснат и смътно съзнаваше, че е в негова власт да се отърси от живота, от градовете, малките къщички в полето с яростта на земетресение. Само че умът бе замъглен и планините спокойно си лежаха, и полето кротко си почиваше на заоблената скала, която се спускаше в пропастта. Така беше от милиони години, непроменено и спокойно, а високо горе световният ум лежеше в състояние близко до сън. Световният ум малко съжаляваше, защото знаеше, че в един момент ще трябва да се раздвижи и тогава животът ще бъде разтърсен и разрушен и дългият

труд ще отиде на вятъра, и къщите в долините ще се срутят. Умът съжаляваше, но нищо не можеше да промени. Мислеше: „Ще понеса и най-малкото неудобство, за да запазя реда, установен по случайност. Би било жалко да се разруши този ред.“

За съжаление величественият земен къс се измори да стои в едно положение. Той внезапно се раздвижи и къщите се срутиха, планините страховито се надигнаха и трудът, влаган в продължение на милиони години, бе унищен.

Тогава размерите се промениха. И времето се промени.

На верандата се чуха леки стъпки. Вратата се отвори и влезе Рама. Очите ѝ бяха широко отворени и блестяха от мъка.

— Седиш в тъмницата, Джоузеф — промълви тя.

Той вдигна поглед и поглади черната си брада.

— Намалих лампата.

Тя пристъпи напред и леко повдигна фитила.

— Трудно време дойде, Джоузеф. Искам да видя как изглеждаш по това време. Не — каза тя, — не си променен. Това ми връща силите. Страхувах се нещо в теб да не се е пречупило. Мислиш ли за Елизабет?

Не знаеше какво да каже. Имаше желание, когато говори за това, да бъде колкото може по-близо до истината.

— Да, донякъде — думите се отрониха бавни и несигурни, — за Елизабет, за всички неща, които умират. Всичко, изглежда, е подчинено на повтарящ се модел, освен живота. Има само едно раждане и една смърт. Никъде другаде не е така.

Рама приближи и седна до него.

— Ти обичаше Елизабет.

— Да — каза той, — обичах я.

— Но не я познаваш като човек. Никого не познаваш като човек. Ти не се интересуваш от хората като отделни личности, Джоузеф. За теб те са просто хора. Не виждаш отделните части, Джоузеф, само цялото.

Тя сви рамене и се изправи.

— Даже не ме слушаш. Дойдох да видя дали си вечерял.

— Не ми се яде — отвърна той.

— Разбирам. Бебето е при мен, нали знаеш. Искаш ли да го задържа у нас?

— Ще намеря някое място, където да се грижат за него, веднага щом мога — каза той.

Тя стана да си ходи.

— Изморен си, Джоузеф. Лягай и ако успееш, поспи. И да не можеш, поне полегни. На сутринта ще огладнееш и тогава ела да закусиш у нас.

— Да — разсеяно отговори той, — утре ще огладнея.

— Хайде, лягай.

Той се съгласи, без да осъзнава много добре какво му казва.

— Добре, ще легна.

Тя излезе и той машинално се зае да изпълнява каквото му бе наредила. Съблече се и застана пред печката. Загледа се в стегнатия си корем и жилестите крака. Гласът на Рама не преставаше да звучи в ушите му:

„Трябва да легнеш и да починеш!“

Взе лампата от халката, на която висеше, и отиде в спалнята. Остави я на масата и легна. Откакто влезе в къщата, усещанията му бяха притъпени от мислите, но когато изпъна тяло и се отпусна, започна да чува звуците на нощта и долови бърборенето на вятъра и суровия шепот на сухите листа в короната на дъба. Някъде далеч измучва крава. Животът нахлува обратно в долината и движението, преустановено от мисълта, се възстановяваше. Помисли си дали да не загаси лампата, но тялото се възпротиви на усилието.

На верандата се чуха предпазливи стъпки. Входната врата тихо се отвори. Във всекидневната нещо прошумоля. Джоузеф остана неподвижен и се ослуша. Лениво се питаше кой ли може да бъде, но не извика. Тогава вратата на спалнята се отвори и той погледна нататък. Рама стоеше гола на вратата, обгърната от светлината на лампата. Джоузеф видя налетите гърди и тъмните, твърди зърна, широкия кръгъл корем и силните крака, триъгълника черни къдреви косми. Рама дишаше учестено, сякаш бе тичала.

— Това е необходимо — дрезгаво прошепна тя.

Джоузеф усети как в гърлото и гръденния му кош нещо започва да хрущи като нагорещен чакъл и да се спуска надолу.

Рама изгаси лампата и се хвърли на леглото. Телата им яростно се вкопчиха едно в друго, силните ѹ крака се сключиха на гърба му, бедрата им запулсираха и забълъскаха. Дъхът ридаеше в гърлата им.

Джоузеф усещаше твърдите зърна, опрени в гърдите си; после Рама пресипнало изстена, широките бедра се заудряха в него, тялото ѝ се разтресе и накрая ръцете ѝ го притиснаха толкова силно, че секнаха дъха му и зажаднелите бедра неудържимо изцедиха агонизиращото семе от тялото му.

Отпусна се. Дишаше тежко. Коравите мускули омекнаха. Останаха да лежат изтощени.

— Необходимо бе за теб — прошепна тя. — За мен беше глад, за тебе — необходимост. Дългата дълбока река на тъгата вече е отклонена и проникнала в мен. Тъгата, която е само бледо удоволствие, се изтрягва за миг. Не си ли съгласен, Джоузеф?

— Да — отговори той, — необходимо беше.

Надигна се от нея и легна на гръб.

Тя сънливо промърмори:

— Сега това е в спомените ми. Един-единствен път в живота ми. Един-единствен път! Цял живот съм се стремяла към това нещо, отсега нататък цял живот неудържимо ще бягам от него. Гладът не беше за теб. Сега изглежда задоволен. Може би наистина е задоволен, но се боя, че от него ще се родят безброй малки желания и всяко от тях ще става по-силно от първоизточника.

Тя седна и го целуна по челото. За миг косата ѝ покри лицето му.

— На масата има ли свещ, Джоузеф? Ще ми трябва малко светлина.

— Да. Там е калаеният свещник. На подноса има кирит.

Тя стана и запали свещта. Плъзна поглед надолу по тялото си и прокара изпитателно пръст по червените резки на гърдите си.

— Мислила съм за това — каза тя. — Често. В мислите ми лежим двамата, след като сме се съединили, и аз те разпитвам, задавам ти много въпроси. Винаги е така в мислите ми.

Сякаш обзета от свян, тя постави длан между свещта и тялото си:

— Мисля, че зададох въпросите си и ти им отговори.

Джоузеф се опря на лакът.

— Какво искаш от мен, Рама? — попита той.

Тогава тя се обърна към вратата и бавно я отвори.

— Вече нищо не искам. Сега ти отново си едно цяло. Исках да бъда част от теб. Може би вече съм. Но... не мисля, че е така.

Гласът ѝ се промени:

— Хайде, заспивай. Утре ела да закусиш.

Излезе и затвори вратата.

Чу как прошумоля роклята ѝ, но сънят го завладя толкова бързо,
че не разбра кога е излязла от къщата.

22.

През януари завяха студени пронизващи ветрове. Сутрин скрежът покриваше земята като тънък снежец. Кравите и конете бродеха из хълмовете и подръпваха изостаналите спончета трева, протягаха шии и скубеха листата на дъбовете, после се връзаха и по цял ден обикаляха заградените купи сено. Сутрин и вечер Джоузеф и Томас хвърляха сено през оградата и пълниха коритата с вода. След като се нахранеха и напиеха, животните започваха да чакат следващото подаване на храна. Хълмовете бяха опоскани до голо.

Седмица след седмица земята ставаше все по-сива и безжизнена и купите сено намаляваха. Една свършваща, започваха друга и тя също се топеше под напора на изгладнелия добитък. През февруари ръсна малко дъждец и тревата покара. Порасна няколко сантиметра и пожълтя. Джоузеф се разхождаше разсеяно с ръце, свити в юмруци и напъхани дълбоко в джобовете.

Децата играеха безшумно. В продължение на седмици играха на „погребението на леля Елизабет“, като отново и отново погребваха кутия от патрони. По-късно взеха да играят на фермери. Разкопаваха малки градинки в земята, засяваха жито и наблюдаваха как дългите тънки стъбла се устремяват нагоре, след като бъдат обилно полети с вода. Рана продължаваше да се грижи за бебето на Джоузеф. Посвещаваше му повече време, отколкото отделяше за своите деца.

Човекът, който се страхуваше най-много обаче, бе Томас. Видя, че кравите вече не откриват паша по хълмовете, и в него се настани ужасът от глада. Когато преполовиха втората купа сено, притеснено заговори на Джоузеф:

— Какво ще правим, когато свършат и другите две купи? — попита той.

— Не знам. Ще помисля.

— Ама, Джоузеф, не можем да купим сено.

— Не знам. Трябва да измисля някакъв начин.

През март на няколко пъти паднаха кратки дъждове. Показа се малко трева. Изникнаха диви цветя. Животните изоставиха купите сено и по цял ден жадно късаха недораслата трева, за да напълнят стомасите си. После дойде април и отново изсуши земята. Така за земята не остана надежда. Говедата отслабнаха, ребрата им се очертаха и костите на задниците им изпъкнаха. Раждаха се много малко телета.

Две свини майки умряха от тайнствена болест точно преди да се опрасят. От прашния въздух няколко крави започнаха да кашлят. Дивечът напускаше хълмовете. Вечер пъдпъдъците вече не идваха до къщата да пеят. Нощите, в които койотите ги навестяваха, оредяха и дори зайците станаха необичайна гледка.

— Дивите животни си отиват — обясняваше Томас. — Всичко живо, което може да се движи, се прехвърля оттатък планината към крайбрежието. Скоро ще отидем, Джоузеф, просто да го видим.

През май вятърът духа три дни откъм морето, но това се бе случвало толкова често, че никой не му повярва. После цял ден облаците се групираха. Дъждът се изсипа като из ведро. Джоузеф и Томас ходеха нагоре-надолу, мокреха се, сияеха от радост във водата, макар да знаеха, че вече е твърде късно. Почти само за нощ тревата отново проби, покри хълмовете и продължи ожесточено да расте. Животните понапълняха. После една сутрин слънцето се нажежи и до обед времето стана горещо. Лятото подрани. За седмица тревата изсъхна и оклюма. За две седмици прахта отново насити въздуха.

Една сутрин през юни Джоузеф оседла коня и замина за Нуестра Сеньора. Потърси Ромас, водача на впрягове. Ромас излезе от кокошарника и седна на ритлата. В ръцете си държеше камшик.

— Това сухите години ли са? — мрачно попита Джоузеф.

— Така изглежда, мистър Уейн.

— Значи, това са годините, за които говореше?

— Тази е най-лошата, която някога съм виждал, мистър Уейн.

Още една такава и ще имаме неприятности.

Джоузеф се намръщи.

— Останала ми е само една купа сено. С какво да храня добитъка, когато свърши?

Свали си шапката и изтри потта с носна кърпа.

Ромас замахна с камшика. Краят му изплюща в земята и във въздуха се вдигна прахоляк като при експлозия. Ромас провеси

камшика на коляното си, извади тютюн и хартия от джоба на елека и си сви цигара.

— Ако успеете да запазите добитъка до следващата зима, ще го спасите. Ако нямате достатъчно сено, трябва да го преместите. Иначе ще измре от глад. Това слънце няма да остави и сламка.

— Не мога ли да купя сено? — попита Джоузеф.

Ромас се изсмя.

— След три месеца бала сено ще струва колкото крава.

Джоузеф седна на ритлата до него и се загледа в земята.

Взе шепа гореща прах.

— Къде карат добитъка? — попита накрая той.

Ромас се усмихна.

— Това време е добро за мен. Аз превозвам добитъка. Ще ви кажа, мистър Уейн, тази година пострада не само нашата долина, но и долината Салинас. Никъде от тази страна на река Сан Хоакин няма трева.

— Но това е на повече от сто мили.

Ромас отново взе камшика от скута си.

— Така е. Има повече от сто мили — каза той. — И ако нямате достатъчно сено, по-добре е да тръгнете по-скоро, докато добитъкът все още има сили.

Джоузеф стана и тръгна към коня. Ромас вървеше до него.

— Спомням си, когато пристигнахте — тихо каза той. — Спомням си, когато превозахме дървения материал за къщата. Казахте, че сушата няма да се върне. Всички, които живеят тук или са родени тук, знаят, че ще се върне.

— Какво ще стане, ако продам добитъка и изчакам да дойдат добрите години?

Ромас високо се разсмя.

— Вие май не мислите какво говорите, мистър Уейн. На какво прилича добитъкът ви?

— Доста е зле — призна Джоузеф.

— Даже угоените телета са доста евтини. Тази година говеждото от Нуестра Сеньора не върви.

Джоузеф отвърза юздата и бавно се качи на коня.

— Разбирам. Значи, да преместя кравите или да ги загубя...

— Така изглежда, мистър Уейн.

— И ако ги преместя, колко ще загубя?

Ромас протегна шия и се престори, че мисли.

— Понякога половината, понякога две трети, понякога всичко.

Джоузеф сви устни, като че бяха го ударили. Вдигна юздите и се приготви да забие шпората в корема на коня.

— Помните ли момчето ми Уили? — попита Ромас. — Караже един от впряговете, когато докарахме дървения материал.

— Да, помня го. Как е?

— Мъртъв е — отвърна Ромас. — Обеси се — добави той.

— О, не съм чул. Съжалявам. Защо го е направил?

Ромас умислено поклати глава.

— Не знам, мистър Уейн. Не беше много добре с главата.

Погледна към Джоузеф и се усмихна.

— Никак не е редно да говоря така за сина си!

После, сякаш се обръщаше към много хора, се загледа встрани от Джоузеф.

— Съжалявам, че казах подобно нещо. Уили беше добро момче, но не беше съвсем наред, мистър Уейн.

— И аз съжалявам, Ромас — каза Джоузеф. — Може да те наема да превозиш добитъка ни.

Шпората леко докосна коня и Джоузеф пое в тръс към ранчото.

Яздеше бавно към къщи покрай бреговете на пресъхналата река. Под прежурящите лъчи на слънцето прашните ошмулени дървета хвърляха пестелива сянка на земята. Джоузеф си спомни как една тъмна нощ излезе от градчето и метна шапката и бича си надалеч, за да отличи мига от потока мигове. Спомни си колко плътен и зелен бе храсталакът под дърветата и как се огъваше тревата под тежестта на семето, колко гъсто бяха обрасли хълмовете като козината по гърба на лисица, а сега бяха толкова изтънели. Южната пустиня бе изпратила свои представители да проверят дали земята е подходяща за по-нататъшното разпростиране на империята й.

Конят се задъхваше от жегата. От кичура косми в средата на корема му се стичаше пот. Пътуването бе дълго, а по пътя нямаше вода. Не му се прибираше вкъщи, защото чувстваше вина за новините, които носи. Те щяха да доведат разруха в ранчото, да го обрекат на милостта на слънцето и на настъплението на пустинята. Подмина трупа на крава. Костите на задницата й стърчаха жалостиво, а газовете,

образувани при гниенето, подуваха корема до пръсване. Джоузеф смъкна шапка над очите си и наклони глава, за да не вижда накълвания труп на земята.

Беше късно следобед, когото пристигна. Томас точно се беше върнал откъм планината. Развълнуван се приближи до Джоузеф. Лицето му бе напрегнато.

— Намерих десет умрели крави — каза той. — Не знам какво ги е убило. Мишеловите вече са ги нападнали — грабна ръката на Джоузеф и силно я разтърси. — Оттатък билото са. На сутринта от тях ще са останали само купчина кости.

Джоузеф сmutено погледна встрани.

„Не успявам да защитя земята — мрачно си помисли той. — Задължението да съхраня живота на моята земя не е по силите ми.“

— Томас — рече той, — днес ходих до града да видя какво е положението.

— Навсякъде ли е така? — попита Томас. — Водата в кладенеца е ниско.

— Да, навсякъде е така. Ще се наложи да преместим кравите. На около сто мили. Има паша край Сан Хоакин.

— Да тръгваме тогава, за Бога! — извика Томас. — Да се махаме от тази проклета долина, от тази двулична мръсница. Не искам никога да се връщам тук! Повече не ѝ вярвам!

Джоузеф бавно поклати глава.

— Все мисля, че нещо ще се случи. Знам, че няма надежда. Вече и силен дъжд няма да помогне. Ще подкараме кравите другата седмица.

— Защо да чакаме дотогава? Да започнем да се подготвяме още утре!

Джоузеф се опита да го успокои.

— Тази седмица е много горещо. Следващата може да се захладни. Трябва добре да ги нахраним, за да издържат на пътуването. Кажи на хората да хвърлят повече сено.

Томас кимна.

— Не бях се сетил за сеното.

Внезапно очите му се оживиха.

— Джоузеф, да отидем оттатък билото, до крайбрежието, докато мъжете хранят кравите. Да погледдаме малко вода, преди да тръгнем из

прахоляка.

Джоузеф кимна.

— Да, може да отидем утре.

Тръгнаха през нощта, за да изпреварят слънцето. Насочиха конете към тъмния запад и ги оставиха сами да открият пътя. Земята още изльчваше жега от предишния ден и хълмовете бяха притихнали. Чаткането на копитата о скалистата пътека разплискваше неприятни звуци в тишината. Призори спряха конете да си починат. Стори им се, че някъде напред дрънка звънче.

— Чу ли го? — попита Томас.

— Може да е някое животно със звънец — отвърна Джоузеф, — но не е хлопатар. Прилича на звънец на овца. Ще се ослушаме внимателно, когато съмне.

Жегата започна още с изгрева на слънцето. Дори зората не бе прохладна. Няколко скакалеца скърцаха и щракаха из въздуха. Ожарените от слънцето махагонови дървета изпускаха наоколо аромат и капчици сладък гъст сок се процеждаха от трънките. Колкото се изкачваха по-нагоре по стръмния склон, толкова по-каменист ставаше пътят и толкова по-гола земята. Навсякъде костите на земята стърчаха и отблъскаха ослепителната светлина надалеч. На пътеката пред тях злостно изтрака гърмяща змия. Двата коня едновременно се заковаха на място и отстъпиха. Томас се пресегна и измъкна карабината от кобура, провесен под седлото. Пушката изгърмя и змията бавно се претърколи през размазаната си глава. Конете обърнаха глави към нанадолнището и примижаха срещу режещата светлина. От земята се надигна стон, тя сякаш протестираше против непоносимото слънце.

— Това ме натъжава — рече Джоузеф. — Бих искал да гледам по-спокойно наоколо.

Томас прехвърли крак през седлото.

— Знаеш ли на какво прилича цялата тази дяволска страна? — попита той. Прилича на тлееща купчина пепел, от която стърчат въглени.

Отново чуха дрънкането на звънеца.

— Хайде да видим откъде идва — предложи Томас.

Отново обърнаха конете нагоре. Склонът бе осенен с големи обли камъни, остатъци от някогашни идеално изваяни планини, а пътеката се провираше между тях.

— Стори ми се че, че звънецът мина покрай къщи нощес — каза Томас. — Тогава си помислих, че е било насын, но сега, като го чувам отново, си го спомням. Почти стигнахме върха.

Пътеката ги отведе в дефиле, покрито с късчета гранит. След миг мъжете се озоваха в друг, зелен свят. Склонът се спускаше надолу, покрит с грамадни секвои. Измежду огромните столове, прави като колони, безразборно се сплитаха цариградско грозде и папрат човешки ръст. Хълмът рязко слизаше надолу и морето като че се издигаше на нивото на хребета. Двамата мъже спряха конете и жадно впиха очи в зеления храсталак. Планината гъмжеше от живот. Пъдпъдъците прелитаха ниско над земята и някой заек току се втурваше с подскоци встрани от пътеката. Пред очите им сърна излезе на открито,олови миризмата им и се втурна надалеч. Томас изтри очи с ръкав.

— Всичкият дивеч от нашата страна е тук — каза той. — Хубаво щеше да бъде да доведем добитъка тук, но е стръмно и кравите няма да могат да се задържат на крака.

Обърна се и погледна брат си.

— Джоузеф, не изпитваш ли желание да пропълзиш в шубрака, в някоя влажна хладна хралупа, да се свиеш и да заспиш?

Джоузеф се бе загледал в отсрещния край на морето.

— Чудя се откъде идва влагата.

Посочи дългите голи скатове, които се спускаха дълбоко надолу под краката им.

— При нас няма трева, а тук дори и в пукнатините е зелено като в джунгла.

После каза:

— Виждал съм как челото на мъглата наднича в долината.

Навярно всяка нощ прохладната сива мъгла поляга из урвите в планината и оставя част от влагата си. Денем се връща към морето, а нощем отново идва и гората никога не трябва да я чака. Никога. Нашата земя е суха и нищо не помага. А тук. Мразя това място, Томас.

— Искам да сляза към водата — каза Томас. — Хайде да тръгваме.

Тръгнаха надолу по стръмния склон. Пътеката криволичеше измежду столовете на секвоите. Къбините се забиваха в лицата им. По едно време стигнаха до малка полянка. Там имаше две натоварени мулета с увесени глави. На земята пред тях седеше старец с бяла

брада. Беше сложил шапката си на коленете. Влажната му коса бе спъстена. Впи в тях черни лъскави очи. Затули едната си ноздра и се изсекна, после направи същото с другата.

— Отдалеч чух, че идвate — рече той и безшумно се изсмя. — Сигурно следвате звънчето на мулето. То е от истинско сребро. Веднъж го носи едното муле, друг път другото.

Достолепно постави шапката на главата си и подобно на врабче вирна гърбавия си нос.

— Къде сте тръгнали надолу по хълма?

Томас не отговори, Джоузеф се взираше в стареца, като че го познаваше кой знае откъде.

— Ще спим на брега — обясни Томас. — Ще наловим малко риба и ще поплаваме, ако морето е спокойно.

— Чухме звънчето отдалеч — обади се Джоузеф. — Виждал съм те някъде и по-рано.

Изведнъж се смути и спря, защото знаеше, че всъщност никога по-рано не е виждал стареца.

— Живея на равното, ей там надясно — поясни старецът. — Къщата ми е на петстотин фута над морето.

Той важно кимна.

— Ще пренощувате при мен. Ще видите колко е високо.

Замълча. Очите му потънаха в тайнствена мъгла. Погледна Томас. После за дълго спря поглед върху Джоузеф.

— Мисля, че мога да ви кажа — рече той. — Знаете ли защо живея тук, на скалата? Малцина знайт причината. На вас ще кажа, защото ще дойдете с мен.

Надигна се, за да сподели тайната по подходящ начин.

— Аз съм последният човек на запад, който вижда слънцето. След като залезе за всички останали, го виждам още известно време. И така вече двадесет години. Гледам залеза всяка вечер, освен когато има мъгла или вали.

Той погледна първо единия, после другия и гордо се усмихна.

— Понякога — продължи той — отивам до града за сол и пипер, за тамян и тютюн. Връщам се бързо. Тръгвам, след като е залязло слънцето, и се връщам, преди да залезе отново. Тази вечер ще видите.

Той нетърпеливо се вгледа в небето.

— Време е да тръгваме. Вървете след мен. Ще заколя прасе и ще го опека за вечеря. Тръгвайте.

Той почти се затича надолу по пътеката. Мулетата се впуснаха в тръс подир него и сребърното звънче пронизително задрънча.

Джоузеф подкани Томас:

— Хайде да отидем с него.

Томас се дръпна.

— Този човек е луд. Остави го да си върви по пътя.

— Искам да ида с него, Томас — припряно настоя Джоузеф. — Не е луд. Не е безнадеждно луд. Искам да отида с него.

Томас изпитваше животински страх от лудостта.

— По-добре да не ходим. Ако настояваш, ще си взема одеялото и ще спя в храстите.

— Тръгвай, че го изпуснахме.

Подбраха конете и се спуснаха по хълма през шубрака сред червените стволове на секвоите. Старецът изчезна толкова бързо, че го видяха едва когато стигнаха долу. Той помаха и ги повика с пръст. Пътеката ги изведе от гънката в планината, където растяха секвоите, и ги отведе отвъд голия хребет до дълга тясна поляна. Там планината седеше, потопила стъпала в морето, а в ската ѝ бе къщата на стареца. Цялата поляна бе покрита с пелин — човек на кон не би могъл да бъде забелязан от шубрака — гъстата растителност стигаше на стотина фута от скалата. На ръба на пропастта имаше колиба от пръти. В пролуките бе натъпкан мъх, който стърчеше като косми. Покривът бе покрит с дебел пласт трева. До къщата бе разположена здрава кочина от колове, малък навес, зеленчукова градина и къс земя, засята с царевица. Старецът разпери ръце със самочувствие на собственик.

— Това е домът ми.

Погледна залязващото слънце.

— Има повече от час. Вижте онзи хълм — син е — посочи той.

— Тази планина е от мед.

Зае се да разтовари мулетата, като поставяше кутиите с провизии на земята. Джоузеф слезе от седлото и спъна коня. Томас го последва без желание. Мулетата поеха към шубрака и конете заподскачаха след тях.

— Ще ги открием по звънчето — каза Джоузеф. — Конете няма да се отделят от мулетата.

Старецът ги отведе до кочината. Десетина клоощави прасета ги изгледаха подозрително и се опитаха да си пробият път през външната ограда.

— Ловя ги с капани — похвали се той. — Навсякъде съм поставил капани. Елате да ви покажа.

Той отиде до ниския, покрит със слама навес. Наведе се и посочи двадесет малки клетки, изплетени от върбови клонки. В тях имаше сиви зайци и пъдпъдъци, дроздове и катерички. Те седяха в сламата и надничаха иззад дървените пречки.

— Хващам ги в капани от кутии и ги държа, докато ми потрябват.

Томас се извърна.

— Отивам на разходка — троснато рече той. — Ще сляза от скалата до океана.

Той се отдалечи и старецът го проследи с очи.

— Защо този човек не ме харесва? — попита той Джоузеф. — Защо се страхува от мен?

Джоузеф погледна към Томас с обич.

— Има свои разбирания за живота, както имаме ти и аз. Не обича затворени животни. Представя си, че е на тяхно място и усеща страха им. Не обича страха. Поддава му се прекалено лесно — той поглади брадата си. — Не му обръщай внимание. Скоро ще се върне.

Старецът се натъжи.

— Трябаше да му кажа. Отнасям се с животните много внимателно. Не ги оставям да се изплашат. Не разбират кога ги убивам. Ще видиш.

Заобиколиха къщата и тръгнаха към края на скалата. Джоузеф посочи трите кръста, забити в земята до ръба на скалата.

— Какви са тези кръстове? — попита той. — На необичайно място са.

Спътникът му трескаво го изгледа.

— Харесват ти. Виждам, че ти харесват. Сродни души сме. Знам неща, които ти не знаеш. Ще ги научиш. Ще ти кажа за кръстовете. Имаше буря. Цяла седмица океанът там, долу, бе бурен и сив. Вятърът духаше насам от средата на морето. После всичко свърши. Погледнах към брега от върха на скалата. Видях три малки фигурки. Спуснах се по пътеката, която съм издълбал със собствените си ръце. Морето бе

изхвърлило трима моряци. Двама от тях бяха тъмнокожи, а другият беше със светла кожа. Около врата на светлокожия имаше медальон с лика на светец на верижка. После ги донесох тук, горе. Погребах ги на скалата и сложих кръстовете — заради медальона. Кръстовете ти харесват, нали?

Отправи черните си очи към Джоузеф и зачака изражението му да се промени.

И Джоузеф кимна.

— Да, кръстовете ми харесват. Добре си направил.

— Тогава ела да видиш къде залязва слънцето. И то ще ти хареса.

От нетърпение заобиколи къщата почти тичешком. На ръба на скалата бе построена малка платформа. В предната ѝ част имаше преграда, а няколко крачки по-назад — пейка. Пред нея на четири дървени цепеници бе поставена голяма каменна плоча. Гладката повърхност на камъка бе идеално изтъркана. Двамата мъже се изправиха до преградата и се загледаха в морето — синьо и спокойно, и толкова далечно под краката им, че настъпващите към брега талази изглеждаха като вълнички и туптенето на крайбрежния прибой напомняше тихо тупкане по влажната кожа на барабан. Старецът посочи към хоризонта, където бе надвиснало мрачното чело на мъглата.

— Добра ще бъде нощта. От мъглата ще изглежда червена. Подходяща е за прасето.

Докато се плъзгаше надолу по небето, слънцето се уголемяваше.

— Всеки ден ли идваш тук? — попита Джоузеф. — Никога ли не пропускаш?

— Не пропускам, освен когато небето е покрито с облаци. Аз съм последният човек, който вижда слънцето. Погледни някоя карта и ще видиш. Залязва за всички, освен за мен.

После извика:

— Какво съм се разбърбил, а трябва да се пригответям. Седни на онай пейка и чакай.

Той изчезна зад къщата. Джоузеф чу сърдитото квичене на прасето и старецът се появи със съпротивляващото се животно в ръце. Бе вързал четирите му крака заедно. Постави го на плочата и го

погали, докато то спря да се съпротивлява, успокои се и започна доволно да грухти.

— Виждаш ли — рече старецът. — Не бива да плаче. То не знае. Почти е време.

От джоба си извади дебел нож с късо острие и го опита на дланта си. После с лявата си ръка погали хълбока на прасето и се обърна с лице към слънцето. То бързо се спускаше към далечния ръб, образуван от мъглата, сякаш се въртеше в мях с бистра вода.

— Точно навреме — зарадва се старецът. — Искам да започна малко по-рано.

— Какво значи това? — попита Джоузеф. — Какво правиш с прасето?

Старецът постави пръст на устните си.

— Шт! После ще ти кажа. Тихо сега.

— Жертвоприношение ли правиш? Принасяш прасето в жертва ли? — отново попита Джоузеф. — Всяка вечер ли убиваш прасе?

— А, не. Няма смисъл. Убивам малки животни — птица, заек или катерица. Да, убивам по едно животно всяка вечер. Почти е време.

Слънцето опря ръб в мъглата, промени формата си; превърна се във връх на стрела, проточи се като прашинките в пясъчен часовник. Морето стана червено. Гребените на вълните заприличаха на алени остриета.

Старецът бързо се обърна към плочата.

— Време е! — каза той и преряза гърлото на прасето.

Червената светлина обля планините и къщата.

— Не плачи, малко братче.

Той притисна надолу агонизиращото тяло.

— Не плачи. Ако съм го направил както трябва, ще умреш заедно със слънцето.

Агонията отслабна. Слънцето се превърна в червена ивица светлина, после изчезна. Прасето умря.

През цялото време Джоузеф седя на пейката и напрегнато наблюдава жертвоприношението.

„Какво е открил този човек? — мислеше си той. — От живота си е извлякъл нещо, което го прави щастлив.“ Видя налетите с щастие очи на стареца. Видя как в момента на смъртта той се изправи, как се

изпълни с достойнство, как се извиси. „Този човек е открил тайна — рече си Джоузеф. — Трябва да ми я каже, ако може.“

Старецът седна на пейката до него и се загледа към отвъдния бряг на морето, където бе изчезнало слънцето. Морето потъмня. От поривите на вятъра по гребените на вълните се образуваше бяла пяна.

— Защо го правиш? — тихо попита Джоузеф.

Старецът рязко се извърна настани.

— Защо ли? — развълнува се той. После се успокои. — Добре, явно не питаш с лошо чувство. Знам, че брат ти ме мисли за луд. Затова отиде да се разхожда. Ти не мислиш така. Ти си прекалено мъдър, за да мислиш подобни неща.

Той отново погледна морето, което постепенно потъмняваше.

— Наистина искаш да знаеш защо гледам слънцето, защо убивам по някое дребно същество, когато изчезва.

Замълча и прокара мършави пръсти през косата си.

— Не знам — тихо промълви той. — Измислял съм много причини, но те не са истински. Казвал съм си: „Слънцето е живот. Отдавам живот на живота. Превръщам смъртта на слънцето в символ.“ Но когато си измислях тези причини, знаех, че не са истински.

Огледа се, сякаш търсеше потвърждение.

— Това са думи, с които се опитваш да прикриеш голотата на нещо — прекъсна го Джоузеф, — което изглежда смешно в дрехи.

— Ето, виждаш ли. Отказах се да търся причини. Правя го, защото ми носи радост. Правя го, защото така ми харесва.

Джоузеф разпалено кимна.

— Щеше да ти е неприятно, ако не го правеше. Щеше да се чувствуваш, като че нещо е недовършено.

— Точно така — високо извика старецът. — Разбиращ го. Веднъж се опитах да го обясня, но човекът, на когото говорех, не го проумя. Правя го за себе си. Не мога да кажа, че не е за слънцето, но го правя за себе си. В този момент аз съм слънцето. Разбиращ ли? Чрез животното се превръщам в слънцето. Изгарям в своята смърт.

Очите муискряха от вълнение.

— Сега знаеш.

— Да — потвърди Джоузеф. — Сега знам. Знам какво означава това за теб. За мен е различно, но още не смея да се замисля в какво се състои разликата. Все пак непременно ще помисля.

— Не става бързо — каза старецът, — но вече е почти идеално.

Наведе се и постави ръце на коленете на Джоузеф.

— Някой път ще се получи. Небето ще бъде каквото трябва.

Морето ще бъде каквото трябва. Жivotът ми ще достигне равен и спокоен момент. Онези планини отзад ще ми покажат кога е дошъл подходящият момент. Той ще е идеалният момент. Ще бъде и последният.

Кимна мрачно към плочата, където лежеше закланото прасе.

— Когато този момент настъпи, самият аз ще се отправя към края на света заедно със слънцето. Сега знаеш. Това е скрито във всеки човек. Опитва се да излезе на повърхността, но страхът го изкривява и то се задушава в човека. Онова, което излиза на повърхността, е променено — кръв по ръцете на някоя статуя, чувства, породени от разказа за древно мъчение — отдаването или отнемането на кръв при съвкупление. Така е — каза той, — казал съм на животните в клетките как стоят нещата. Те не се страхуват. Смяташ ли, че съм луд? — попита той.

Джоузеф се усмихна.

— Да, луд си. Томас мисли, че си луд. Бъртън би казал, че си луд. Повечето хора смятат, че не е безопасно да отвориш в душата си път, за да могат нещата да влязат направо в душата такива, каквито са, свободни и необезпокоявани. Хубаво е да говориш на животните в клетката. Иначе самият ти може да се озовеш в клетка.

Старецът стана, взе прасето и го отнесе. Върна се с вода, изстърга кръвта от плочата и посипа с чист чакъл земята под нея.

Свърши с почистването на прасето почти по тъмно. Над планината надничаше огромна бледа луна. Лъчите ѝ се заплитаха в бялата пяна, която се надигаше и изчезваше в морето. Тъпият звук от ударите на вълните в брега се усиливал. Джоузеф се настани в малката, прилична на пещера колиба. Старецът обръща парчетата месо на лопатата в камината и тихо говореше:

— Високият пелин скрива дома ми — разказваше той. — Сред пелина има малки полянки. Знам къде са някои от тях. Есенно време там се бият сръндаците. По цяла нощ слушам трясъка на рогата им. През пролетта сърните водят малките, целите в петна, на същите места и ги учат на различни неща. Много има да научат, ако искат да оживеят

— от кои шумове да бягат, какво означават миризмите, как да убиват змиите с предните си копита.

После продължи:

— Планината е изкована от метал. На повърхността е скала, под нея има черно желязо и мед. Така е.

Пред къщата се чуха стъпки.

— Джоузеф, там ли си? — извика Томас.

Джоузеф стана от пода и излезе.

— Вечерята е готова. Къде ходиш? Ела да ядем — каза той.

Томас не се съгласи.

— Не искам да стоя с този човек. Събрах малко рапани. Ела на брега. Ще запалим огън и ще ядем там. Луната осветява пътеката.

— Но вечерята е готова — рече Джоузеф. — Ела поне да хапнеш.

Томас предпазливо влезе в колибата, сякаш някое диво животно щеше да се хвърли върху му от тъмен ъгъл. Светлината идваше само от огнището. Старецът късаше месото със зъби и хвърляше кокалите в огъня. Когато приключи, унесено се загледа в жаравата.

Джоузеф седна до него.

— Откъде си? — попита той. — Защо дойде тук?

— Какво казваш?

— Питам защо дойде тук да живееш сам?

Унесеният поглед на стареца се проясни за миг, после отново мрачно се сведе надолу.

— Не си спомням — отвърна той. — Не искам да си спомням. Трябва да се връщам в миналото, за да потърся онова, за което питаш. Ако го направя, ще се сблъскам с неща отпреди, с които не искам да си имам работа. Не ги закачай.

Томас се надигна.

— Взимам си одеялото и отивам да спя на скалата — каза той.

Джоузеф го последва навън.

— Лека нощ — извика през рамо.

Братята мълчаливо се отправиха към скалата. Постлаха одеялата едно до друго на земята.

— Хайде утре да отидем на брега — помоли Томас. — Не ми харесва тук.

Джоузеф седна на одеялото и се загледа в едваоловимото движение на осветеното от луната море.

— Утре се връщам, Том — каза той. — Не мога да стоя далеч от дома. Трябва да съм там, ако нещо се случи.

— Нали решихме да останем три дни — възпротиви се Томас. — Искам да си почина от прахоляка, щом се налага да прекарвам добитъка на сто мили от тук. Ти също имаш нужда.

Дълго време Джоузеф не продума.

— Томас — рече той, — спиш ли?

— Не.

— Няма да дойда с вас, Томас. Ти преведи добитъка. Аз оставам в ранчото.

Томас се надигна на лакът.

— Какво говориш? Няма да се затрие ранчото. Кравите трябва да спасяваме.

— Ти преведи кравите — повтори Джоузеф. — Не мога да замина. Мислих за заминаването. Представях си как заминавам, но не мога. То е като да изоставиш болен човек.

Томас изсумтя:

— Като да изоставиш мъртвец! В това няма нищо лошо.

— Не е мъртва земята — не се съгласи Джоузеф. — Зимата ще завали и през пролетта тревата ще поникне и реката ще се налее. Разбиращ ли, Том? Някаква случайност докара това. През пролетта земята отново ще бъде напоена с влага.

— И ти ще си вземеш нова жена и повече никога няма да има суша — подигра го Томас.

— Може би — тихо каза Джоузеф.

— Тогава ела с нас до Сан Хоакин и ни помогни с добитъка.

Далеч в океана Джоузеф видя светлините на минаващ кораб. Загледа се в тях и вдигна пръст, за да разбере колко бързо се движи корабът.

— Не мога да замина — повтори той. — Това е моята земя. Не знам защо е моя, какво я прави моя, но не мога да я напусна. През пролетта, когато тревата поникне, ще разбереш. Не помниш ли колко зелена беше тревата по хълмовете, дори в процепите на скалите, и колко жълт бе синапът? Червенокрилите косове свиваха гнезда сред стъблата на синапа.

— Спомням си — троснато отговори Томас. — Спомням си също какво беше тази сутрин — изгорено до пепел и опоскано до голо. Да,

спомням си измрелите крави. Искам да се измъкна от тук възможно най-бързо. Това е подло място.

Обърна се настрана.

— Ще се върнем утре, щом казваш. Надявам се да не останеш на това проклето място.

— Трябва да остана — каза Джоузеф. — Ако тръгна с вас, през цялото време ще искам да се върна и да видя дали не е заваляло и дали в реката няма вода. Така че по-добре да не тръгвам.

23.

На сутринта светът бе обгърнат от сива мъгла. В неясната светлина къщата и бараките изпъкваша като тъмни сенки. В подножието на скалата прибоят биеше приглушено и кухо. Одеялата бяха мокри. Ситни капчици влага се бяха впили в лицата и косите им. Джоузеф потърси стареца. Откри го в колибата, седнал до тлеещия огън.

— Тръгваме веднага щом намерим конете — каза Джоузеф.

Старецът, изглежда, се натъжи, че заминават.

— Мислех, че ще поостанете. Разкрих ти познанията си. Надявах се ти да споделиш своите.

Джоузеф горчиво се засмя.

— Нямам какво да споделя. Моите познания се оказаха безполезни. Как да открием конете в мъглата?

— Аз ще ги намеря.

Отиде до вратата и пронизително иззвири. След миг се чу сребърното звънче. Мулетата пристигнаха в тръс, последвани от конете.

Джоузеф и Томас ги оседлаха и завързаха одеялата отстрани. Джоузеф се обърна да се сбогува със стареца, но той бе изчезнал в мъглата и не отговори.

— Този човек е луд — каза Томас. — Хайде да вървим.

Отведоха конете до пътеката и ги оставиха сами да избират пътя в гъстата мъгла, в която човек не можеше да се ориентира. Стигнаха до гънката в планината с избуялата растителност и секвоите. От всеки лист се процеждаше влага. Мъглата висеше на парцали по стволовете подобно на опърпани знамена. Едва когато изминаха половината път до прохода, мъглата взе да изтънява, да се разкъсва и да се вие наоколо като легион духове, пленени от дневната светлина. Накрая пътеката изпълзя над мъглата и когато погледнаха назад, Джоузеф и Томас видяха развълнуваното море мъгла, което се простираше към хоризонта и скриваше от поглед океана и планинските склонове. Скоро

стигнаха дефилето и пред очите им се разстла сухата, мъртва долина, изгаряща под безмилостните слънчеви лъчи, тлееща под горещите вълни на жегата. Спряха наред прохода и се загледаха в зеленината на каньона, откъдето идвала, и в сивото море мъгла.

— Никак не ми се тръгва — каза Томас. — Само да имаше паша за добитъка, щях да се преместя тук.

Джоузеф погледна назад, после бързо подкара коня през дефилето.

— Тази земя не е наша, Томас — отвърна Джоузеф. — Тя е като красива жена, която не ни принадлежи.

Той пришпори коня по нажежената напукана скала.

— Старецът ми разкри тайна, Томас. Каза ми някои неподправени, чисти неща.

— Той е луд — настояваше Томас. — Навсякъде другаде щяха да го приберат. За какво държи всички онези същества затворени?

Джоузеф понечи да му обясни. Опита се да намери подходящи думи.

— Ами... държи ги за ядене — рече той. — Не се намира лесно дивеч и затова ги лови и ги държи, докато му потрябват.

— Тогава като че ли всичко е наред — успокои се Томас. — Стори ми се, че има нещо друго. Щом е така, нямам нищо против. Значи лудостта му не е свързана с животните и птиците?

— В никакъв случай — каза Джоузеф.

— Ако знаех, нямаше да ви изоставя. Изплаших се, че става дума за някакъв ритуал.

— Винаги се страхуваш, когато става дума за ритуали, Томас. Знаеш ли защо е така?

Джоузеф намали хода на коня, докато Томас се изравни с него.

— Не, не знам — бавно призна Томас. — Прилича ми на капан, на малък капан.

— Може и така да е — каза Джоузеф. — Не бях помислил за това.

Спряха конете до лавровото дърво край извора на реката в подножието на хълма. Мъхът и папратта бяха сухи и крехки.

— Да се прехвърлим оттатък и да приберем всичкия добитък, който намерим — предложи Томас.

Изоставиха коритото на реката и поеха покрай планината. Обгърна ги облак прах. Изведнъж Томас спря коня и посочи надолу.

— Погледни натам.

По склона бяха разпилени двадесетина купчинки оглозгани кости. Няколко сиви койота се измъкваха към гъсталака, а лешоядите кацаха по ребрата и смъкваха от тях последните късчета път.

Лицето на Томас бе изпito от мъка.

— Ето защо мразя тази страна. Никога няма да се върна — извика той. — Хайде, искам да стигна до ранчото по-скоро. Искам да тръгна още утре, ако мога.

Рязко обърна коня и го пришпори в тръс надолу по склона, далеч от полето, осяно с кости. Джоузеф го проследи с поглед, но не се опита да го догони. Сърцето му преливаше от тревога и отчаяние.

„Нещо не е наред — помисли си той. — Бях избран да се грижа за земята и не успях да се справя. — Бе разочарован от себе си, от земята, но не се отказваше. — Няма да я изоставя. Ще остана при нея. Може би още не е мъртва. — Спомни си за скалата сред боровете и се развърнува. — Интересно дали и малкото поточе е пресъхнало. Ако все още тече, значи земята не е мъртва. Скоро ще отида да проверя.“

Прехвърли билото преди Томас да препусне към къщите. Оградите около последните купи бяха свалени и ненаситните крави дърпаха сено и образуваха дупки в тях. Джоузеф приближи и забеляза колко изпосталели и кълощави са и как стърчат костите на задниците им. Отиде до мястото, където Томас разговаряше с Мануел.

— Колко са?

— Четиристотин и шестнайсет — отговори Мануел. — Загубили сме повече от сто.

— Повече от сто!

Томас бързо се отправи към обора. Джоузеф се загледа след него. После се обърна към краваря:

— Останалите ще успеят ли да стигнат до Сан Хоакин, Мануел?

Мануел сви рамене.

— Ще се движим бавно. Може да намерим малко трева. Може да има оттатък. Сигурно ще загубим някоя и друга крава. Брат ви не иска кравите да умрат. Той обича животните.

— Оставете ги да изядат всичкото сено — нареди Джоузеф. — Тръгваме, когато свърши.

— Има до утре — каза Мануел.

На двора товареха фургоните — дюшеци, клетки с пилета, тенджери — много внимателно трупаха всичко на високи купове. Пристигнаха Ромас и още един кравар да помагат при прехода на стадата. Рама щеше да кара каруцата, а Томас — фургона студебейкър със зоб за конете и два варела с вода. На фургоните бяха натоварени палатки, хранителни запаси, три живи прасета и няколко гъски. Вземаха всичко необходимо да издържат до зимата.

Вечерта Джоузеф наблюдаваше от верандата последните приготовления. Рама остави работата и се настани при него на стълбите.

— Защо оставаш? — попита тя.

— Някой трябва да се грижи за ранчото, Рама.

— Нищо не е останало, за какво ще се грижиш. Томас е прав, Джоузеф, нищо не е останало.

Очите му потърсиха хребета с тъмните борове.

— Останало е нещо, Рама. Оставам в ранчото.

Тя дълбоко въздъхна.

— Предполагам, че искаш да взема бебето.

— Да. Няма да мога да се грижа за него.

— Нали знаеш, че животът в палатка не е съвсем за него.

— Не го ли искаш, Рама? — попита той.

— Искам го. Искам го за себе си.

Джоузеф се извърна и отново погледна боровата горичка. Последните слънчеви лъчи потъваха зад Пуерто Суело. Джоузеф си спомни за стареца и неговото жертвоприношение.

— Защо искаш детето? — тихо попита.

— Защото е част от тебе.

— Обичаш ли ме, Рама? Затова ли е всичко?

Дъхът ѝ рязко спря в гърлото.

— Не! — извика тя. — Почти те мразя.

— Тогава вземи детето — бързо каза той. — Твой е. Кълна се. Твой е завинаги. Повече нямам права над него.

И той за пореден път трескаво погледна към хребета с боровете, като че търсеще отговор.

— Как мога да бъда сигурна? — поколеба се Рама. — Когато вече съм свикнала, че детето е мое, когато то вече ме мисли за своя

майка, как да съм сигурна, че няма да дойдеш и да ми го отнемеш?

Той се усмихна. Познатото му леко спокойствие го завладя. Посочи мъртвото голо дърво до верандата.

— Виж, Рама, това беше моето дърво. То бе центърът на земята, бе нещо като баща на земята. Бъртън го уби.

Мълкна, поглади брадата си и подпъхна крайчетата навътре, както правеше баща му. Погледът му потъмня от болка и се изостри от стремежа да ѝ устои.

— Погледни хребета, където са боровете, Рама — рече той.

— В средата на горичката има кръг и в кръга огромна скала. Тази скала уби Елизабет, а на онзи хълм са гробовете на Бенджи и Елизабет.

Тя го гледаше с недоумение.

— Земята е поразена — продължи той. — Тя не е мъртва, а подвластна на сила прекалено голяма, за да може да ѝ устои. Аз оставам да пазя земята.

— Какво значение има всичко това за мен? — попита тя. — За мен или за детето?

— Не знам. Може би ми помага да ти дам детето. Изглежда ми като нещо, което може да помогне на земята.

Тя припряно отметна косата си назад и я приглади отстрани на пътя.

— Да не искаш да кажеш, че жертваш детето? Така ли е, Джоузеф?

— Не знам как да го нарека — отговори той. — Опитвам се да помогна на земята и затова няма да поискам да си върна детето.

Тогава тя стана и бавно се отдалечи от него.

— Сбогом, Джоузеф — каза тя. — Тръгваме сутринта и се радвам, защото отсега нататък винаги ще се боя от теб.

Устните ѝ потръпнаха и очите ѝ се наляха със сълзи.

— Нещастен самотник!

Тя бързо тръгна към дома, а Джоузеф само мрачно се усмихна, отправил поглед към боровата горичка.

„Най-после сме едно — помисли той, — най-после сме сами. Ще съединим усилията си.“

Откъм хълмовете довя вятър и вдигна облак задушаващ прахоляк във въздуха.

Цяла нощ добитъкът дъвка сенoto.

Фургоните тръгнаха на път преди изгрев. Два часа фенерите не спряха да се движат наоколо. Рама приготви закуска за децата и ги настани на безопасно място най-отгоре върху багажа. Сложи кошницата с бебето на пода на фургона пред себе си. Най-сетне бяха готови и конете впрегнати. Рама се покатери на мястото си и Томас се изправи до нея. Дойде и Джоузеф. Стояха в тъмнината. И тримата несъзнателно душеха въздуха. Децата съвсем притихнаха. Рама постави крак на спирачката. Томас дълбоко въздъхна.

- Ще ти пиша как сме пристигнали — каза той.
- Ще чакам — отговори Джоузеф.
- Ами, тогава най-добре да потегляме.
- Нали ще спирате в горещите часове на деня?
- Ако открием дърво, под което да спрем. Е, довиждане — рече Томас. — Дълъг път ни чака.

Един от конете тръсна глава и тропна с копито.

- Сбогом, Томас. Сбогом, Рама.

— Ще накарам Томас да ти пише как е бебето — обеща Рама.

Томас не помръдна. После внезапно се извърна и тръгна към впряга, без да продума. Спирачката кратко иззвистя и осите изскърцаха под тежкия товар. Рама подкара конете и двата впряга потеглиха. На върха на купа багаж Марта горчиво плачеше, защото никой не я изпращаше и не ѝ махаше с кърпичка. Останалите деца спяха, но Марта ги събуди.

— Отиваме на едно лошо място — тихо каза тя. — Аз обаче се радвам, че заминаваме, защото това място тук ще изгори до една-две седмици.

Джоузеф продължи да чува скърцането на колелата дори след като впряговете изчезнаха от погледа му. Отиде до къщата, която някога бе принадлежала на Хуанито. Там пастирите довършваха кафето и пърженото месо. С първите проблясъци на зората изпразниха чашите и тежко се изправиха на крака. Ромас се приближи до оградата на обора с Джоузеф.

- Не ги пресилвайте — заръча Джоузеф.
- Естествено, че няма. Момчетата ми са добри, мистър Уейн. Познавам ги до един.

Мъжете отегчено оседлаваха конете. Шест кучета с дълга козина се надигнаха от праха и уморено се хванаха на работа — отговорни

кучета бяха. Червената зора се разпука. Кучетата се подредиха. Оградата се отвори и стадото потегли — по три кучета от всяка страна го насочваха в пътя, а вакеросите го следваха във ветрилообразен строй. Още с първите стъпки във въздуха се надигнаха талази прахоляк. Мъжете грабнаха носни кърпи и завързаха носовете си. След около десетина ярда стадото потъна в прашния облак. После слънцето се издигна и го обагри в червено. Джоузеф стоеше до оградата и наблюдаваше как прашната ивица пълзи като червей по земята, която се разпростираше в далечината подобно на жълта мъгла.

Най-после плътният облак се прехвърли отвъд хълма, но част от прахоляка продължи да виси във въздуха часове след това.

Джоузеф почувства умората от дългия преход. Жегата на ранното слънце го изгаряше и прахът дращеше носа му. Дълго време стоя неподвижен. Стоеше и гледаше на ситетия с прах въздух, откъдето бе преминал добитъкът. Обзе го тъга.

„Кравите си отиват завинаги — мислеше си той. — Повечето от тях се родиха тук, а сега вече ги няма.“

Спомни си ги като новородени теленца с копринена козина, изблизани до блясък от майките си; спомни си как нощем телцата им образуваха малки вдълбнатини в тревата. Спомни си как жално мучаха кравите, когато малките се загубеха. Сега вече нямаше крави. Обърна се към мъртвите къщи, мъртвия обор и голямото мъртво дърво. Беше нетърпимо тихо. Вратата на обора се люлееше на пантите. Къщата на Рама също беше отворена. Вътре се виждаха столовете и изльсканата печка. Вдигна от земята парче тел, нави го и го окачи на оградата. Влезе в празния хамбар. По пода върху утъпканата слама бяха разпилени буци твърда черна пръст. Беше останал само един кон. Джоузеф тръгна покрай дългия ред празни ясли. Спомените му започнаха да се подреждат. „Тук седеше Томас, когато хамбарът бе пълен със сено.“

Погледна нагоре и се опита да си спомни как точно е било. Из въздуха проблясваха тънките жилки на жълтото слънце.

Трите кукумявки седяха с лице към обора в своите тъмни ъгли под стрехите. Джоузеф влезе в хамбара, донесе ечемик и го сипа в яслата на коня, после донесе още и го разпилия по земята пред вратата. Бавно пресече двора.

Някъде по това време Рама изнасяше коша с изпраните дрехи и ги простираше — червени престилки, джинси, избелели от често пране, малките сини роклички и червените трикотажни фусти на момичетата. Някъде по това време извеждаха конете от обора и те протягаха вратове над коритата с вода, пръхтяха и издухваха мехурчета във водата. Никога по-рано Джоузеф не бе изпитвал такава нужда от работа. Премина през всички къщи, заключи вратите и затвори прозорците, закова вратите на бараките. В къщата на Рама вдигна влажна кърпа от пода и я метна на облегалката на един стол. Рама беше уредна жена — чекмеджетата на бюрото бяха заключени, подът пометен, метлата и лопатата изправени в ъгъла, а сутринта печката бе почистена с пуешко крило. Джоузеф повдигна капака и видя как гаснат последните въглени. Докато заключваше къщата на Рама, почувства вина, подобна на вината, която човек усеща, когато капакът на ковчега се затваря за последен път и тялото остава само и забравено.

Върна се в своята къща. Постла леглото и внесе дърва, за да сготви вечерята. Помете, лъсна печката и нави часовника. Свърши всичко преди пладне. Отиде и седна на верандата. Слънчевите лъчи напичаха двора и се отразяваха в парченцата натрошено стъкло. Въздухът бе неподвижен и горещ, но въпреки това няколко птички подскачаха наоколо и кълвяха зърното, което Джоузеф бе разпилял. Привлечена от новините, че ранчото е изоставено, една катеричка безстрашно прекоси двора. Кафява невестулка се хвърли върху нея, но не улучи точно и двете безшумно се затъркаляха в праха. От прахоляка изскочи крастава жаба, заклати се към верандата и се настани на долното стъпало да лови мухи. Конят удари копито в земята и Джоузеф се зарадва на шума. Започваше да оглуява от тишината. Времето течеше по-бавно и мислите му едва се влачеха, подобно на краставата жаба, когато изпълзя от ситния прахоляк. Джоузеф погледна нагоре към сухите, побелели хълмове и примижка от отражението на жаркото слънце. Очите му проследиха урвите нагоре по хълма до пресъхналите извори и се плъзнаха по оголената планина. Сетне, както винаги, спря поглед на боровата горичка на хребета. Дълго време се взира в нея. После стана и слезе по стълбите. Тръгна към боровете. Вървеше бавно нагоре по полегатия склон. Като стигна подножието на хълма, хвърли поглед назад към къщите, скучени в сушата под слънцето. Ризата му

потъмня от пот. Следван от облаче прах, той продължаваше да върви към черните дървета.

Най-после стигна дерето с поточето, което идваше от горичката. В него се процеждаше вода и по ръбовете растеше зелена трева, а във водата все още плуваше по някое стръкче кресон. Джоузеф изкопа дупка в коритото и когато водата се избистри, коленичи и пи. Почувства прохладата по лицето си. Продължи нататък. Поточето се поналя и зелената ивица трева се разшири. На местата, където поточето изчезваше под земята, извън обсега на слънчевите лъчи, от черната почва се подаваше малко папрат. Вече не бе толкова отчаян.

— Знаех, че ще е тук — промълви той. — Не можеше да ми измени. Не и на това място.

Свали шапка и бързо продължи нататък. На поляната излезе гологлав. Изправи се срещу скалата и се загледа в нея.

Гъстият мъх бе пожълтял и изтънял. Папратта около входа бе оклюмала. Поточето все още се прокрадваше от отвора в скалата, но от него не бе останала и една четвърт. Джоузеф предпазливо приближи скалата и отスクубна малко мъх. Още не беше съвсем изсъхнал. Изкопа дупка в коритото на поточето — дълбока дупка — и когато се напълни, загреба вода с шапка, плисна я върху скалата и видя как тя попи в умиращия мъх. Дупката отново бавно се напълни. Много пъти загребва вода с шапка, за да напои мъха, а той жадно пиеше и по нищо не личеше да е овлажнял. Поля белезите на мястото, където се подхълзна Елизабет.

— Утре ще донеса кофа и лопата — рече си той. — Тогава ще е по-лесно.

Докато работеше, почувства, че скалата вече е свързана с него. Изпитваше към нея същото чувство на привързаност, каквото изпитваше към собственото си тяло. Пазеше я от смъртта, сякаш бранеше собствения си живот.

Когато приключи, седна до поточето и изми лицето и врата си със студената вода. После пи от шапката. Облегна се на скалата и се загледа в черния предпазен пояс дървета. Замисли се за страната отвъд пръстена, за спечените, изгорени хълмове, за сивия прашен пелин.

„Тук е безопасно — рече си той. — Тук семето ще остане живо, докато се върне дъждът. Тук е сърцето на земята и то още бие.“

Почувства как влагата от напоения мъх прониква през ризата му.

„Интересно защо земята сякаш търси отмъщение, сега, когато е мъртва?“ — продължи да разсъждава той. Замисли се за хълмовете, които като слепи змии с опърпана, олющена кожа обсаждаха крепостта, където водата още течеше. Спомни си как земята попиваше поточето, преди още да е изминал стотина ярда.

„Земята е настървена на водата — помисли си той, — като куче, освирепяло от глад.“

Развесели се от мисълта, защото почти ѝ повярва.

„Земята ще нахлуе, ще пресуши потока и ще изпие кръвта ми, ако може. Полудяла е от жажда.“

Погледна надолу. Поточето се прокрадваше през поляната.

„Ето го семето на живота. Трябва да го пазим от полудялата земя. Трябва да използваме водата, за да спасим сърцето. В противен случай вкусът на капчица вода може да накара земята да се нахвърли върху нас.“

Следобедът превалаляше. Сянката на дърветата се плъзна върху скалата и се съедини с противоположния край на кръга. На поляната цареше спокойствие.

— Навреме дойдох — каза Джоузеф на себе си и на скалата. — Ще чакаме тук, барикадирани срещу сушата.

Скоро главата му клюмна и той заспа.

Събуди се, след като слънцето потъна зад хълмовете, прахът улегна и настъпи нощта. Кукумявките, излезли на лов, се спускаха под звездите и бризът, постоянен спътник на нощта, галеше хълмовете. Загледа се в черното небе. Скоро съзнанието му се отърси от съня и той разпозна мястото.

„Станало е нещо необичайно — помисли си той. — Сега живея тук.“

Къщите долу във фермата не бяха вече негов дом. Щеше да се промъква в долината и бързо да се връща към сигурността, предлагана му от поляната. Изправи се и раздвижи заспалите си мускули. Безшумно се отдалечи от скалата. Когато излезе от горичката, тръгна тихо, сякаш се страхуваше да не разбуди земята.

Този път от къщите не идващо светлина, която да го направлява. Вървеше по памет. Стигна до фермата още преди да я види. Оседла коня и завърза за седлото одеялата, чувал зърно, бекон, три бута шунка и голяма торба кафе. Накрая отново се измъкна, повел натоварения

кон. Къщите спяха; земята шептеше под нощния вятър. По едно време дочу стъпките на някакво тежко животно в храсталака и косата му настръхна от страх, но изчака, докато отминат, и продължи напред.

Пристигна на поляната с първите отблясъци на зората. Този път конят не отказа да върви по пътеката. Джоузеф го завърза за едно дърво и го на храни с ечемик от торбата. Отиде до скалата и постла одеялата до малкия вир, издълбан от него. Вече започваше да просветлява, когато легна да спи, закрилян от скалата. Малко парцаливо облаче високо във въздуха припламна от слънцето. Джоузеф заспа, както го наблюдаваше.

24.

Настъпи есента, седмиците се превърнаха в месеци, а лятната жега не си отиваше. Накрая си тръгна толкова бавно, че смяната на сезона остана незабелязана. Гълъбите, които се тълпяха, когато наблизо имаше вода, отдавна бяха напуснали. Дивите патици прелитаха нависоко, оглеждаха се за водна площ, където да починат, и изнурени продължаваха нататък, а изнемощелите кацаха сред сушавото поле и на сутринта се присъединяваха към някое ново ято. Едва през ноември въздухът се охлади и зимата започна да настъпва, но земята вече бе станала суха като прахан и дори лишеите се лющеха от скалите.

Горещите седмици продължаваха да се точат. Джоузеф живееше в кръга сред боровете и чакаше зимата. Новият начин на живот му бе създал нови навици. Всяка сутрин носеше вода от дълбокия, широк вир, който бе изкопал, и заливаше мъха на скалата. Вечер отново го поливаше. Мъхът откликна; лъсна и позеленя. По цялата земя нямаше друго зелено място. Джоузеф следеше сушата да не се промъкне и там. Поточето малко по малко изтъняваше, но идваше зима и имаше достатъчно вода, за да поддържа скалата напоена с влага.

На всеки две седмици Джоузеф прехвърляше изпепелените хълмове и отиваше в Нуестра Сеньора за храна. В началото на есента там го очакваше писмо.

Томас пишеше само най-важното:

„Тук има трева. Загубихме триста глави добитък по пътя. Останалите крави са дебели. Рама е добре. Децата също. Наемът за пасищата е висок заради сушата. Децата плуват в реката.“

Джоузеф потърси Ромас и той му разказа подробностите за пътуването. Разказа как кравите падали една след друга, дори останът

не можел да ги вдигне и те само уморено гледали небето. Ромас можел да прецени до милиметър колко сили са им останали. Поглеждал в очите им и застревал изтощените животни, а измъчените очи замръзвали и се изцъкляли, но не се променяли. Пашата била недостатъчно, водата била недостатъчно; стадата изпълвали пътищата и фермерите наоколо били враждебно настроени. Пазели около оградите и застревали всяко животно, което преминело в имота им. Пътят бил осиян с прашни трупове и от край до край се разнасяла вонята на разлагаша се плът. Рама се бояла, че на децата може да им прилошие от смрадта, и непрекъснато покривала лицата им с мокри кърпи. С всеки следващ ден изминавали все по-къси разстояния. Изморените животни спели по цяла нощ и вече не търсели храна. Наложило се да върнат един от вакеросите, после още един, защото стадото се топяло, но Ромас останал, останали и двамата мъже от ранчото, останали, докато малката групичка с последни сили пристигнала до рекичката и говедата се стоварили на колене и цяла нощ не спрели да ядат. Ромас се усмихваше, докато разказваше, а гласът му бе равен. Когато свърши, той бързо се отдалечи и извика през рамо:

— Брат ви ми плати.

После изчезна в кръчмата.

Докато го слушаше, Джоузеф усети тъпа болка в стомаха и се зарадва, че Ромас си тръгва. Купи храна и се върна в убежището си. За пръв път не забеляза сухата земя, разцепена на зигзаг от пукнатините. Не усети и вкопчващите се в дрехите му клонки на храстите. В съзнанието му се виеше само прашен път, по който измираха изтощените говеда. По-добре нищо да не беше чул. Сега този нов враг щеше да се опълчи срещу защитата на боровете.

Шубракът в горичката вече бе мъртъв, но правите стволове още пазеха скалата. Сушата най-напред пропълзяваща по земята и убиваше къчините и ниските храсти. Корените на боровете проникваха в земята до скалата и пиеха по малко вода, а игличките още пазеха тъмнозеления си цвят. Джоузеф навлезе в полянката и плъзна ръце по скалата, за да се увери, че е влажна. За пръв път отбеляза докъде стига водата. Така щеше да проследи колко бързо изчезва.

През декември сух студ попари страната. Слънцето изгряваше червено, а северният вятър всеки ден вееше над земята, разхвърляше

сухите листа и насищащите въздуха с прахоляк. Джоузеф слезе до фермата да вземе палатка за нощите. Докато се разхождаше сред притихналите къщи, пусна водната помпа и за момент се заслуша как тръбите засмукват въздух. После обърна малкото лостче и перките спряха. Тръгна нагоре по склона, без да поглежда назад. Заобиколи отдалеч гробовете на хълма.

Същия следобед видя мъглата и над западните хълмове. „Може да отида до стареца — помисли си той. — Сигурно има да ми каже още нещо.“

За съжаление много добре знаеше, че не може да напусне скалата от страх мъхът да не загине. Върна се на тихата поляна и разтъна палатката. Взе кофата от купа с инструменти и отиде да залее скалата с вода. Нещо се беше случило. Поточето се бе отдръпнало от колчетата с цели шест сантиметра. Сушата бе атакувала потока някъде под земята. Джоузеф напълни кофата от вира и плисна водата върху мъха. После отново я напълни. Скоро вирът се изразни; наложи се да чака половин час умиращото поточе да го напълни.

За първи път го обзе паника. Пропълзя в пещерата и се вгледа в малката цепнатина, от която бавно се процеждаше водата. После изпълзя навън, покрит с влагата на пещерата. Седна до поточето и се загледа как то се влива във вира. Имаше чувството, че нивото му спада пред очите. Вятърът неспокойно разлюля клоните на боровете.

— Тя ще победи — високо изрече Джоузеф. — Сушата ще се добере до нас.

Изплаши се.

Привечер се разходи до края на пътеката. Дълго време гледа как слънцето залязва над Пуерто Суело. От невидимото море изплува мъгла и погълна слънцето. В студената зимна вечер Джоузеф събра наръч мъртви борови клонки и торба шишарки за огъня. Тази вечер стъкна огнището близо до вира, за да може отблъсъците му да падат върху поточето. След като приключи с оскъдната вечеря, се облегна на седлото и се загледа как водата безшумно се плъзга във вира. Вятърът бе утихнал и боровете мълчаха. Джоузеф чуваше как навсякъде наоколо сушата дебне, пълзи по олющената кожа на земята, обикаля край горичката. Чуваше сухия изплашен шепот на земята, когато сушата минаваше над нея. Стана и подложи кофата във вира под струйката на поточето. Щом се напълнеше, я изливаше върху скалата,

сядаше и чакаше кофата да се напълни отново, и всеки път кофата сякаш се пълнеше все по-бавно. Кукумявките, които трудно намираха дребни животни за плячка, непрестанно прелитаха из въздуха. Изведнъж Джоузеф чу слаби, бавни удари по земята. Затаи дъх и се заслуша.

— Качва се по хълма. Тази нощ ще стигне до тук.

Пое въздух и отново се заслуша за ритмичното туптене.

— Когато стигне до тук — прошепна той, — земята ще умре и потокът ще пресъхне.

Звукът упорито се изкачваше нагоре и Джоузеф, хванат в клопка със скалата, чуваше как той приближава. Конят вдигна глава и изцвили. Откъм склона под горичката се чу изцвилване в отговор. Джоузеф рязко се изправи, застана до малкия огън и зачака — сви рамене и наведе глава, за да посрещне удара. В неясната нощна светлина видя как на поляната навлезе конник и спря. Ездачът изглеждаше по-висок от боровете, а главата му сякаш бе обградена от бледосиня светлина. После тихо извика:

— Сеньор Уейн.

Джоузеф въздъхна и мускулите му се отпуснаха.

— Това си ти, Хуанито — едва промълви той. — Познах те по гласа.

Хуанито слезе от коня, върза го и пристъпи към огъня.

— Най-напред отидох в Нуестра Сеньора. Там ми казаха, че сте сам. После отидох в ранчото и видях, че къщите са изоставени.

— Как разбра къде съм? — попита Джоузеф.

Хуанито клекна до огъня и протегна ръце към него. Хвърли съчки и пламъкът наново лумна.

— Спомних си какво казахте веднъж на брат си, сеньор. Казахте: „Това място е като студена вода.“ Дойдох през сухите хълмове и разбрах къде сте.

Пламъкът се разгоря и той се вгледа в лицето на Джоузеф.

— Не ви е добре, сеньор. Изглеждате slab и болен.

— Добре съм, Хуанито.

— Изглеждате съсухрен и трескав, сеньор. Утре трябва да отидете при доктора.

— Няма нужда, добре съм. Защо се върна, Хуанито?

Хуанито се усмихна на спомена за отминалата болка.

— Онова, заради което си тръгнах, вече го няма, сеньор. Разбрах, че си е отишло, и се върнах. Имам малък син, сеньор. Тази вечер го видях за първи път. Прилича на мен. Има сини очи и може да казва няколко думи. Дядо му го нарича Чанго, казва, че е малък *riojo*^[1], и се смее. Щастливец е този Гарсия.

Цялото му лице светеше от радост, но после отново помръкна.

— Казаха ми и за вас, и за нещастната госпожа, сеньор. В църквата палят свещи за нея.

Джоузеф леко поклати глава, за да отпъди спомена.

— Това се задаваше отдавна, Хуанито. Усещах го, че идва. Чувствах как се промъква към нас. Вече е плъзнало почти навсякъде, останал е само този малък остров.

— Какво искате да кажете, сеньор?

— Слушай какво ще ти кажа, Хуанито. Първо беше земята. После дойдох аз да се грижа за нея, а сега земята е почти мъртва. Останали сме само тази скала и аз. Аз съм земята.

В очите му се долови тъга.

— Веднъж Елизабет ми разказа за човека, който избягал от трите мойри и потърсил спасение при един олтар, където бил в безопасност — Джоузеф се усмихна на спомена. — Елизабет знаеше истории за всичко, което се случваше, истории, които вървяха успоредно с нещата и подсказваха края им.

Стана тихо. Хуанито начупи още съчки и ги хвърли в огъня.

— Къде отиде, когато си тръгна? — попита Джоузеф.

— Отидох в Нуестра Сеньора. Намерих Уили и го взех със себе си — той впи очи в Джоузеф. — Нали помните съня, сеньор. Често ми го разказваше. Сънувал, че е на корава и прашна земя, където всичко свети. Земята била изпъстрена с дупки. От тях изскачали мъже и го разкъсвали на парчета като муха. Това беше сън. Аз го взех със себе си, клетия Уили. Отидохме в Санта Кruz и се хванахме на работа в едно ранчо в планината. Уили харесваше големите дървета по хълмовете. Онази страна беше толкова различна от мястото в сънищата му.

Хуанито мълкна и се загледа в полумесеца на небето, който надничаше над върховете на дърветата.

— Чакай малко — прекъсна го Джоузеф, взе пълната кофа от дупката и плисна водата на скалата.

Хуанито го наблюдаваше мълчаливо.

— Вече мразя луната — рече той след известно време. — Грижехме се за добитъка и Уили беше щастлив. Понякога сънят се явяваше, но аз бях наблизо и му помагах. Всеки път, когато го сънуваше, ходехме до Санта Кruz, пиехме уиски и си намирахме по някое момиче.

Хуанито дръпна шапката си надолу и скри лицето си от лунната светлина.

— Веднъж Уили пак го сънува и на другата вечер отидохме до града. На плажа в Санта Кruz има различни забавления, палатки и малки колички. Уили обичаше да ходи там. Вечерта се разхождахме край брега и видяхме един човек с телескоп. За пет цента можеше да се види луната. Аз погледнах пръв. После — Уили.

Хуанито се извърна от Джоузеф.

— На Уили му стана много лошо — каза той. — Качих го отпред на седлото и водех коня му за юздата. Уили не можа да го понесе и същата нощ се обеси на клона на едно дърво с ласото. Всичко беше наред, докато си мислеше, че е сън, но когато разбра, че мястото наистина съществува и не е сън, не пожела да живее повече. Онези дупки, сеньор, и сухото мъртво място. Нали разбирате, то наистина съществува. Видя го през телескопа.

Хуанито начупи съчки и ги хвърли в огъня.

— На сутринта го намерих увиснал на ласото.

Джоузеф рязко се изправи.

— Усили огъня, Хуанито. Ще сваря малко кафе. Студено е тази вечер.

Хуанито начупи още съчки и раздроби един сух клон с пета.

— Исках да се върна, сеньор. Бях самотен. Онова отдавнашно нещо още ли е в душата ви?

— Не. Никога не е било там. Тук няма нищо за теб. Само аз съм тук.

Хуанито понечи да докосне ръката на Джоузеф, но се отдръпна.

— Защо стоите тук? Казват, че добитъка го няма и семейството ви е заминало. Елате с мен, сеньор. Хайде да напуснем това място.

През отблъсъците на огъня Хуанито се вгледа в лицето на Джоузеф и видя сурория му поглед.

— Останали са само скалата и поточето. Ала поточето пресъхва. Скоро ще изчезне съвсем и мъхът ще пожълтее, после ще стане кафяв

и ще започне да се троши в ръката ти. Тогава ще остана само аз. И никога няма да напусна това място.

Погледът му стана трескав.

— Докато умра. Когато и това се случи, няма да остане нищо.

— Аз ще остана с вас — каза Хуанито. — Ще започнат дъждовете и ще ги чакаме тук заедно.

Джоузеф наведе глава.

— Не те искам тук — тъжно рече той. — Трябва да се чака дълго време. Сега има само нощ и ден, мрак и светлина. Ако останеш, ще се появят още хиляди промеждутъци, от които времето ще се проточи; промеждутъци между думите и дългото разстояние във времето между две големи крачки. Наближава ли Коледа? — изведнъж попита той.

— Вече мина — отговори Хуанито. — След два дни е Нова година.

— Аха — въздъхна Джоузеф и се облегна на седлото. Прилежно приглади брадата си. — Нова година — тихо каза той. — Видя ли облаци по пътя насам, Хуанито?

— Няма облаци, сеньор. Стори ми се, че има малко мъгла, но покрай луната няма обръч.

— Може да се появят утре — каза Джоузеф. — Нова година е толкова близо — може и да завали.

Той отново взе кофата и плисна вода на скалата.

Седяха смълчани до огъня, от време на време го подхранваха със съчки, а луната се плъзгаше в небето над кръга. За студия. Джоузеф даде одеяло на Хуанито да се завие и двамата зачакаха кофата бавно да се напълни. Хуанито не попита за скалата, но Джоузеф му обясни:

— Не мога да позволя и капка вода да отиде на вятъра. Няма достатъчно.

— Не ви е добре, сеньор — надигна се Хуанито.

— Разбира се, че съм добре. Нищо не правя и ям по малко, но съм добре.

— Мислихте ли да се видите с отец Анджело? — изведнъж попита Хуанито.

— Със свещеника! Не, защо?

Хуанито разпери ръце, сякаш не придаваше особена важност на идеята си.

— Той е мъдър човек, свещеник. Близо е до Бога.

— Какво може да направи той? — попита Джоузеф.

— Не знам, сеньор, но е мъдър човек, свещеник. Преди да замина, след онази случка отидох при него и се изповядах. Той е мъдър човек. Рече, че вие също сте мъдър. Каза: „Един ден ще дойде да потропа на вратата ми.“ Така каза отец Анджело: „Един ден ще дойде. Може да стане и през нощта. При цялата си мъдрост ще има нужда от сила.“ Странен е той, сеньор. Изслушва изповедта, кара те да се покаеш и после понякога говори, но хората не го разбират. Той гледа над главите им и не се интересува дали го разбират или не. Някои хора не харесват това. Страхуват се.

Джоузеф се бе навел напред и слушаше с интерес.

— Какво мога да искаш от него? — настоя той. — Какво може да ми даде, от което имам нужда сега?

— Не знам — отвърна Хуанито. — Може да се помоли за вас.

— Сбъдват ли се молитвите му, Хуанито?

— Да — отговори Хуанито. — Той отправя молитви към Светата Дева. Молитвите му се сбъдват.

Джоузеф отново се облегна на седлото. Изведенъж се изсмя.

— Ще отида — каза той. — Всичко ще направя. Виж, Хуанито — ти познаваш това място и прадедите ти са го познавали. Защо никой от вашите хора не дойде тук, когато започна сушата. Именно на това място трябваше да дойдат.

— Старите отдавна са мъртви — спокойно рече Хуанито. — Младите може да са забравили. Аз го помня, защото майка ми ме водеше. Луната залязва. Няма ли да поспите, сеньор?

— Да спя? Не, няма да спя. Не искаш да похабявам водата.

— Аз ще я гледам, докато спите. Нито капка няма да похабя.

— Не, няма да спя — каза Джоузеф. — Понякога подремвам през деня, докато кофата се пълни. Това ми стига. Сега нямам работа.

Стана да вземе кофата, но изведенъж се наведе и извика:

— Гледай, Хуанито!

Запали клечка кибрит и я доближи до поточето.

— Истина е! Водата се увеличава. Твоето идване я доведе. Гледай, надига се около колчетата. Покачила се е с два сантиметра.

Той припряно отиде до скалата, пропълзя в пещерата, запали нова клечка кибрит и се вгледа в поточето.

— Усила се — отбеляза той. — Наклади огън, Хуанито.

— Луната е ниско долу — каза Хуанито. — Лягайте, сеньор. Аз ще гледам водата. Имате нужда от сън.

— Не, подсили огъня да стане по-светло. Искам да виждам водата.

После каза:

— Може би там, откъдето идва водата, се е случило нещо добро. Може би поточето ще се налее и ние ще излезем оттук и ще си възвърнем земята. Пояс зелена трева, после по-широк пояс — очите му заблестяха. — От този център надолу по хълма до равнината... Гледай, Хуанито, вече е три сантиметра над колчето. Три сантиметра.

— Трябва да поспите, сеньор — не отстъпваше Хуанито. — Имате нужда от сън. Виждам как се покачва водата. Няма да позволя да се пропиле.

Той потупа Джоузеф по ръката.

— Хайде, трябва да поспите! — настояваше той.

Джоузеф оставил Хуанито да го завие с одеялото и успокоен от набъбването на поточето, заспа дълбоко.

Хуанито седеше в тъмното и съвестно поливаше скалата с вода, когато кофата се напълнише. Отдавна Джоузеф не беше си почивал толкова дълго. Хуанито поддържаше малкия огън със съчки и топлеше ръцете си. Скрежът, който цяла нощ бе витал из въздуха, покри земята с прозрачна бяла пелена. Хуанито гледаше спящия Джоузеф. Видя колко е отслабнал, колко е съсухрен и колко е посивяла косата му. Кратките индиански приказки, които майка му някога разказваше, се върнаха в спомените му — приказки за великия тайнствен Дух, за шагите, които си правел с хората и с другите богове. После се загледа в лицето на Джоузеф и си спомни старата църква в Нуестра Сеньора, с дебелите кирпичени стени и глинени подове. Под стрехите имаше отвори и понякога по време на служба вътре влизаха птици и често на главата на свети Джоузеф и по синята наметка на Девата имаше птичи изпражнения. Пред очите му бе разпнатият Иисус, увиснал на кръста, мъртъв и окървавен. По лицето му вече не се четеше болка, а само разочарование и недоумение и над всичко преобладаваше безкрайна умора. Иисус бе мъртъв и нямаше вече живот. Хуанито разпали огъня и се вгледа в лицето на Джоузеф. По него се четяха същите чувства — разочарование и умора. Джоузеф обаче не беше мъртъв. Дори насиън упорито стискаше заби. Хуанито се прекръсти. После отиде до леглото

и придърпа одеялото около Джоузеф. Погали коравото рамо. Обичаше Джоузеф до болка. Стоя на пост до идването на зората. Отново и отново изливаше вода на скалата.

През нощта водата леко се покачи. Сега се плискаше около колчето, поставено от Джоузеф, и образуваше малък водовъртеж. Най-после студеното слънце изгря и лъчите му проникнаха в гората. Джоузеф се събуди и седна.

— Как е водата? — попита той.

Хуанито се усмихна, щастлив от новината, която имаше да съобщи.

— Поточето се е наляло — каза той. — Поизпълни се, докато спяхте.

Джоузеф изрита одеялото и отиде да провери.

— Наистина — рече той. — Някъде нещо се е променило — прокара ръка по мъха. — Добре си се грижил за него, Хуанито. Благодаря ти. Изглежда ли ти по-зелен тази сутрин?

— Не можах да видя цвета му през нощта — отговори Хуанито.

Приготвиха закуската и седнаха да пият кафе край огъня.

— Днес отиваме да видим отец Анджело — каза Хуанито.

Джоузеф бавно поклати глава.

— Прекалено много вода ще изтече на вятъра. Освен това няма нужда да ходим. Поточето започва да се пълни.

Без да вдига поглед от земята, за да не се виждат очите му, Хуанито повтори упорито:

— Хубаво е да се види свещеник. След като говориш със свещеника, се чувствуаш добре. Дори да се изповядаш за нещо дребно, се чувствуаш добре.

— Не съм от вашата църква, Хуанито. Не мога да се изповядам.

Хуанито се замисли.

— Всеки може да говори с отец Анджело — каза той. — Има мъже, които не са стъпвали в църква от деца, но накрая идват при отец Анджело като подивели гъльби, които вечер се връщат при поилките.

Джоузеф погледна към скалата.

— Но водата се покачва — каза той. — Вече няма нужда да ходя.

Хуанито бе уверен, че църквата може да помогне, и затова поизлезга:

— Живея в тази страна, откакто съм се родил, сеньор, вие сте тук съвсем отскоро. Има неща, които не знаете.

— Какви неща? — попита Джоузеф.

Хуанито го погледна право в очите.

— Виждал съм го много пъти, сеньор — гласът му бе пълен със състрадание. — Преди да пресъхнат, поточетата леко набъбват.

Джоузеф бързо погледна поточето.

— Значи това е знак за края?

— Да, сеньор. И само Бог може да попречи на поточето да пресъхне.

Джоузеф се умисли. Накрая стана и вдигна седлото за рога.

— Да вървим при свещеника — рязко рече той.

— Може и да не успее да помогне — каза Хуанито.

Джоузеф оседла коня.

— Не мога да си позволя да изпусна каквато и да било възможност — извика той и изля още една кофа вода върху скалата. — Ще се върна, преди да изсъхне.

Яздеха напряко през хълмовете. Тръгнаха по пътя доста покъсно. Движеха се в тръс. Над тях бе надвиснал облак прах. Въздухът бе мразовит и щипеше неприятно. По средата на пътя до Нуестра Сеньора вятърът се усили, раздуха прашния облак из цялата долина и продължи да разпръска прахоляка във въздуха, докато се превърна в жълта мъгла и забули слънцето. Хуанито се завъртя на седлото и се вгледа на запад, откъдето идващия вятърът.

— Край морето има мъгла — каза той.

Джоузеф дори не погледна натам.

— Отдавна има мъгла. За крайбрежието няма страшно, докато съществува океанът.

— Вятърът идва от запад, сеньор — с надежда каза Хуанито.

Джоузеф горчиво се засмя.

— Всяка друга година това щеше да означава, че е време да приберем сеното и да покрием дървата. Тази година вятърът често идва от запад.

— Но все някога трябва да завали, сеньор.

— Защо да е речено, че ще завали?

Опустошената земя го потискаше. Сърдеше се на опосканите хълмове, на разголените дървета. Само дъбовете продължаваха да

живеят и да крият живота под слой прах.

Най-после Джоузеф и Хуанито тръгнаха по единствената дълга улица на Нуестра Сеньора. Половината от хората си бяха отишли; бяха заминали при роднини, на места, където съдбата бе по-благосклонна, и бяха изоставили къщите, изпепелените си дворове и празните курници. Ромас излезе до вратата и мълчаливо помаха. Мисис Гутиерес надникна през прозореца. Пред бара нямаше клиенти.

Когато пристигнаха пред схлупената църква, вече се стъмваше и краткият зимен ден бе към края си. Две чернокожи момчета играеха на пътя, потънали в прахоляк до глазените. Мъжете завързаха конете за старото маслинено дърво.

— Отивам в църквата да запаля свещ — каза Хуанито. — Отец Анджело е в къщата отзад. Когато приключите и решите да си тръгнете, аз ще бъда в къщата на тъста.

Тръгна към църквата, но Джоузеф го повика:

— Виж, Хуанито, не бива да идваш с мен.

— Искам да дойда, сеньор. Аз съм ви приятел.

— Не! — отсече Джоузеф. — Не те искам там. Искам да бъда сам.

Погледът на Хуанито потъмня от негодувание и обида.

— Добре, приятелю — тихо рече той и влезе в църквата.

Малката варосана къщичка на отец Анджело се намираше непосредствено зад църквата. Джоузеф се изкачи по стълбите и почука на вратата. Отец Анджело веднага отвори. Над работния гащеризон бе нахлузи старо расо. Лицето му бе доста бледо, а очите — зачервени от четене.

— Влизай — усмихна се той за добре дошъл.

Джоузеф се озова в стаичка, украсена с няколко цветни свети изображения. В ъглите бяха струпани дебели книги, подвързани с пергамент — стари книги, останали още от мисиите.

— Работникът ми Хуанито ме посъветва да дойда — каза Джоузеф.

Почувства как от свещеника се изльчва благост. Равният глас го успокои.

— Знаех, че един ден ще дойдеш. Седни. Дървото изостави ли те накрая?

Джоузеф се учуди.

— И преди говореше за дървото. Какво знаеш за дървото?

Отец Анджело се разсмя.

— Доста отдавна съм свещенослужител и мога да разпозная друг свещенослужител. Най-добре ми викай „отче“; така ме наричат всички.

Джоузеф почувства силата на човека, застанал пред него.

— Хуанито ме посъветва да дойда, отче.

— Знам. Дървото изостави ли те накрая?

— Брат ми го уби — мрачно заяви Джоузеф.

Отец Анджело се укрижи.

— Това не е хубаво. Глупаво е. Имало е още мощ в дървото.

— Дървото умря — каза Джоузеф. — Дървото е мъртво.

— Да не би най-после да се завръща в църквата?

Джоузеф се усмихна при мисълта за мисията си.

— Не, отче — отговори той. — Дойдох да те моля да се помолиш за дъжд. Аз съм от Върмонт, отче. Там ни казаха някои неща за вашата църква.

Свещеникът кимна.

— Знам за какво говориш.

— Земята умира — внезапно извика Джоузеф. — Моли се за дъжд, отче! Моли ли се вече за дъжд?

Част от увереността на отец Анджело изчезна.

— Ще ти помогна да се помолиш за душата си, синко. Дъждът ще дойде. Отслужихме литургия. Бог праща дъжд. Той си знае работата.

— Откъде знаеш, че ще завали? — настоя Джоузеф. — Казвам ти, че земята умира.

— Земята не може да умре — рязко го прекъсна свещеникът.

— Откъде знаеш? — ядосано го изгледа Джоузеф. — Някога в пустинята е имало живот. Хората се разболяват и оздравяват — означава ли това, че никога няма да умрат?

Отец Анджело стана от стола и се надвеси над Джоузеф.

— Ти си болен, синко — каза той. — Тялото ти е болно, душата ти е болна. Ела в църквата и потърси лек за душата си. Повярвай в Иисус и се помоли за душата си.

Джоузеф скочи от стола и се изправи пред него.

— Душата? По дяволите душата! — яростно извика той. — Земята умира, казвам ти. Моли се за земята!

Свещеникът се вгледа в блесналите очи иолови потока на трескавите му чувства.

— Най-важната грижа на Бог са хората — каза той, — пътят им към рая и наказанието в ада.

Внезапно гневът напусна Джоузеф.

— Тръгвам, отче. Ще се върна при скалата и ще чакам.

Отец Анджело го изпрати до вратата.

— Ще се моля за душата ти, синко. В нея има прекалено много болка.

— Сбогом, отче. Благодаря ти.

Джоузеф се отдалечи в тъмнината.

Когато го изгуби от поглед, отец Анджело седна на стола. Бе разтърсен от силата на този човек. Спря поглед на едно от светите изображения — свалянето от кръста. „Благодаря на Бога, че този човек няма мисия. Благодаря на Бога, че няма послание, което да бъде запомнено, в което хората да повярват. Иначе — през ума му се стрелна еретична мисъл — тук, на Запад, можеше да се появи нов Христос.“

Отец Анджело се изправи и влезе в църквата. Застана пред високия олтар и се помоли за душата на Джоузеф. Помоли за прошка за малката ерес, която бе допуснал. Накрая, преди да излезе, се помоли дъждът скоро да дойде и да спаси загиващата земя.

---

[1] Буквално „въшка“ (исп.). Думата има гальовен оттенък, нещо като буболече. — Бел.прев. ↑

25.

Джоузеф затегна колана и отвърза въжето от маслината. Яхна коня и потегли към ранчото. Докато беше в къщата на свещеника, нощта бе настъпила. Беше много тъмно, защото луната още не бе изгряла. По улицата в Нуестра Сеньора светеха няколко прозореца, замъглени от влагата, полепнала по стъклата отвътре. Не бе изминал и тридесетина метра в студената нощ, когато се появи Хуанито.

— Искам да дойда с вас, сеньор — твърдо рече той.

Джоузеф въздъхна.

— Не, Хуанито, казах ти вече.

— Нищо не сте ял. Алис ви е приготвила топла вечеря. Чака ви.

— Не, благодаря — каза Джоузеф. — Трябва да вървя.

— Нощта е много студена — настоя Хуанито. — Елате поне да пийнем нещо.

Джоузеф погледна прозорците на бара. Оттам идваше убита светлина.

— Ще пийна нещо — съгласи се той.

Вързаха конете пред входа и влязоха през въртящите се врати. Нямаше никого. Само съдържателят седеше на висок стол зад тезгая. Когато влязоха, ги погледна, смъкна се от стола и лъсна едно петънце на бара.

— Мистър Уейн — поздрави той. — Отдавна не съм ви виждал.

— Рядко идвам в града. Уиски.

— И за мен уиски — каза Хуанито.

— Разбрах, че сте спасили част от кравите си, мистър Уейн.

— Да, малко.

— По-добре сте от някои хора. Зет ми загуби своите до една.

И той започна да разказва как добитъкът изминал, как хората изоставяли фермите и напускали Нуестра Сеньора.

— Вече няма работа — оплака се той. — Не продавам и десетина питиета дневно. От време на време някой се отбива за бутилка, но

хората вече не пият заедно. Взимат бутилката и се напиват вкъщи сами.

Джоузеф докосна с устни празната чаша и я оставил на бара.

— Дай още едно — каза той. — Май отсега нататък тук ще има пустиня. Налей и на себе си.

Съдържателят напълни чашата си.

— Когато завали, ще се върнат. Бих сложил една бъчва с уиски на улицата без пари, стига утре да завали.

Джоузеф изпи уискито и погледна съдържателя.

— А ако изобщо не завали, тогава какво? — попита той.

— Не знам, мистър Уайн, и няма да разбера. Ако не завали в най-скоро време, и аз ще трябва да си вървя. Бих сложил цяла бъчва с уиски пред кръчмата, от никого няма да взема и цент. Само да започнат бурите.

Джоузеф постави чашата на бара.

— Лека нощ — каза той. — Дано желанието ти се изпълни.

Хуанито го последва незабавно.

— Алис държи вечерята на печката — каза той.

Джоузеф спря по средата на улицата и погледна неясните звезди.

— Огладнях от уискито, ще дойда.

Алис ги посрещна на вратата на бащиния си дом.

— Радвам се, че дойдохте — каза тя. — Вечерята не е кой знае какво, но поне е по-различна. Откакто Хуанито се върна, майка и татко са на гости в Сан Луис Обиспо.

Алис се притесняваше от важния гост. В кухнята настани двамата мъже пред снежнобяла покривка и сервира шарен боб, червено вино, тънки царевични питки и пухкав ориз.

— Отдавна не сте опитвали боба ми, мистър Уайн, още откакто... толкова отдавна.

Джоузеф се усмихна.

— Хубав е. Елизабет казваше, че е най-вкусният на света.

Алис пое дълбоко въздух.

— Радвам се, че заговорихте за нея — очите ѝ се наляха със сълзи.

— Защо да не говоря за нея?

— Мислех, че това може да ви причини силна болка.

— Стига, Алис — тихо я прекъсна Хуанито. — Остави госта да похапне.

Джоузеф изяде боба, изтопи соса с царевичното хлебче и прие още една порция.

— Дали ще искате да видите бебето? — срамежливо попита Алис. — Дядо му го нарича Чанго, но това не е истинското му име.

— Събуди го и го доведи — каза Хуанито.

Тя донесе съненото дете и го изправи пред Джоузеф.

— Ето — каза тя, — очите му ще бъдат сиви. Синьото от Хуанито и черното от мен.

Джоузеф с интерес се вгледа в детето.

— Силен е и красив. Радвам се.

— Знае имената на десет дървета. Хуанито ще му купи пони, когато настъпят по-добри времена.

Хуанито кимна с удоволствие.

— Истински чанго е — стеснително рече той.

Джоузеф стана от масата.

— Как се казва?

Алис се изчерви и взе полуzasпалото дете на ръце.

— Съименник ви е — каза тя. — Кръстихме го Джоузеф. Ще го благословите ли?

Джоузеф я изгледа с недоумение.

— Да го благословя ли? Добре — каза той, — ще го благословя.

Взе момченцето на ръце, отмести черната му косица и го целуна по челото.

— Бъди здрав. Да пораснеш голям и умен.

Алис пое бебето, сякаш вече не беше съвсем нейно.

— Ще го сложа да легне и ще отидем в гостната.

Джоузеф обаче бързо се насочи към вратата.

— Време е да вървя. Благодаря за вечерята. Благодаря за името.

Алис се опита да го задържи, но Хуанито я спря. Излезе с Джоузеф на двора, провери колана на седлото вместо него и пъхна мундщука в устата на коня.

— Страх ме е да ви пусна да си вървите, сеньор — настоя Хуанито.

— От какво те е страх? Виж — луната изгрява.

Хуанито погледна и развълнувано извика:

— Погледнете, около луната се е образувал ореол!

Джоузеф рязко се изсмя и се качи на седлото.

— В тази страна съществува поговорка. Знам я отдавна — „В сушава година всички знаци са грешни.“ Лека нощ, Хуанито.

Хуанито повървя редом с коня.

— Довиждане, сеньор. Пазете се.

Потупа коня и отстъпи. Не изпусна Джоузеф от очи, докато се изгуби в нощта, смътно осветявана от луната.

Джоузеф обърна гръб на луната и потегли на запад, далеч от нея. Земята изглеждаше призрачна под неясната, неестествена светлина; сухите дървета приличаха на сенки от по-плътна мъгла. Излезе от Нуестра Сеньора и пое по пътя край реката. Градът остана за гърба му и връзката с него прекъсна. Усещаше как под копитата на коня се вдига ситен прах, но не можеше да го види. Далеч на север слабо проблясваше северното сияние, което рядко се виждаше толкова на юг. Студената безразлична луна се издигна нависоко и го последва. Хребетът на планината сякаш бе поръсен с фосфор. Блед студен блясък, подобен на сиянието на светулка, като че прозираше през кожата на земята. Нощта имаше с какво да бъде запомнена. Джоузеф си спомни бащината благословия и съжали, че не благослови детето по същия начин. Спомни си как някога земята бе пропита с духа на баща му и всяка скала, всеки храст му бяха близки и скъпи. Спомни си как миришеше влажната земя, колко приятно бе да я докосва и как корените на тревата се сплитаха под земната повърхност. Конят тежко и упорито продължаваше напред, навел глава, прехвърлил част от тежестта на оглавника.

Мислите на Джоузеф лениво се лутаха из отминалите дни. Всяко събитие бе оцветено като нощта. Чувстваше се, сякаш е някъде далеч от земята.

„Задава се промяна — помисли си той. — Скоро ще започне нещо ново.“

Още докато го мислеше, от запад задуха вятър; чу как съска дълго преди да се стовари върху него — силен, постоянен вятър, повлякъл боклуците от мъртвите дървета и храсти по земята, наситен с бодливи прашинки. Дребни камъчета се забиваха в очите на Джоузеф. Постепенно вятърът се усили и над хълмовете, облени в лунна светлина, се простряха дълги воали от прах. Отпред койот изляя

отсечено някакъв въпрос. Отговорът дойде от другата страна на пътя. Двата гласа се сляха във висок писклив кикот и се понесоха с вятъра. Долетя още един кратък въпрос и тримата заедно се разхихикаха. Джоузеф леко потръпна. „Гладни са — помисли си той. — Почти не е останала мърша.“ От високия гъсталак край пътя се чу стон на теленце. Обърна коня и го пришпори през крехките храсти. След миг се озова сред малка полянка. Мъртва крава бе полегнала настани, а кълощавото теленце трескаво мушкаше с мусунка и се мъчеше да открие млечна бозка. Койотите отново се разкипотиха и се притаиха в очакване. Джоузеф слезе от коня и отиде до мъртвата крава. Задницата й приличаше на планина, а набраздените ребра — на урви. Бе умряла, защото изсъхналите храсти повече не бяха в състояние да поддържат живота в нея. Телето се опита да избяга, ала бе твърде слабо, залитна и тежко се строполи. Забълска с копита в земята, но не можа да се изправи. Джоузеф свали ласото и завърза мършавите крака. Сложи телето пред седлото и яхна коня.

— Сега можете да си получите вечерята — извика той на койотите. — Изляйте кравата, че скоро няма да има нищо за ядене.

Погледна през рамо към призрачно бялата луна, надвисната над земята, плувнала в облака прах.

— Скоро — рече той — ще се спусне надолу и ще погълне света.

Прокара ръка по слабото телце на телето. Пръстите му се спуснаха по острите ребра и сухите крака. Телето опря глава в рамото на коня и се задруса безжизнено в синхрон с движението. Най-сетне преодоляха височината и Джоузеф видя къщите в ранчото — сякаш смалени и сгущени една в друга. Перките на водната помпа хвърляха слаби отблъсъци в тъмнината. Долината не се виждаше много ясно, защото вятърът бясно препускаше и насищаше въздуха с бял прахоляк. Джоузеф тръгна нагоре по хълма — не искаше да минава покрай фермата. Докато се изкачваше към черната горичка, луната се скри зад хълмовете на запад и земята потъна в мрак. Вятърът виеше надолу по склоновете и пиеше в сухите клони на дърветата. Конят наведе глава, за да се предпази от напора му. Над планината започна да се очертава светла ивица и като приближи към горичката, Джоузеф различи тъмните ѝ очертания. Чуваше плясъка на клоните, съскането на игличките, които прорязваха вятъра, и стона на дебелите черни клони, които се търкаха един в друг и се мятаха на фона на настъпващата

зора. Конят уморено навлезе сред дърветата и вятърът остана отвън. В сивия кръг бе много тихо. Това чувство се усиливаше от спомена за шума наоколо. Джоузеф слезе от коня и съмкна телето на земята. Свали седлото и сложи двойна доза ечемик в хранилката. Накрая с неохота се обърна към скалата.

Светлината тайно бе пропълзяла вътре и дърветата и скалата изглеждаха сиви. Джоузеф прекоси поляната с бавни крачки и коленичи.

Поточето го нямаше. Безшумно приседна и докосна коритото с ръка. Чакълът бе още влажен, но от пещерата вече не идваща вода.

Джоузеф бе много изморен. Вятърът, който виеше около горичката, и сушата, която се промъкваше навсякъде, бяха твърде силни, за да може да се пребори с тях.

— Край — реши той. — Знаех си, че ще дойде краят.

Зората просветля. Бледите слънчеви лъчи огряха прашните облаци, изпълнили въздуха. Джоузеф стана, приближи се до скалата и я погали. Мъхът бе станал по-рехав и зеленият цвят избледнял. „Може да се покатеря горе и да поспя“ — рече си той. В този миг слънцето огря хълмовете и сноп светлина проникна през стволовете на боровете и очерта ослепително петно на земята. Зад Джоузеф се чу слаб звук — телето се мъчеше да се освободи от примките на ласото. Изведнъж Джоузеф се сети за стареца от върха на канарата. Очите му заблестяха от вълнение.

— Това трябва да направя! — извика той.

Отнесе телето до поточето и преряза гърлото му с джобно ножче. Кръвта шурна по коритото на поточето, зачерви чакъла и се стече в кофата. Свърши прекалено бързо.

„Толкова малко — тъжно си помисли Джоузеф. — Бедното изгладняло същество имаше толкова малко кръв.“ Пред очите му малкото червено поточе изтече и попи в чакъла, загуби яркия си цвят и потъмня. Седна до мъртвото тело и отново се замисли за стареца.

— Тайната принадлежеше само на него — каза той. — На мен тя не можа да помогне.

Слънцето помръкна и се скри зад прозрачните облаци. Джоузеф се вгледа в умиращия мъх и в кръга от дървета.

— Отидоха си. Останах съвсем сам.

Изведнъж го обзе страх.

— Защо трябва да оставам на това мъртво място?

Спомни си зеления каньон на Пуерто Суело. Вече я нямаше подкрепата на скалата и поточето и той неимоверно се страхуваше от прокрадващата се суша.

— Ще се махна! — изведнъж извика той. Взе седлото и се втурна през поляната. Конят навири муцуна и изцвili от уплаха. Джоузеф вдигна тежкото седло, но когато стремето докосна хълбока на коня, той направи крачка назад, хвърли се напред и се освободи от въжето. Седлото изхвърча и се удари в гърдите на Джоузеф. Той не помръдна и с усмивка проследи бягството на коня през поляната, далеч от горичката. Спокойствието отново го завладя и страхът го напусна.

— Ще се кача на скалата и ще поспя — каза той.

Усети слаба болка в китката, вдигна ръка и я погледна. Токата от седлото го бе порязала и китката и дланта му бяха окървавени. Докато гледаше малката рана, спокойствието го завладя още по-силно и той сякаш се отдалечи от горичката и от целия свят.

— Точно така — каза той, — ще се кача на скалата.

Предпазливо се покатери по стръмните стени на скалата и легна на мекия мъх на върха. Почина няколко минути, извади ножчето и внимателно сряза вените на китката си. Отначало болката бе остра, но само след миг претърпна. Видя как яркочервената кръв се спуска по мъха, чу писъка на вятъра край горичката. Небето посивяваше. Времето течеше и Джоузеф също посивяваше. Лежеше настрани, с изпъната ръка и съзерцаваше дългата планинска верига на тялото си. После то стана огромно и олекна. Издигна се в небето и от него рука дъждът.

— Трябваше да се досетя по-рано — прошепна той. — Аз съм дъждът.

Той тъжно пълзна поглед надолу по планината на тялото си, чиито склонове се спускаха в дълбока пропаст. Почувства ударите на дъждъ и чу как плющи и барабани по земята. Видя как хълмовете потъмняват от влагата. После през сърцето на земята премина пронизваща болка.

— Аз съм земята — каза той. — Аз съм дъждът. Скоро от мен ще поникне трева.

Бурята се усили и мрак забули земята. Светът потъна в бученето на водата.

26.

Дъждът наводни долината. Само след няколко часа поточетата бясно се спускаха по склоновете и се вливаха в Нуестра Сеньора. Земята почерня и жадно пи вода, докато се насити и не можеше да поеме повече. Реката бушуваше и се пенеше около огромните камъни в коритото и неудържимо се носеше към дефилето сред хълмовете.

Когато заваля дъждът, отец Анджело седеше в малката къщичка сред подвързаните с пергамент книги и свещени изображения. Четеше *La Vida del San Bartolomeo*^[1], но когато дъждът забарарабани по покрива, остави книгата настрана. Часове наред слуша бученето на водата и рева на реката в долината. От време на време отиваше до вратата и поглеждаше навън. После цяла нощ стоя буден и блажено слуша лудориите на дъжда. Радващо се, че се помоли за него.

По здрав на втория ден бурята продължаваше да вилнее необуздано. Отец Анджело отиде в църквата, запали нови свещи на Светата Дева и изнесе служба. После застана на прага на тъмната църква и се загледа в подгизналата земя. Мануел Гомес притича, понесъл мокра кожа от койот. След малко се зададе Хосе Алварес с чифт еленови рога в ръка. Отец Анджело се скри в сянката на вратата. Мисис Гутиерес прецапа през локвите, прогърнала проядена от молците меча кожа. Свещеникът знаеше какво ще се случи в дъждовната нощ. В гърдите му се надигна парещ гняв.

— Само да започнат и ще ги спра — закани се той.

Върна се в църквата, взе тежкото разпятие от сандъка и го отнесе вкъщи. Още с влизането покри кръста с фосфор, за да се вижда по-добре в тъмното. После седна и се заслушва за познатия шум. Не беше лесно да гоолови сред плясъка и барабаненето на дъжда, но накрая успя да различи неспирния тежък пулс на басовите струни. Ала отец Анджело продължи да седи и да слуша и необяснимо нежелание да стане и да се намеси го завладя. Нисък многогласен напев се сля с ритъма на струните — ту висок, ту нисък. Свещеникът ясно си представи как хората танцуваат, как пляскат с боси крака в размекнатата

земя. Знаеше, че са навлекли животинските кожи, макар да не разбираят защо го правят. Пулсът на ритъма се усили и стана по-настоятелен. Гласовете на певците неудържимо се изостриха.

— Сега ще си свалят дрехите — прошепна отец Анджело — и ще започнат да се въргалят в калта. Ще започнат да рият из калта като прасета.

Хвърли на гърба си тежкото наметало, вдигна разпятието и отвори вратата. Дъждът с рев удряше о земята. В далечината реката се разбиваше в речните камъни. Струните на китарите бясно пулсираха, напевът се превърна в животинско ръмжене. Стори му се, че чува как телата пляскат в калта.

Бавно затвори вратата, свали наметалото и остави фосфоресциращото разпятие.

— Не можах да ги видя. Ще избягат в тъмното — рече той. — Толкова силно копнееха за този дъжд — призна той. — Горките деца. Ще ги порицая в неделя. Ще наложа на всички по едно малко наказание.

Седна на стола, заслушан в шуртенето на водата. Сети се за Джоузеф Уейн и видя бледите очи, които страдаха заради нуждата на земята.

— Този човек сигурно е много щастлив сега — каза си отец Анджело.

---

[1] Жivotът на св. Бартоломей (исп.). — Бел.прев. ↑

Издание:

Джон Стайнбек

Към един незнаен бог

John Steinbeck

To a God Unknown

A Mandarin Paperback

© John Steinbeck, автор

© Диана Нешева, превод

© Виктор Паунов, художник на корицата

© ИК „Прозорец“ ЕООД, 2008

Всички права запазени

Превод: Диана Нешева

Редактор: Марта Владова

Художник на корицата: Виктор Паунов

Коректор: Станка Митрополитска

Компютърен дизайн: Калина Павлова

ИК „Прозорец“ ЕООД, 2008

тел. 02 9830485,

факс 02 9830486

e-mail: office@prozoretz.com

www.prozoretz.com

Печат ИНВЕСТПРЕС АД

ISBN 978-954-733-568-4

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.